

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

De oratore

Cicero, Marcus Tullius

[Nürnberg], 26. März 1497

[Liber primus]

[urn:nbn:de:bsz:31-324199](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-324199)

OMNIBONILEONICENIRHETORIS CLARISSIMI IN MARCI TVLLII ORATOREM AD QV. FRATREM: COMMENTARIVM FOELICITER INCIPIT.

COGITANTI MIHI Sapenúmero. Quæ in principiis librorū requiri solent: ea breuiter libanda censuimus: vitam scriptoris: intentionem scribentis: titulum libri: numerum librorum: cui parti philosophiæ hoc opus subiiciatur. Vita scriptoris varios passa est euentus. Nam cum post studia ad rep. se contulisset: fortuna magis ac magis agitata est. In quæ nūq̄ destitit se uic: priusq̄ vrbe: quam fuerat tutatus: caruerit. Intētio scribētis est: p̄fectū oratorē instituere: & ipsa materia est de oratoris institutōe. Titulus ē. M. Tullii Ciceronis de officio: & institutōe oratoria liber primus incipit. Volumina oia sunt tria: vt ipse etia3 testat̄ in epla ad Lētulū: quæ est: Qd̄ rogas vt tibi mea scripta mittā. Parti aut̄ p̄bie subiicit̄: q̄ sermocinalis appellat̄. Omnis nāq̄ p̄bia diuidit̄ in p̄bica. i. in naturalē: & bica moralē: logicā sermocinalē. Si q̄s forte querat: quo tpe editū fuerit hoc opus: cōstat fuisse scriptū eo tpe quo. P. Lentulus suæ pro uinciz administrationē gereret & ante ciuilia bella Cesaris & Pompeii: & anteq̄ Crassus p̄ficisceret̄ in partiam. Cogitanti: in oibus poemis hoc seruari solet: vt auditores dociles: beniuoli: & attentī reddant̄. Beniuolentia igit̄ primū captat a p̄sona sui: cū sua incōmoda referat: & ea ceterorū suæ p̄fessionis cōmodis cōpat. Nā pleriq̄ oratoribus licuit in repu. b̄n cōstitutā cū trāq̄llitate viuere: vt Peridi: vt Socrati. qd̄ nō ita sibi cūenisse conquerit̄. Dicit em̄ se nullis occupationibus. nullisq̄ piculis impeditū fuisse: quin morē frat̄i suo gereret: Nam didicimus in arte: beniuolentiā a nost̄a p̄lo-

MARCITVLLII CICERONIS AD Quintum fratrem in libros de oratore præfatio.
COGITANTI MIHI SEPENUMERO & memoria vetera repetēti: p̄beati fuisse Quinte frater illi videri solent qui in optima repub. cu3 & bonoribus & rerum gestarum gloria florent. eum vite cursum tenere potuerūt: vt vel i negotio sine periculo: vel in ocio cū dignitate eē possent. Ac nūc quidē mihi quoq̄; initiū req̄scēdi: atq̄; animū ad vtriusq̄; nostrū prædara studia referēdi fore iustū. & p̄pe ab oibus cōcessum arbitrarer. si infinitus foreliū rerum labor. & ambitiois occupatio decursu bonorū etiā gratis flexu cōstitisset: quā spem cogitationū: et consilioꝝ meorum: cum graues conium tempoz: tum variū nostri casus fecellerunt. Nam

na contrahi: si nostra incōmoda p̄ferimus: quibus impediti nihilominus in officio p̄sistimus. Cogitanti: bene cogitanti & nō consideranti: nam cogitamus p̄sentia: cōsideramus futura: repetimus p̄terita. Quare a syderibus tractum est cōsiderare: quia futura p̄spicimus. Nunc vero cū scriberet: p̄sentia cogitabat: simul & p̄terita: quare subiicit̄. Et memora vetera repetēti: ac si diceret. antiquū reipū. statim memoria repetenti. In optima republica. i. in repu. bene cōstitutā. i. in optimatum repu. Aristocraciam dicit: in qua optimates omnes tempū. tractant. nam respu. omnes aut sunt sub aristocracia. i. sub optimatū administratione: aut sub Democratia. i. suo populi potentia: aut sub Monarchia. i. sub vnus principis administratione. Quæ quoquo modo florent. i. quocunq̄; modo florent: infinite positum est: videlicet vel bello: vel pace: vel domi: vel militia. Et honoribus: ad magistratum hoc p̄tinet. s. ad adilitatē: p̄turam &c. Gloria rez gestarum: res gestas (vt ante diximus) & bello & pace consequi possumus. Vt vel in negotio: quod ocium p̄pauis cōceditur: sed multo minus ipsi Ciceroni. Hoc etiam cōqueritur Salu. in Catilinario: sed ego inqt̄ adolescentulus in initio sicuti pleriq̄; a studio ad tempū. delatus sum: ubiq̄; mibi multa aduersa fuere. nam p̄ pudore &c. Deinde subiungit. Igitur vbi animus ex multis miseris atq̄; periculis requieuit. & mibi reliquam ætatem a repu. p̄cul habendam decreui. nō fuit cōsiliū socordia atq̄; desidia bonum ocium cōtere. & reliqua. Negociū aut̄ cum dignitate. est reipū. administratio. & amicorum defensio: rursus in senatu sniam dicere: & in foro causas agere. Ac mibi tps: videlicet cum Catiline cōiurationem dissoluisset: sperabat se tale ocium cōsecutum esse. Prædara studia: sine dubio intelligit studia litarū: & p̄cipue philosophiæ. Si infinitus: Exponit quod ante dicebamus. s. negocium cum dignitate. Rerum forensium: quæ ad iudicōs p̄tinent: nam intelligit causas quæ agunt̄ in foro. Ambitionis: in petendis magistratibus: quos cū ambitione candidati petebant. Est aut̄ medium vocabulum: nam ambitio aliq̄n honesta est: cum p̄sertim si ne largitione sit: aliq̄n crimen ambitus incurrit̄: nam ambitus est ipsius rei crimē: ambitio vero est actio ipsa. Constitisset: firmatus est et̄. & stetit. Virgi. Et paribus Cylleus alis constitit. Cursu bonorum quæ fere p̄ oēs magistratus & honores cūcurrat̄ Cicero. nam fuit Augur: a dilis: questor: p̄tor. p̄fectus totius Aliz: & cōsul cum L. Anthonio in vrbe. Flexu ætatis: dedinante ætate ad senectutem. Quā spem. vt aliq̄n requiescere possem. Cum. i. partim. Cōium tempoz: videlicet defensiones ciuiles: in quibus maximo cum labore se exercuit: & p̄cipue tempore Catilliz. Nostri variū casus: quia ne tribunitio furori ciues: & tempū. obiceret Cicero: vrbe discessit sponte: cum post consulatum suum inimicitias. P. Clodii incurrit̄

Qui locus tpe. & aetatis intelligit. hoc est senectutem. Quietis. quies est corporis. tranquillitas vero animi. Tempestates. seditiones dicitur per metaphoram loquitur. Hic animadvertite. quod reciprocae comparationes sunt inter tempestatem & seditionem. Nam Virgi. comparavit tempestatem ventorum seditioni in primo aeneid. hic comparat seditionem tempestati. ut. Accidit magno in populo cum saepe coorta est seditio. Cupientibus & optantibus. plus est optare quam cupere. cupimus quae in spe sunt. optamus vero quae non speramus consequi posse. Cupimus praeterea affectu. exoptamus electu. Colendas. exercitatioe. Nam in prima aetate incidimus in perturbationem. intelligit seditiones quae fuerunt inter Sillam & Marium. Veteris disciplinae perturbationem morum intelligit. Dicit enim. Romanos a consuetudine maiorum declinare coepisse. A consulatu. id est a principio consulatus nostri. Certamen concitionum: quia simul accreatus est consul Cicero: in concitionem adduxit Catilinam. Et discrimen. potest esse hoc sine certamine ideo bene iunxit. His fluctibus. permanet in translatione: quam superius fecit. Qui fluctum. P. Clodii factioes intelligit: quas Cicero post consulatum suum maximo periculo expertus est. Nam ne bonos ciues. furori tribunitio: (ut ante diximus) obiceret exulavit. Sed quae quae haec omnia me a studiis detrahant. Sic plane videmus quomodo benivolentiam capiat a persona sui. Nam haec omnes tempestates nequaquam possunt eum detrahere a studiis: quin fratris obsequae voluntati: quantum potest. Asperitatibus rerum quantum discrimina tam publica quam priuata. Vel angustiis. ad disciplinas malas referunt. Tibi vero frater. hic benivolentiam capiat a persona auditoris. Dicitur enim ab auditorum persona benivolentiam capi: si proferemus quae de bis estimatio sit. Nam ostendit quanta sit sua de fratre aestimatio: cum dicat alium neque auctoritate magis persuadendo: neque voluntate potius rogando eum posse mouere. Tibi vero. ac si dicat & si ceteris decesserem tibi profecto non deero. Alium neque auctoritate si hortetur. Neque voluntate: si rogabit. Hortati. auctoritate. Roganti. voluntate tua. Ac mihi. comparat attentionem. Facit enim auditorem attentum a rebus ipsis: cum ostendit se de rebus magis esse dicturum. & de bis rebus quae ad ipsum auditorem pertinent. Non satis explanata. non satis ostensa per ipsos disputatores qui ad ipsam disputationem conueniant. Nam probatissimi homines cum de re magna per disputationem contendunt: conantur quisque suam defendere sententiam: quo fit ut non satis propter sententiarum varietatem ipsa res quae assumitur disputanda: explicari queat. Cerassum enim Cottam: & alios probatissimos viros videbimus disputare de omni ratione dicendi. & unus quisque suam sententiam afferit. Repetenda. praeteritarum rerum est repetitio. A pueris aut adolescentibus si non puer: saltem adolescens erat tum Cicero: cum haec composuit commentariola de dicendi genere rudia quidem: quippe quae ab ipso adolescente sunt edita. Ex commentariolis: rhetoricam veterem intelligit quam constat in adolescentia composuisse. Inchoata. neque enim opus illud perfecit: sed inchoatum reliquit. Nam cum sint quinque rhetoricae partes: de sola dicit inuentione. Hoc enim opus postea non profecit. Atque rudia. praeter illa rhetoricae veteris non sunt edita illa elocutione. qua in ceteris scriptis usus est Cicero: ergo inchoata ad inuentionem. rudia ad ornatum refertur. Hac aetate. vel bis temporibus: quibus maxime viget eloquentia. Vel hac aetate: scilicet aetate ipsius Ciceronis: quia in maiori aetate digniora scribere poterat. Vt consuetudine & exercitatione. Tot. ad numerum refertur: quia multas dixit causas. Tantis. ad dignitatem. Politius. quia illa rudia. Perfectius. quia ista inchoata tamen sed non perfecta: ad superiora ergo ista. De iisdem rebus. de ratione dicendi. Statuam. iudicem: quia Cicero censebat esse artem aliam.

quam rhetorice facultatis. Ab elegantia doctrina: quia doctrina est electa & separata a vulgari opinio-
ne: ideo elegans dicitur: nam doctrina est saepe contraria vulgaribus sententiis. Quodam ingenii & exer-
citationis: quia suapte ingenio quisque etiam rudis: exercitatione artem dicendi consequi potest. **AC**
MIHI Q. VIDEM. In superiori proœmio ostendit se: & litterati ocii dignitate: & **Q.** fratris auctorita-
te commotum: inter multas vel rerum asperitates: vel temporum angustias constituisse de oratoris insti-
tutione scribere. Nunc in hoc proœmio ostendit oratoriam artem rem quandam esse miram. & amplissi-
mam. Et tria facit. Nam primo querit

cur tam pauci oratores fuerint. In secun-
da qua incipit: Sed nimirum ostendit qua
de causa plures in omni genere litterarum
excellentes fuerint. quæ in oratoria arte. In
tertia parte. qua incipit. Sed quia non du-
bito. ostendit quisnam sit rhetorice facul-
tatis modus. In prima sic intendit: ad-
mirandum esse cum in cæteris artibus plu-
res excellentissimi euaserint: tamen pau-
cos excellentes inuenire oratores: præser-
tim cum neque plures cæteris artibus in-
seruiant. neque quisquam aut maiori delectati-
one. aut se vberiore. aut præmiis amplio-
ribus ad illa produendas commoueat. &
tamen in illis plures. in hac vero arte pauci
inueniantur excellentes. in qua concurrunt
ea omnia. quibus ad studia solent animi
incendi. Est perfectio res admirabilis. Bona
igitur querit cur hoc sit. Scio qua de
causa sit. ostendit. Sæpenuero aduerbi-
um est numeri. & tota vna pars. & nume-
ro ad ornatum addit. Summos homines.
quantum ad eorum dignitatem. Ac summis
ingeniis præditos. quantum ad finiarum pro-
funditatem. Vt summos dicit virtute: qui con-
sistit in actione. ut impatores. & reipubli-
carum rectores: & gubernatores. Præ-
ditos summis ingeniis dicit eos qui in
finiarum obscuritatibus & varietatibus
versantur. Admirabiles. quia admiramur
cum videmus aliquem qui longe cæteris
præstet hominibus. Quocumque. id est
ad quamcumque artem vel virtutem. Ani-
mo & cogitatione. id est cogitatione ani-
mi. Per multos: ad numerum refertur.

Excellentes. ad magnitudinem senten-
tiarum. In quocumque genere. scilicet &
in exercitationibus virtutis & in littera-
rum artibus. Quis enim? Ecce quo-
modo iam infert. quod agere cœperat. Clarorum hominum scientiam. scilicet philosophorum. astro-
logorum. mathematicorum etiam oratorum & hoc iam refertur ad homines maximarum artium. Bel-
li duces. ut **Qu.** Catullus Fabii. Fabritii Scipiones Marcelli. Catores: Cæsares. denique plures alii. Vix
paucos. ut Gracchi. Nortensius. Anthonius. Crassi. Scauola. & cæteri. de quibus habetur in hoc libro
Iam vero. artium mediocrium homines iam comparat oratoribus: nam reipublici. administratio respe-
ctu imperatoris artis est ars mediocris. Memoria nostra. scilicet nostri qui viuunt refertur. Atque etiam maiorum
ad præsens tempus refertur. Patrum. ad eorum tempus qui viuunt refertur. Atque etiam maiorum
ad tempora præcorum refertur. Tolerabiles. nec summi sed medicores. Ac. ne quis. Occurrit cuidam
obiectioni. quam facere posset aliquis. non esse oratoriam artem cum his comparandam. quæ ad virtu-
tem potius quam ad studia litterarum sunt conferenda. propterea quod inter ipsas nulla sit similitudo. sed illis
esse comparandam artibus quæ in litterarum studiis repositæ sunt. Cum aliis studiis. aliis scilicet ab
arte imperatoria. & reipublici. administrationibus. hic innuit artem imperatoriam inter studia esse connume-
randam simul cum rerum publici. administrationibus. In artibus reconditis. id est obscuris. artem ma-
thematicam intelligimus: quæ magnam habet rerum obscuritatem: ut paulo post dicemus. Atque in qua
dam varietate litterarum: philosophia intelligit: cuius magna est varietas propter philosophorum va-
rias sectas. Nam sicuti varie sentiebant: ita diuersa sunt eorum studia: finis autem philosophiæ vnus est
Bene viuere. & summum bonum querere. Sed alii alia ratione id querunt. Sunt enim qui in virtute

LIBER

summum bonum esse putant: ut Stoici qui diuitias: honores: ceteraque talia contemnunt: sicut in paradiso declaratur. Sunt qui in virtute quidam putant bonum esse: sed negant solum bonum in virtute esse quod diuitie: & cetera fortunae & naturae bona sunt: ut peripatetici. Sunt qui summum bonum in voluptatibus ponunt: ut Epicuri. Cinici vero nihil esse malum volunt: quod natura appetat. Quare bonestius aiunt in foro comedere: vel aliud facere turpius: si natura appetat. Ergo bonorum: quoniam varia sunt sententia: necesse est: ut quae litteris mandantur: varia sint: sic varia sunt philosophiae praecepta vel dogmata. Imperatoris laude: laudantur imperatoris res gestae & non approbantur scripta. Prudentia senatoris: prudentia docet eos: qui respu. regunt vel administrant. Ea ipsa. s. q. in d. diximus. Quaeque multi sunt. ut Pythagoras: Diogenes: Aristoteles: Socrates: Democritus: Ptolemeus: & multi alii. Quanta sit: ad praesens.

Fuerit ad praesens tempus referre. Neque enim te fugit. apit: quod dixit: vnamqueque artem oratoriae comparans. Et quia princeps artium est philosophia: ab ea incipit & docet: in multo plures inueniri philosophos quam oratores. Laudatarum omnium artium: artes dicit liberales quae ingenio coluntur: & propterea liberis hominibus dignae sunt: quas ideo dicit laudandas esse: quoniam animum excolunt. Illiberales vero: quas mechanicas dicimus: & in manuum opera consistunt: eam laudem non merentur: quoniam seruile habent ministerium & manuum operibus accommodatae sunt. Procreatrix quaedam: quia omnes artes a philosophia descendunt. ois autem philosophia diuiditur (ut in principio diximus) in naturalem: moralem: & sermocinalem: Rursus philosophia naturalis diuiditur in philosophicam. metaphisicam & mathematicam. Aethi-

ca vero. i. moralis diuiditur. in politicam. monasticam. & aeconomicam. Sed logica diuiditur. in grammaticam dialecticam. & rhetoricam. ergo ois artium procreatrix. & quasi mater est philosophia. Quae non in vna aliqua re. s. vel naturali. vel morali. vel sermocinali. Vel differendi. intelligit logicam. quae maxime omnes continet questiones.

Vel peruestigatione scientiae. quantum ad moralem & naturalem philosophiam: quarum magistri omnia inquirunt. Quis ignorat: pergit facere: quod cooperat: ut ostendat rariores semper extitisse oratores quam ceterarum artium periti viri: & hic oratores comparat mathematicis: quorum ars quamvis sit obscurissima: speculatiua: atque multiplex: tamen qui illi vehementius studuerint. videntur id quod operantur consecuti: sed non hunc assequuntur effectum qui oratoriae arti se dederunt. Nam tanta est ipsius scientiae magnitudo & profunditas: ut vix pauci tolerabiles inueniri possint oratores. Mathematici: sunt qui in arithmetica: Geometria & astrologia versantur. Nam mathematicae graecae latinae appellatur disciplina: sed haec scientiae discipline dicuntur: eo quod discantur plane & per demonstrationem quandam percipiuntur. Sed philosophia. Grammatica atque rhetorica non disciplinae dicuntur: quia non firmissima demonstratione: ut illae: sed ratione quadam & studii inuestigatione percipiuntur. In quanta obscuritate rerum. quoniam aliae corporeae: aliae incorporeae sunt in quibus mathematici versantur. Obscuritatem vero habent: quia versantur in numeris atque mensuris: quibus nihil potest esse obscurius. propterea quod de his cuncta dimetiuntur. Sed numerus est: alius perfectus alius imperfectus. Perfectus numerus dicitur qui ex suis partibus constat: & in suas partes resoluitur: ita ut ad unitatem reducatur ut ternarius numerus. Imperfectus dicitur numerus qui ita resolui non potest: sed aliquid habet superfluum: ut quaternarius. nam in numeris. est paritas & imparitas. Imparitas: ut vnus. Paritas ut duo. In mensuris vero consideratur quantitas continua: & quantitas discreta. In quantitate discreta est perfectio & imperfectio. Sed in quantitate continua consideratur longitudo: latitudo: altitudo & profunditas. Per altitudinem consideramus aetherea & res coelestes. Per latitudinem consideramus aera & res aeris. Per longitudinem res terrenas: & per profunditatem aquas consideramus. Quarum rerum rationem numerus arithmeticus complectitur: quae res obscurissima est: & speculatio indiget ingenio. Recodita arte: in occulta arte & speculatiua: nam res speculatiue recondite dicuntur. Multiplici: quia in arithmetica: qua numerum agit: in geometria: vbi de mensuris & astrologia versantur mathematici: sic multiplex est mathematica. Subtilis: Haec tres profecto sunt subtiles: & speculatiuis accommodantur ingeniis: sed tamen harum subtilius est astrologia. Multi perfecti homines: ut Nicomachus in arithmetica: Eu-

uarietate litterarum versentur magis hanc dicendi rationem: quam cum imperatoris laude: aut cum boni senatoris prudentia comparanda putet. qui conuertat animum ad ea ipsa artium genera: circumspiciatque qui in iis floruerunt: quaeque multi sint. facillime quanta oratorum sit: semperque fuerit paucitas iudicabit. Neque enim te fugit omnium laudatarum artium procreatrix quaedam: & quasi parentem eam. quam philosophiam graeci vocant. ab omnibus doctissimis iudicari. In qua difficile est numerare quod viri: quanta scientia: quantaque in suis studiis varietate & copia fuerit: qui non vna aliquid in re separatim elaborarint: sed omnia quaecumque possent: vel scientiae peruestigatione: vel differendi ratione comprehenderint. Quis ignorat: si quae mathematici vocantur quanta in obscuritate rerum & quae recodita in arte: & multiplici subtilique versentur

clides in geometria. Ptolomeus in astrologia. Plures alii fuerunt: sed hii principatum tenent. Et scētia. s. si
ue arithmetice siue astrologia: quæq; sub mathematica complectuntur. Quis musicis dedit se. coepit
specialiter probare in omni arte plures inueniri præstantes viros: q̄ in arte dicendi: ac de phylofophis qui
de superius: & de mathematicis dixit. nūc idem de musicis. & gramaticis intendit. Pene infinitā vim
& materiā: nam siqs varietates vocū & numerorū comprehendere voluerit: illud vix conficere poterit. Pa
riratione. siqs omnē artis gramatice materiā cōplecti voluerit: illud vix cōsequi poterit. Materia em̄ artz

tur. Quo tamē in genere ita multi perfecti homi
nes extiterunt: vt nemo forte studuisse ei scientiæ
vebementius videatur: quin quod voluerit con
secutus sit. Quis musicis. Quis huic studio littera
rum quod profitentur ii: qui grammatici vocan
tur: penitus se dedit: quin omnium illarum artiu;
pene infinitam vim & materiē scientiæ & cogni
tione comprehendere. Vere mihi hoc videor
esse dicturus ex omnibus iis qui in haru; artium
studiis liberalissimis sint: doctrinisq; versati nimi
am copiam poetarum egregiorum extitisse. atq;
in hoc ipso numero: in quo praro exoritur aliqs
excellens: si diligēter & ex græcorum & nostros
copia comparare voles: multo tamen pauciores
oratores q̄ poete boni reperient. Qd̄ hoc etiam
mirabilius debet videri: quia cæteraru; artiu; stu
dia fere recōditis atq; abditis fontibus hauriunt
dicēdi aut ois rō in medio posita: cōmuni quodā
in vsu: atq; in hoim more & sermone versat: vt in
cæteris id maxime excellat qd̄ longissime sit ab
imperito; intelligentia sensuq; disiunctu;: in dicē
do aut vitium vel maximū est: a vulgari genere
orōnis: atq; a cōsuetudine cōmunis sensus abhor
rere. Ac ne illud quidem vere dici potest: aut plu
res cæteris inseruire: aut maiore delectatione: aut
spe vberiore: aut premiis ad perdiscendū amplio
ribus cōmoueri. Atq; vt omittā græciā quæ sem
per eloquentiæ princeps esse voluit. Atq; illas
omnium doctrinarū inuentrices athenas: in qui
bus sūma dicēdi vis: & inuēta & pfecta est: in hac
ipsa ciuitate profecto nulla; vnquam vebementi
us: quam eloquentiæ studia viguerunt. Nam po
stea quam imperio omnium gentium constitu
to: diuturnitas pacis ocium confirmauit nemo fo
relaudis cupidus adolescens: non sibi ad dicēdū
studio omni enitēdum putauit. At primo quidē

de pfiatur. Inuentrices. Nam bonarum artiu; matrem Athenas dicūt. Ac primo quidē. primo qui
dem inquit suo pte ingenio ad studia eloquentiæ ducebantur. quippe quæ nullam præceptionem huius

grammatice sunt lra: sillabæ dictiones &
orationes. Nam elementa ipse lra sūt ex
quibus syllabe conficiunt. ex syllabis di
ctiones. ex dictionibus orationes cōpo
nunt. Quæ oia si quis cōplecti volue
rit: inueniet laborē pene ifinitū & in exu
perabilem. Vere & vt cū poetz oratores
cōparēt. videam? nūqd plures oratores
boni. an poetæ reperiat. Negari inquit
nō pōt. quin & ex nr̄is: & ex gr̄ez pauci
admodū poetæ boni fuerint: sed si cū ora
toribus cōparent. multo pauciores bi. q̄
illi reperient. Artiu; liberalissimis stu
diis. i. liberalissimarū artiu; studiis. Libe
rales aut dicūt artes. eo q̄ hoies liberos
efficiant. In q̄ praro. q̄ poetica ars sub
rhetorica cōtinet. Necessē. n̄ ē vt boni
poeta optime teneat artē dicēdi. Qd̄
hoc etiā. Postq̄ cōfirmavit plures in cæ
teris artib; viros p̄stātes inueniri: q̄ in ar
te dicēdi: nūc ostendere incipit multis rati
onib; id admirandū esse. Quia cæte
rarū artiu; studia fere: fere dicit ppter grā
maticā & musicā: quarū materia: & si am
pla sit: nō tamē in rebus versat̄ obscuris
sed quæ & ipse in vsu quotidiano sunt.
Recōditis atq; abditis. librate loquit̄: nā
recōditis dicit: quia obscura & difficilia
sūt abditis aut: quia noua & iusitata. In
medio. cōtra id qd̄ dixit recōditis. Cō
muni: quodā vsu atq; hominū more ad
id qd̄ dixit abditis. A vulgari: si nimis
antiq; verba pnunciaueris. A cōsuetu
dine cōmunis sensus: q̄ orator elabora
re debet in eo: vt nō tantū vera: quā veri
similia dicat: vics q̄ sint ex opinioe hoim
Ac ne illud: postq̄ a facili arguit mirū ē:
cur pauci admodū oratores inueniāt nūc
pbat illd a dignitate & vtilitate. Dicit. n.
ml̄ tos huic arti operā dare ppter maxia
mnia: q̄ huic studio pposita sūt: v̄ ad grā
tā: v̄ ad opes v̄ ad dignitatē. & tñ inde
paucos excellētes euadere. Ac ne illud qd̄
dē. occurrebat illud. idō forte nō multos
inueniri in hac arte p̄stātes. q̄ pauci huic
studio operā daret. Tollit hoc Ci. Elo
quentiæ princeps. & si in cæteris cesserit
græciā Romanis tñ eloquentiæ princeps
esse voluit. sed postea Cicero. quū apud
Appollonium græce orasset: iudicio ap
pollonii e Græciā Romam trāstulit elo
quentiā. Et inuēta ē & pfecta. bono or
dine vsus ē. nā primo aliqd inuenit: dein

LIBER

exercitationis habebant. existimabant enim a natura tantummodo proficisci eloquentiam. non exercitacione: neq; alia arte confici. Oratoribus scilicet Hermestre. Hermagora. Magnitudo ac varietas: nulla fere causa erat: quam non in vrbe Romana agere potuissent. qui se huic studio dederant: Magnitudo. ad quantitatem continuam: Multitudo ad quantitatem discretam. Varietas. quia omnis res ad dicendam proposita e materia oratoris. Multitudo. quae in iudiciali. in demonstratiua & deliberatiua genere causarum versarentur. Adiungeretur vsus. id est exercitacio. Ingenia vero ad gratiam: vt q; eloquentiam totius orationis ignari: qui neq; exercitacionis vllam vim: neq; aliquod praecipuum artis arbitrarerentur: tantum quantum ingenio & cogitatione poterant: consequebantur. Post autem auditis oratoribus grecis: cognitisque eorum litteris: adhibitisq; doctoribus: incredibili quodam nostri homines dicendi studio flagrauerunt: Excitabat eos magnitudo: ac varietas multitudoq; in omni genere causarum vt ad eam doctrinam quam suouisq; studio adsecutus esset: adiungeretur vsus frequens: qui omnium magistrorum praecipua: superaret. Erant autem huic studio maxima: quae nunc quoq; sunt: exposita praemia: vel ad gratiam. vel ad opes: vel ad dignitatem. Ingenia vero: vt multis rebus possimus iudicare: nostrorum hominum multum ceteris hominibus omnium gentium praestiterunt. Quibus de causis quis nunc iure miretur: ex omni memoria etatum temporum: ciuitatum: tam exiguum oratorum numerum inueniri. Sed nimirum maius est hoc quiddam: quam homines opinantur: & pluribus ex artibus studiisque collectum. Quis enim aliud in maxima discretiue multitudinis summa magistrorum copia praestantissimis hominum ingeniiis: infinita causarum varietate: amplissimis eloquentiae propositis praemiis esse causae putet: nisi rei quandam incredibilem magnitudinem ac difficultatem. Est enim & scientia copraebenda rerum plurimarum: sine qua verborum volubilitas inanis atq; irrideda e. Et ipsa oratio conformanda non solum electione: sed etiam constructione verborum: & omnes animorum motus: quos hominum generi natura rerum tribuit: penitus pernoscedi: quod omnis vis ratioq; dicendi in eorum qui audiunt mentibus: aut sedan-

exercitationis habebant. existimabant enim a natura tantummodo proficisci eloquentiam. non exercitacione: neq; alia arte confici. Oratoribus scilicet Hermestre. Hermagora. Magnitudo ac varietas: nulla fere causa erat: quam non in vrbe Romana agere potuissent. qui se huic studio dederant: Magnitudo. ad quantitatem continuam: Multitudo ad quantitatem discretam. Varietas. quia omnis res ad dicendam proposita e materia oratoris. Multitudo. quae in iudiciali. in demonstratiua & deliberatiua genere causarum versarentur. Adiungeretur vsus. id est exercitacio. Ingenia vero ad gratiam: vt q; eloquentiam totius orationis ignari: qui neq; exercitacionis vllam vim: neq; aliquod praecipuum artis arbitrarerentur: tantum quantum ingenio & cogitatione poterant: consequebantur. Post autem auditis oratoribus grecis: cognitisque eorum litteris: adhibitisq; doctoribus: incredibili quodam nostri homines dicendi studio flagrauerunt: Excitabat eos magnitudo: ac varietas multitudoq; in omni genere causarum vt ad eam doctrinam quam suouisq; studio adsecutus esset: adiungeretur vsus frequens: qui omnium magistrorum praecipua: superaret. Erant autem huic studio maxima: quae nunc quoq; sunt: exposita praemia: vel ad gratiam. vel ad opes: vel ad dignitatem. Ingenia vero: vt multis rebus possimus iudicare: nostrorum hominum multum ceteris hominibus omnium gentium praestiterunt. Quibus de causis quis nunc iure miretur: ex omni memoria etatum temporum: ciuitatum: tam exiguum oratorum numerum inueniri. Sed nimirum maius est hoc quiddam: quam homines opinantur: & pluribus ex artibus studiisque collectum. Quis enim aliud in maxima discretiue multitudinis summa magistrorum copia praestantissimis hominum ingeniiis: infinita causarum varietate: amplissimis eloquentiae propositis praemiis esse causae putet: nisi rei quandam incredibilem magnitudinem ac difficultatem. Est enim & scientia copraebenda rerum plurimarum: sine qua verborum volubilitas inanis atq; irrideda e. Et ipsa oratio conformanda non solum electione: sed etiam constructione verborum: & omnes animorum motus: quos hominum generi natura rerum tribuit: penitus pernoscedi: quod omnis vis ratioq; dicendi in eorum qui audiunt mentibus: aut sedan-

Nam partium orationis duae: ad animam docendam valent. narratio & confirmatio. Ad impellendos animos duae. principium & peroratio: hoc pertinet ad principia: & conclusiones in quibus animi hominum & ad beniuolentiam trahunt. & ad indignationem concitantur. & ad misericordiam fleunt. Cognoscendi ergo sunt hominum affectus vt ex diuersitate complexionum put nobis commodum erit eorum animi vt ad beniuolentiam. vt ad indignationem vt ad misericordiam trahant: Nam si homo colericus fuerit ad iracundiam facile concitatur: Si sanguineus ad beniuolentiam inducitur. Si melancholicus. ad odium. Aut sedandis. si ad misericordiam traducere volet orator. Excitandis. si ad odium & indignationem. illud per questionem fiet incommoda nostra commemorando. Hoc per amplificationem. aduersarioque crimina exaggerando

Accedat eodem oportet. hoc pertinet ad confirmationem & confutationem: tam & si enim in principiis & conclusionibus præcipue seruandum est: vt beniuoli reddantur auditores: tamen hoc quoque per totam orationem seruandum est. Facetia autem nonnunquam etiam animos auditorum oblectat. & aduersarios placet confundunt. Ergo bis in confirmatione & in confutatione vtendum est. Lepos facetiaque: Est autem lepos oratio continua & iucunda: facetia autem oratio breuis & iucunda. Respondendi: ad confirmationem. Lasciendi: ad confirmationem. Venustate: ad leporem. Urbanitas. & leporem & facetias complectitur. Tenenda: hoc ad exornandam & locupletandam pertinet argumentationem. Iuris ciuilis. hoc etiam præcipit. Quintilianus libro institutionum ultimo. Ait enim. Iuris quoque ciuilis scientia necessaria huic viro est: & morum ac religionum eius reipublici. quam capisset. Nay de actione ipsa hoc pertinet ad pronuntiationem quæ voce: vultu: & gestu corporis moderanda est quæ pars difficilis est: Sicut demostheni videbatur. Ex quo quum quare retur: quid esset primum in oratore: respondit pronuntiatione. Quid secundum: pronuntiatione. Quid tertium pronuntiatione. Motu corporis: omnis pronuntiationis ratio in duas partes diuiditur: in vocis figuram: & corporis motum. Motus autem corporis: in vultu & gestu moderatione continetur: in vultu pudorem & acrimoniam esse oportet: in gestu vero venustatem conspiciendam non turpitudinem. Figura vocis in tres partes diuiditur: in magnitudinem: firmitudinem: mollitudinem. Quæ quanta sit: quum multi fuerint qui fabulas in theatro recitauerint: pauci adhuc inuenti sunt qui spectatoribus placuerint. quum vnus tantum modo Ciceroni placuerit: quem delicias suas appellabat. Roscius videlicet ex quo de præbendi facile potest quod difficilis sit pronuntiationis ratio: Nam si in re leui & inani: vt pro te ludrica pronuntiatione tanti fuit quæto magis ea in oratore aestimanda est. Quid dicam de thesauro: id est repositione: nam inuenta & excogitata in memoria reposita: si deli custodia seruantur. Rerum omnium scilicet inuentionis. in qua continetur exordium: narratio. Diuisio. Confirmatio. Confutatio: & conclusio. Inuentis. cogitatis: inuenta ad res veras. cogitata ad verisimiles pertinent. Rebus & verbis. res ad inuentionem: verba ad elocutionem pertinent. **P**otius enim quam admiremur ac si diceret. Omissa admiratione liberos nostros hortemur. vt cogitent quanta sit huius rei magnitudo. Quibus vtuntur omnes scilicet vulgo. Præceptis: quæ de hac arte tradita sunt. Aut magistris: Rhetoribus aut exercitationibus. i. dedamationibus. & aliis quibusdam. videlicet his quæ a nobis in bis libris traduntur. Ac nisi erit omnium rerum. quantum ad antiquitatis memoriam. Exempla enim antiquorum ad id valent: vt argumentationem nostram & confirmet & exornet. Magnarumque artium: ad omnes artes quæ liberales appellantur. **F**erè rerum cognitione efflorescat & redundet oratio: vt Horatius. Rem tibi Socraticam poterunt ostendere chartæ. Efflorescat: ad exornationem. Redundet: ad locupletationem. Præcepta. ad memoriam. Et cognita ad intelligentiam. Neque vero tacite quaestioni respondet. Nam obici possit: tantum oratori præcipi: quantum assequi nemo possit: & præsertim occupatus homo sicuti Romani ciues. qui non solum in studiis litterarum exercentur: sed etiam in gerendarum rerum exercitatione versantur

Nostris præsertim oratoribus: quia hoc fortasse græcis imponi posset: qui ocio abundant: vt omnia complecti possint. Urbis ac vitæ: rempublicam & priuatam iunuit. Nihil vt bis putem licere nescire. id est vt existimem necessarium esse oratorem omnia scire. Suscipere ad studium. Polliceri professionem. Vt omni de re. ergo si officium oratoris est omni de re: quæcunq; proposita sit ornare copioseq; differere: sequitur oportere eum omnium rerum habere scientiam. Sed quia non dubito: quâuis videatur hoc esse oratoris officium: vt dixi. Tamen quia video Græcos qui ocio abundant: non alii negotiis occupati: sicut Romani. vt possent suum omnem tempus in studiis litterarum consumere: noluisse tamen oratorem omnia complecti sed a cæteris artibus separasse hanc dicendi rationem: quæ in forensibus disceptationibus iudiciorum & deliberationum versat: & hoc vnum genus oratori reliquisse. Ego quoq; in his libris amplectar: quæ ad hanc partem pertinere putauerunt. Hoc immensum: magnitudinem. Infinitum numero: Sed etiam ocio. contra illud in tanta occupatione urbis ac vitæ. Neq; in vniuerso genere singulos. ac si diceret vniuersos omnes artes consequi potuisse: sed singulos certe vniuersas artes non fuisse complexos. A cæteris dictionibus scilicet phisicis & moralibus. Iudiciorum aut deliberationum: videtur duo tantum genera causarum innuere: sed tamen altius intues: tria genera fuisse complexum inueniet. Nã demonstratiuum genus de quo tacuisse videtur hoc loco sub iudiciali continetur. Est autem genus iudiciale quod in controuersia positum habet in se accusationem aut petitionem cum defensione. Demonstratiuum vero quod attribuitur in alicuius certæ personæ laudem vel vituperationem: sed aliquæ accusare non possumus: quin eundem vituperemus: nec defendere quæ non laudem? Apparet ergo sub iudiciali recte gen^o quoq; demonstratiuum intelligi. Repetamq; nõ ab incunabilis id est repetam non quæ a prima ætate didici aut etiam tradidi: sed quæ intelligo in disputationibus nostrorum hominum eloquentissimorum esse versata. Et hic facit auditorẽ attentum: quia dicit se nõ vñtata: sed noua de arte oratoria præcepta traditurum. Quendam ordinem præceptorum vt dicam tria esse genera causarum demonstratiuum: deliberatiuum & iudiciale. Deinde quinq; esse partes integrales rhetorice facultatis: inuentionem. dispositionem. elocutionem: memoriam & pronuntiationem. Postea inuentionis partes esse. Exordium. Narrationem. Diuisionem. Confirmationem. Confutationem. Conclusionem. & reliqua per ordinem digerere. Hoc non fuit propositum meum. In nostrorum hominum: vt Crassi aut Antonii. Sed quoniam illa pateant in promptuq; sint omnibus: ac si diceret nidi in partes instrumenti. Aut ornatius explicari aut planius exprimi: propria aduerbia verbis reddidit & recte: nam aduerbia sunt quasi verborum epitheta. Explicare ẽ proprie extendere & explanare: Exprimere est pene rei ipsius imaginem describere. Vt eorum auctoritatem. videlicet Crassi & Antonii.

VMIGITVR VEHEMENTIVS. Expedito primo huius operis tractatu: qui locū p
boemii obtinet (nam & beniuolentiam captauit a persona sua: quum incomoda sua comenō
rauit & attentum fecit auditorem: quum se noua & inusitata de hac arte præcepta traditurum
ostendit) Sequitur secundus tractatus: in quo disputationis future introductio cōtinet. Est
autem huiusmodi. Quum seditione intestina Senatus & æquestris ordo disceptaretur. Dru
sus Tribu. plæ. causam senatus sui cepit: & vt vitres acquireret

Dyalogus Incipit narratio.

Um igitur uehementius in
ueberetur in causam princi
pum consul philippus Dru
siq; tribunatus p senatus au
doritatem susceptus infringi
iam debilitari que uideretur
nemini dici mibi ludox: Ro
manorum diebus. Le. Carassum quasi colligēdi
sui causa se in tusculanum contulisse eodem loco
rū eius: qui fuisse Quintus Mutius dicebatur: &
M. Antonius homo & consiliorum in repub. so
cius: et summa cū Crasso. familiaritate cōiunctus
Exierant autem cum ipso Crasso adolefcētes &
Drusi maxime familiares: et in quibus magnā tū
spem maiores natu dignitatis suæ collocarāt. C.
Cotta qui tr. petebat: et P. Sulpitius q deinceps
eam magistratuz petiturus putabatur: hi primo
die temporibus illis: deq; vniuersa repub. quā ob
causam uenerant multum inter se vsq; ad extre
mum tempus diei collocuti sunt: quo quidem ser
mone multa diuinitus a tribus illis consularibus
Cotta deplorata & cōmemorata narrabat: vt ni
hil incidisset postea ciuitati malū: qd nō impedere
illi tanto ante uiderent. Eo autem omni sermone
confecto tātam in Crasso humanitatem fuisse vt
cum lauti accubuissent: tolleretur omnis illa supe
rioris tristitia sermonis: eaq; esset in homine iucū
ditas: & tātus in loquēdo lepos: vt dies inter eos
curie fuisse uideat cōuiuū tusculani. Postero aut
die cū illi maiores natu satis quiescent: et in ambu
lationē uentū esset: dicebat tum Scuolā duobus
spaciis tribusue factū dixisse. Cur nō imitāur Cras
se Socrate illū q ē i pbædone Platōis. Nā me hęc
tua platanus admōuit. q nō minus ad opacandū

pernitiosa largitione: lata lege agraria plæ
bem excitauit. Huic rogationi resistebat cō
sul Philippus qui largitionem illā ex digni
tate Senatus non esse uidebat: hic quū gra
uiter in senatum esset inuectus: & ei segniti
em pro rostris exprobrans dixisset: alio mi
bi senatu opus est. Idq; Crassus uir summus
& eloquentissimus grauiter ferret licetorem
immisit qui ei manum iniiceret. Illo repul
so: nō es inquit mibi Philippe consul: quā
do nec ego tibi senator sum. Sub hęc disce
pationem dicitur Crassus causa recreandi
se cum Antonio & duobus adolefcētibz
Cotta & Sulpitio: in agrum tusculanū rece
pisse. In causam principium. id est in sena
tus: quā senatus impotētiā æquestris or
dinis ferre uolebat: quam in iudiciis exerce
bat: nam iudicia a senatu ad æquites transla
ta erāt: quæ Senatus reuocare studebat. Lu
dorum Romanorum id est Circensium.

Quasi colligēdi: id est recreandi: ut ipse
in Verrinis. manifesto furto perturbat? ubi
se collegit: id est recreatus est. A tribus illis.
Crasso: Mutio & Antonio. Deplorata qz
incomoda reipubli. miserabantur. Quod
non impendere illi tanto ante uiderent. Di
uinarunt inquit uiri illi consulares immine
re reipublicæ quod postea re ipsa sumus ex
perti. Humanitatem: quæ est vni hominū
data ex vniuersis animātibz: Vnde ab ho
mine appellatur humanitas. Lauti a lau
to lautitia dicit. Vt dies inter eos curia: tan
ta iocunditate conuiuium in Tusculano ce
lebrarunt: vt eo die nisi sint in senatu fuisse.
Duobus spaciis tribusue. id est quum bis ter
ue deambulassent: Socratem illum: qui ē in
pbædone Platonis. nam Plato inducit So
cratem præceptorem suum cum pbædone
de anima dispatantem: ubi subtili & exactis
sima disputatione omnia quæ ad animā pti
nent philosophus ille complexus est. Di
citur autem libellus ille

qui adhuc extat. Fuit autem pbædon
Helidensis Socrati & Platoni familiarissi
mus: conditione seruus: forma tamē atq; in
genio liberali: ab Alcibiade seu Critone so
crate monēte reemptus: quū a lenone do
mino infami quaestui intra celam se cogere
tur addiscere. Is postea philosophus illi
stris fuit. Opacandum: innumbrandū. Quas
illā. cuius umbram secutus est Socrates sub
umbra illius arboris disputare: Quæ mi
bi uideat nō taz aquila Plato describit circa
plantanū fuisse riuulū discurrens aq; q radi
ces arborū rigaret & eā frondibz latiorē red
deret. Locū hęc aut ita describit Plato: vt quodamō uideat amonitate sua ad disputandū socrate inuitare.

deret. Locū hęc aut ita describit Plato: vt quodamō uideat amonitate sua ad disputandū socrate inuitare.

De Platano plura in naturali historia scribit Plinius. Vnam dicit fuisse cubitorum triginta vnus radice ramos antecedente: atq; ambulatione academica celebratam: de qua hoc loco Cicero loquitur. Non tam ipsa aquula. id est & parua aqua. Dicitur autem aqua. a qua viuimus. Quam platonis oratione creuisse. nam quia inducit Socratem sub ea arbore disputantem ideo ipsius arboris perpetua memoria manet. Durissimis pedibus. hoc de Socrate legitur. quod ab ortu solis. vsq; ad occasum in iisdem vestigiis. vno intuitu steterit. auctor est Gellius. Meis pedibus. qui sunt molliores. Ibi vt ex pristino sermone. In hoc capite secundi tractatus continetur. Quomodo disputatio de studiis dicendi oritur a Crasso: quæ studia quæ ex rebus multis tum ex auctoritate sermonis: Et partim etiam ex vrbium constitutione. landantur.

In prima parte huius artis ostendit vtilitatem. In secunda: præstantiam. In tertia virtutem loquentis. Pristino sermone quem de discrimine reipublicæ habuerant.

De studio dicendi: videlicet laudasse studia eloquentiæ. Tantam facultatem: facultas omnium artium genus est. Sic enim finire possumus vt Dialectica facultas discernendi: Logica facultas inueniendi. Rhetorica: facultas dicendi. Est autem facultas vis quæ quæ facit: vt id facilius fieri possit. quod de vnaquaque arte præcipitur. Aequalibus. id est æqueuis. Quam posse dicendo: tres orationis singulares tangit partes videlicet Docere: Delectare: & mouere. Quum enim dicit. Tenere hominum coetus: quantum ad docere. Mentis allicere: quantum ad delectare. Voluntas impellere quantum ad mouere. Hæc vna. argumentatur ab vtili libero populo. qui rerum potius est: vt populus Romanus: & Atheniensis. Floruit. ad honorem & dignitatem. Dominata ad opes & potentiam. Quod omnibus natura sit datum: quod a natura omnibus datum est vt loqui possint. Qui vero id excellenter facit: vel solus vel cum paucis: vnum ne omni admiratione prosequendus est.

Aut tam iucundum: ad gratiam pertinet & dignitatem. Sumit autem argumentum a facili: simul & iocundo. Aut: tam potens: ad id quod dixit supra: dominata est. Sententiis & verbis. vtrunq; tangit orationem & verborum: & sententiarum. Populi motus: in rostris concionando. Iudicium religiones: in foro causidicando. Senatus grauitatem: in dicendo sententiam. Iudicum autem religiones ideo dixit: quia iurari iudices exercebant iudicia. Tam libera le: liberalis dicitur: qui rogatus: munificus qui sponte beneficium contulit. Quid autem: argumentatur a tuto. Quam opem ferre singula singulis reddit: vt ostendat differentiam liberalis: & munifici. Supplicibus: ad id quod dicit liberale. Excitare afflictos quantum ad munificum. Dare salutem: scilicet petentibus quantum ad liberale. Periculis liberare: etiam non petentes: quantum ad munificum. Retinere in ciuitate homines ad vtrunq; referre. Tenere arma: i: eloquentiam.

bunc locum patulis diffusa est ramis: quæ illa cuius vmbra secutus est Socrates: quæ mihi videtur non tam ipsa aquula quæ describitur: quam Platonis oratione creuisse: & quod ille durissimis pedibus fecit: vt se abiiceret in herba: atq; itaq; philosophi diuinitus ferunt esse ficta: loquere: id meis pedibus certe concedi est equius: tum Crassum. Immo vero comodius etiam: puluinosq; poposcisse: & oēs in his sedibus quæ erant sub platano cõsedisse dicebat. Ibi vt ex pristino sermone relaxarentur animi oim: solebat Cotta narrare. Crassusq; sermonem quendam de studio dicendi intulisse. Qui cum ita esset exorsus. Non sibi cohortandum Sulpitium & cottam: sed magis vtrunq; collaudandum videri: quod tantam iam essent facultatem adepti: vt non æqualibus suis solum anteponerentur: sed cum maioribus natu compararentur. Neq; mihi vero quicquam inquit præstabilius videtur: quam posse dicendo tenere hominum coetus: mentes allicere: voluntates impellere quouelit: vnde autem velit deducere: hæc vna res in omni libero populo maximeq; i pacatis tranquillisque ciuitatibus: præcipue semper floruit semperq; dominata est. Quid enim est aut tam admirabile quam ex infinita multitudine hominum existere vnum qui id quod omnibus natura sit datum: vel solus: vel cum paucis facere possit. Aut tam iucundum cognitu atque auditu: quæ sapientibus sententiis: grauibusque verbis ornata oratio & perpolitata: aut tam potens atq; magnificus: quam populi motus iudicum religiones lenatus grauitate: vnus oratione cõuertit. Quid tam porro regium tam liberale: tam munificum: quæ opem ferre supplicibus: excitare afflictos: dare salutem liberare periculis: retinere homines in ciuitate? Quid aut tam necessarium: quæ tenere semper arma: quibus vel tectus ipse esse possis: vel puocare improbos: vel te vlscisci lacessitus. Age vero ne semper forum subsellia rostra;

Sic ipse in arte veteri. Qui vero ita est armatus eloquentia. Vel tectus in defendendo. Prouocare. Iacefendo & accusando. Age vero. ostendit etiam in ociosis eloquentiam vtilem esse. Forum caudicus. Subsellia: concionator. Curia senator. Subsellia: autem sunt: in quibus triumviri. Trib. plar. Quæstores videlicet minores magistratus iudicia exercere solebant: non in sellis currulibus: sicut consules & prætores. Quæuis alia. Fera efferata. Humanum cultum: ad id quod dixit fera. Ciuilē: ad id quod dixit agrestis. Aut dispersos homines: Sic in arte veteri: qui dispersos in agris homines: & in tectis siluestribus abditos ratione quadam compulit & vnum in locum congregauit. Aut iam constitutis ciuitatibus: leges iudicia: iuraque describere: Sensus est: aut ciuitates constituere aut constitutas seruare. Hoc vno cum in cæteris ferre similes sumus animantibus. in hoc excelsumus. Sensus sensus sunt quibus sentimus sensa vero quæ sentimus: sicut auditus & audita. Sunt enim quædam nomina. quæ in numero singulari quare sunt declinationis. & masculini generis. In plurali vero neutra. & declinationis secundæ. Ac ne plura quæ sunt innumerabilia: ac si diceret. si omnia voluerim eloquentie ornamenta: atque ad iumentum narrare. longum nimis erit: atque prolixum.

curiamque meditare: quid esse potest in ocio aut iucundius: aut magis proprium humanitatis: quæ sermo facetus: ac nulla in re rudis: Hoc enim vno præstamus vel maxime veris: quod colloquimur inter nos: & exprimere dicendo sensa possumus. Quæ ob rem quis hoc non in re miretur: sumeque in eo elaborandum esse arbitretur ut quo vno homines maxime bestiis præstent: in hoc hominibus: ipsius antecellat. Ut vero iam ad illa summa veniamus: quæ vis alia potuit: aut dispersos homines vnum in locum congregare. aut a fera agrestisque vita ad hunc humanum cultum ciuilemque deducere. aut iam constitutis ciuitatibus. leges iudicia. iura describere. Ac ne plura quæ sunt innumeralia conscriberem: comprehendam breui. Sic enim statuo perfecti oratoris moderatio ne & sapientia: non solum ipsius dignitate: sed & priuatorum & plurimorum: & vniuersæ reipublice salutem maxime contineri. Quamobrem pergit ut facitis adulescentes: atque in id studium in quo estis: incubite. ut & nobis honori: & amicis utilitati & reipublice emolumento esse possitis. Tum Scæuola comiter ut solebat. Cetera inquit assentior Crasso: ne aut de. C. Lelii foceri mei: aut de huius generis aut arte: aut gloria detrahatur: sed illa duo Crasse vere oratoribus: ciuitates: & ab initio constitutas: & sepe conseruatas esse dixisti. Alterum quod remoto foro: concione. iudiciis: senatu: statuisti oratorem in omni genere sermonis & humanitatis esse perfectum. Quis enim tibi hoc concesserit: aut initio genus humanum in montibus ac siluis dissipatum non prudentium consiliis compulsum potius: quam disertorum oratione delinitum: de oppidis moenibusque secessisse. Aut vero reliquas utilitates: aut instituedis: aut conseruandis ciuitatibus: non sapientibus & fortibus viris.

Inire est placere & delectare. Ipse ad Cæsarem. voluptatis illecebris delinitus. A sapientibus. consilio. A fortibus: viribus corporis. nam alterum alterius indiget auxilio. ut etiam ait Salustius. & ipse exemplum sequenti demonstrat.

Sic enim statuo: breuiter per enumerationem: comprehendit omnia: quæ sparsim per totam orationem diffundit. Moderatione translatio ab auriga: quæ ut ille æquis: sic animus hominis moderatur oratore. Unde recte Græci moderationem appellant: bene autem sapientiam coniungunt nam eloquentia sine sapientia plerumque obfuit: nunquam autem profuit. Tum Scæuola Scæuola neque vrbes ab initio per oratores constitutas: aut conseruatas neque eos esse in omni genere sermonis perfectos contra Crassum disputat. & in prima quidem parte proponit duo membra: quæ Crassus de laudibus eloquentiæ dixit quæ non concedit. In secunda parte primum membrum refellit: In tertia secundum. Et primum quidem est oratione eloquentis constitutas esse ciuitates. atque seruatas. Secundum oratorem in omni genere dicendi esse perfectum. Ac primum quidem membrum in duas partes scinditur. prima in qua refellit. Scæuola. ciuitates a disertis hominibus & ornate dicentibus esse constitutas. Altera in qua repræbendit eadem per oratores esse seruatas: secundum vero membrum simplex est. C. Lelii foceri mei. qui & ipse eloquentissimus fuit. Foro. in quo iudiciale genus tractatur. Concione. in qua demonstratiuum. Senatu ubi deliberatiuum. In omni genere sermonis humanitatis. Quo dicto omnes artes & studiorum genera complectitur. Humanitas autem est eruditio. institutioque in bonas artes. non autem dexteritas quædam ut multi existimant. Quis enim: incipit primum membri primam partem refellere. & vult quod Crassus eloquentiæ concesserat. prudentis viri consilio potius attribuendum. Delinitum. de

LIBER

A disertis non dicit loquentibus. Nam eloquens dicitur: cuius oratio est grauibus sententiis referta: & rarius distincta verbis: disertus vero: qui ornatissimis verbis redundat. An vero: exemplis incipit exornare suam argumentationem: videlicet non fuisse a disertis viris conseruatas ciuitates. Pastores aut conuenas cōgregasse. quum asyllum aperuit: quod Athenis primi instituerant Hercules filii: timentes eos: quod a patre iniuriam acceperant ad quorum postea similitudinem Romulus & Remus eiusmodi templū aperuerunt. Aut sabinorum connubia coniunxisse. Nota est historia: quemadmodum Romulus cum a finitimis per legatos connubia impetrare nō posset: a quibusdam etiam superbū satis responsum accepisset: dicentibus eequod foeminis quoque asyllum aperuisset: id enim deum comparatū fore: iram dissimulans quā magnificētissimo potuit apparatu ludos instruxit: ut rem clarā expectatamque faceret. Quo cum ex ceteris populis multi conuenissent: sabini omnium proximi ferme omnes conuenere. Ibi cum omnes ludis intenti essent: ex composito dato signo: iuuentum Romana passim ad virgines rapiendas discurrunt. Hic finis ludorū fuit. Patres virginū moesti rediere. Hac de causa a tribus simul populis bellum Romanis indictū: ab Antenatibus: Crustumeniis: Ceninentibus: quos Romulus haud difficulter subegit. A Sabinis postremo bellum indictum: multoque id maximum: quod tamen ipsum euentu foelici confectum est. His rebus apparet inquit Romulū consilio. & viribus magis: quam eloquentia ciuitatem nostram instituisse. Finitimorum vim repressisse: hoc ad vires pertinet. Vnde supra dixit: a sapientibus: & fortibus. Vim autē finitimorum repressit eo modo quo diximus. Quid enim: Numa Pompilio: Quid in seruiō Tullio: Quid in ceteris regibus: qui omnes (ut inquit Liuius) merito vrbis conditores appellari possunt. Mente nō lingua: id ē consilio: nō eloquentia: & instrumentū posuit pro re Nam a mente consiliū: a lingua proficitur eloquentia. Et hoc quoque patet: quo modo Brutus stultū se finxit ut apud regem tutus esset: donec ei regnum extorsit. Quid exactis regibus: scilicet fuit in principibus ciuitatis. Ego vero. oratorie agit. Postquam enim refutauit argumenta aduersarii: sua confirmat: dicit enim nō solū eloquentes nō instituisse ciuitates: sed institutas euertisse plerumque Tiberiū & Cn Sempronios. quod Tiberiū Gracchii filii fuerunt: quum intēderent ferre leges agrarias: quod reipublicae erant interempti sunt. Alter a Scipione Nasica. alter ab L. Opimio cōsule Libertinos in vrbanas tribus trāstulit: quod etiā multis annis ante. Q. Fabius fecerat. qui ex illo maximus cognominatus est. Et hoc idē factum est: quia magnum erat reipublicae. detrimentum & summā causa seditionis: si libertini per se suffragia ferret. Nam libertini subornabantur a principibus ciuitatis: ut suffragia eorum quocumque vellent traherent: & ita magistratus: ac imperia indignis plerumque demerabantur. Sed postquam in tribus vrbanas translati sunt: necesse erat ut cum aliis non separatim suffragia ferrent. Censor. scilicet cum Claudio. At vero ostendit per comparationem plus valuisse patrem consilio sine eloquentia: quam filios eloquentia: imo illum plurimum profuisse reipublicae. bos maxime non quisse. Naturae: ad ingenium. Doctrinae: ad industriam. Vel auctis armis. id est armis Scipionis Apbricani superioris: qui pater Corneliae fuit matris Tiberii & C. Gracchorum. Gubernatione vnus: ironice loquitur. Dixerat enim Crassus. Sic causam statuo: perfecti oratoris moderatione Quid leges: ordo est num autē inuenta sunt: zeugma. n. ē ab inferiori: pergunt autem refellere ab oratoribus ciuitates esse constitutas: atque seruatas. An inquit in eo: quod ad leges: & mores: & auspicia & religiones pertinet ciuitates ab oratoribus constitutae & conseruate sunt

Leges. quæ xii. tabulis continent. Primum enim in ciuitate ab Athenis lata fuerunt: quibus reipub. constituerent. Ante eas enim nulle erant apud Romanos scriptæ leges. Moysesq; maiorum mos cum plus aliquanto in ciuitate inualuerit per legibus habet. Quid auspicia: quæ apud Romanos publice nec priuatim gerebantur. nisi captis auspiciis. Vnde etiam auspicia in nuptiis adhibebantur. ut apud Lucanum. Contentiq; auspice bruto: quibus ego & tu Crasse. nam scauola & Crassus augures fuere. Quid religiones. & ceremoniæ. Nam pontifices docebant quibus diebus. quibusue ostis sacrificandum esset: in quibus religiones. & ceremoniæ continentur. Equidem exemplo probat nonnullis oratoribus. & his quæ maxime laudibus eloquentia prestantur. ius civile incognitum fuisse. quo maxime ciuitates constituunt atque seruantur. Sergium Galbam. & M. Aemilium Porcinam. & C. ipsum Carbonem. Hic suis temporibus dari omnes oratores extiterunt. ut etiam ipse Cicero in libro de claris oratoribus ostendit.

Quem tu adolescentulus perpulisti. Crassus adolescentulus. Cn. Carbonem sibi inimicissimum accusauerat. & cum seruum eius coplura continens. quibus facile carbo opprimi posset. allatum est a seruo. ut erat signatum cum seruo catenato ad eum remisit. ut animi magnitudinem ostenderet. In hac accusatione Crassus superior euasit. In iure civili ius civile genus est: comprehendit enim & leges & instituta maiorum. Quod pudeat per ciuibus pudeat. Nam hoc uerbum aliquando est persona. Quod uero: Postquam Primum membrum constituit: uidelicet: non esse ab oratoribus ciuitates constitutas: & conseruatas: quod in duas partes diuisum erat transit ad secundum: uidelicet oratorem in omni genere sermonis esse perfectum & hoc quoque reprehendit.

Nisi in tuo regno. id est in tusculano tuo: et urbane hanc sermonis Crassi constitutionem suscipit. & iocatur scauola. Multis quoque preesse. id est me ducem prestante bis quæ tecum contendere uellent: Et bene preesse dicit: quasi aduocatus: nam iurisconsultus erat. Qui autem interdum tecum con. interdum uocat formas: & conceptores: uerborum quibus contendere solent inter se nonnulli de possessione: aut quasi

possessione alicuius rei: cum pretores: aut aliquid fieri permittunt: aut prohibent. Est ergo interdictum: ut summam dicam: pretoriam prohibicio de possessionis perturbatione: quotiens pretor prohibet: ne aliquis de possessione perturbetur. Dicit ergo multis preesse: qui tecum prohibitione pretoriam agerent: ne eos de possessione perturbares: ut philosophi: quia oratoribus uidebas: quod eorum proprium est. Aut te ex iure confertum. id est ad conferendum. hoc est contestata lite in ius uocarent. Lis dicebatur esse contestata: cum utriusque patribus existentibus ad pretores. dicitur: Ego testes. hoc modo: Cum accusator & reus in iudicium uenissent. altera pars scilicet accusator: summam cause narrabat. Deinde bis qui aderant: dicebat: Testes estote: tum utraque pars ius suum quærebat. Ut exempli gratia: Est qui consequitur sua ab aliquo possessionem occupari. hic aduersarium in iudicium citari facit: & apud pretores: uel iudicem contra aduersarium intendit hoc modo: Occupasti possessionem meam: ille depellit: non occupauit.

Tum qui petit. qui adsunt testes esse iubet: quomodo protestatus sit possessionem suam ab eo: quem reum facit: occupatam. Reus uero eosdem testes facit negare se possessionem illam occupasse. His itaque actis: lis dicitur contestata. Quod in alienas possessiones. nam cum constituis oratorem in omni genere sermonis esse perfectum: ad eum attribuis: quod totum suum non est sed aliorum. Omnes pythagorei: pythagoras famulus fuit mnesabri annulo: sculptoris filius: sive ut Aristoxenus ait. Tyrrenus ex insula. quam electis Tyrrenis Athenienses possederunt. Is dicebat animas de corpore in corpus transmigrare. Qui ergo a pythagora descenderunt. Nam ille in ea parte Italia: quæ magna olim Græcia uocabatur philosophiam docuit: contendere oratores nescire. quomodo animæ de corporibus in alia corpora migrarent. Democriti. democritus Athenocriti filius. sive Damascippi fuit. Hunc legimus tractasse rerum omnium naturam ex atomis consistere. Sensit etiam infinitos esse modos generationi. & corruptioni obnoxios: nihil ex eo quod non sit fieri. neque in id quod ualde quæ sit corrupti. Ornati boies: quantum ad uerba. Graues. quantum

ad iurias. Quibus cum iusto sacramento consuetudo erat. ut in iudiciis vtraque pars iuraret suam petitionem: ut ipse crederet esse iusticiam: ac veram: vel negationem: accusationem: vel defensionem. & tanta apud eos iurandi observatio fuit: ut qui iurasset ex eo iudicio non sine magna laude: vel ignominia evadere posset. Laude. si vicisset. Ignominia. si victus fuisset. Quod hac consuetudo antiquitus fuerit: apud Valerium quoque cognosci licet: ubi de testamentis tractat. Afronia inquit tum cum sorore sacramento contendere voluit. Item alibi. L. quidem Sextilius: & M. Pomilius: quos P. aneus sanguine sibi coniunctos ex eadem parte quae Tulianum. Heredes fecerat: facio cum adolescentulo contendere ausi non sunt.

Quibus cum iusto sacramento neque enim iuste iurares materiam philosophorum propriam oratoris esse. Iam ab illo fonte & capite Socrate: philosophi inquit qui a Socrate descendunt: instaret oratorum de vita & moribus hominum non posse discernere. Ab illo fonte & capite dicit. quia Socrates primus fuit. qui morale philosophiam de coelo in terram deduxisset. Hominum moribus. id est de ratione vitae: quae tum ad morale philosophiam. Vita autem non triplex est: Politica. Monastica. & Oeconomica. Singulae familiae. id est sectae. Nam philosophiae moralis tres sectae fuerunt: quae quidem probarentur. Stoici: Peripatetici & academici: Epicurei quoque de moribus & vita disputant: sed belluarum more. Stoicorum principes Zeno fuit. Peripatetico autem Plato. Et Stoici quidem nihil praeter virtutem bonum esse dicebant. Peripatetici autem virtutem quidem summum bonum affirmant: sed alia quoque esse. quae bona & essent: & appellari deberent: ut divitiae: potentia: nobilitas: bona valetudo: & huiusmodi alia. Cum his etiam esse quaedam adminicula ad virtutem comparanda. Rursus Stoici neminem bonum esse dicebant nisi sapientem. Sapientem autem interpretabantur eum: in quem nulla animi perturbatio caderet. At vero Peripatetici bonum quidem neminem esse nisi sapientem affirmabant. Sed sapientem eum: interpretabantur in quem perturbatio animi caderet: sed virtute eas coerceret. Academici autem nihil confirmabant: sed quod probabiliter videbatur. id in sua disputatio sequebantur. Et dicebant omnia de quibus disputaret homines videri magis: quae ut ita esset affirmari posse. Disputationum suarum: atque interrogationum laqueis. Stoici concisus utantur argumentis. ut exempli gratia. Probare nolunt divitias malum esse: hoc modo intendunt. Divitiae plerumque nocent: ergo male sunt: brevis hoc sed validum: ac prope necessarium argumentum est. Adiumenta: atque ornamenta dicendi. Cum dicitur adiumenta: respicit illud. Quid autem tam necessarium: quam tenere arma: quibus vel tectus ipse esse possis: vel provocare improbos: vel te vitisci lacessitus. Nam arma significat locos: ex quibus argumenta sumuntur: siue rationes nostras confirmare: siue adversariorum dissolvere volumus. Novimus autem Aristotelem & Theophrastum. Peripateticos maxima eloquentia viros: locos non solum logicos: sed etiam rhetoricos & subtiliter composuisse & tractasse. cum vero dicit. atque ornamenta dicendi. tangit illud. Aut tam iocundum cognitum & auditum. quam sapientibus sententiis. gravibus verbis ornata & perpolitata oratio: Hoc ergo quod supra Crassus dixit. ad ornamenta dicendi pertinet. quae philosophorum fontibus hauriuntur. Nam sapienter & graviter dicere nemo potest: qui non praecipua philosophiae didicerit. Aristotelem: Aristoteles Stagyrites inter omnes Platonis discipulos maxime excelluit. Theophrastum: Theophrastus autem cretius fuit: vir summam prudentiam: studiumque singularis: ac diuturnae eloquentiae. Ad eum audiendum progebant discipuli ad duo milia. Fuit autem Platonis discipulus: deinde Aristotelem. cum autem ex Aristotele preceptore quaereret: quem post mortem successurum relinquerit respondit Theophrastum. Missos facio. est occupatio. Mathematicos. ut Astrologos. Geometras. Quaedam propria facultate: vel iurisperiti. vel philosophi. quae ingenio praestant. In iudiciis: quae tum ad iudiciale genus. Concionibus: ad demonstrativum. Sententiis. ad deliberativum

TVN ILLE. Crassus eam disputatiōis partem: qua oratorem dixit: in omni genere sermonis p-
fectum: defendit: & sententiam Scæuolæ alio modo interpretatur. Carneades. hic libicus fuit. Cyrene-
us princeps iunioris academix Chryssippi discipulus: atbice se magis deuouit q̄ p̄physici ad eum quoq̄
audiendum oratores pergebant: vt Laertius scribit. Clitomachus. cartbaginensis fuit: patriaq̄ lingua
Hasdrubal appellabatur: Athenis autē cōtendit quadraginta annos natus. audiuitq̄ Carneadem ad tantū
autem peritiæ p̄uētus est. vt ultra quadraginta volumina scripserit. Aescbines. Charini tunicas ven-
dentis siue Lysaniæ filius Atheniēsis fu-
it. Erat autē in arte oratorix maxime exer-
citus is nunq̄ a Socrate discedebat. at
q̄ iō de illo socrates dicere solebat solus
nos nouit honorare aescbines: fuit autē a
puero mire indolis: ac laboris patiētissi-
mus. Metrodorus. is fuit atheniēsis pi-
ctōr: idēq̄ p̄būs: & in vtraq̄ scia (vt Pl.
in lib. natu. histo. refert) magnæ auctori-
tatis: itaq̄ cum L. Paulus denictō Perse-
petiū ab atheniēsi? vti sibi q̄ p̄batissi-
mū p̄bū mitterēt ad erudiēdos liberos
metro dorū elegerūt. p̄fess i eūdē in vtro-
q̄ desiderio p̄statissimū: q̄ ita paulus q̄
iudicauit. Auditor panætii: q̄ scipionis
ap̄briani p̄ceptor fuit: & quē cicerō imi-
tatus ē in officiis. Critolaus & Diodo-
rus bi naturā deos poenitus sustulerunt
Vñ Diodo. atbeos ē appellatus. A gu-
bernaculis ciuitatū: q̄d p̄p̄riū p̄bi esse di-
cerēt. Vñ plato dicere solebat. Tū demū
beatū orbē futurū cū aut sapiētes regna-
re aut reges facere coepissent. Detrudi:
q̄ si ex alta scia: In aliq̄d pristinū amare
sūt & vrbane dixit. i tanq̄ orator in vile
ministerium deiiciēdus esset: & hoc est la-
borē magnū & ignominiosum dignus
sustinere. Sed neq̄ ego. Scia ps est: vbi
oñdit cur scæuolæ nō assentiat. Gorgi-
am: librū plato cōposuit. quē gorgiā in-
scripsit in quo disputat rhetoricā nō eē
artē sed ydolū & vmbra artis. adeo vt eā
comparet coquinæ: & iō dicit irridēdis.
quē admodū em coquus quandā habet
codicēdorū expientia: ita rhetoricā dicitū
quādā expientia habere dicēdi. Verbi
em cōtrouersia. f. oratoris. Dicunt em ist
græculi. Si diserte de causis loquit: ora-
tor est: si de p̄bia p̄būs: nec intelligūt pro-
p̄riū oratoris esse: distinēte: ornate: & co-
piose dicere. Siue ergo qs de causis: siue
de p̄bia: siue de alio quocūq̄ genere tra-

Non sum inq̄d nescius Scæuola ista inter græcos
dici & discēptari solere. audiui enim summos bo-
mines cum quæstor ex macedonia venissem atbe-
nas: florente academiā vt temporibus illis fereba-
tur: quod eā Carneades & Clitomachus & Aesc-
bines obtinebant. Erat etiam Metrodorus: qui
cum illis vna etiā ipsum illum. Carneadem diligē-
tius audierat hominē omniū in dicēdo. vt fereba-
tur. acerrimum et copiosissimū. Vigebat auditor
Panætii illius tui Mnexarchus: & peripatetici
Citrolaus et Diodorus. Multi erāt p̄terea p̄clari
in p̄bia: & nobiles: a quibus oibus vna p̄uēdere re-
pelli oratorē a gubernaculis ciuitatis: excludi ab
oī doctrina rerūq̄ maiōr scia actātū in iudicia et
cōciūculas: tāq̄ in aliq̄d pristinū detrudi & cōpi-
gi videbatur. Sed ego neq̄ illis assentiebar: neq̄ ha-
rū disputatiōnū inuētor & p̄ncipi lōge oīm in di-
cēdo grauissimo: et eloquētissimo Platoni: cuius
tū Athenis euz Carneade diligētius legi gorgiā:
quo in libro in hoc maxie admirabar platone: q̄
mibi in oratoribus irridēdis: ipse eē orator sumus
videbatur. Verbi. n. cōtrouersia tādiu torq̄t hoīes
græculos: cōtētionis cupidiores q̄ veritatis. Nam
si quis buc statuit eē oratorē q̄ tātūmō in iure aut
in iudiciis possit: aut ap̄d pplim: aut in senatu copi-
ose loq̄: tū huic ipi multa tribuat et cōcedat: neces-
se ē. Neq̄ em sine multa pertractatiōe omniū res
pu. neq̄ sine legū morū iuris scia: neq̄ natura ho-

stat: dummodo id distinēte: ornate: copioseq̄ faciat: orator appelladus. Nam si quis: p̄supposito nō
tamen concessio: vt sicut ipsi dicunt: oratoris sit: qui in iudicio: aut apud populum: aut in senatu copi-
ose loqui possit: tamen huic ipsi multum tribuat necesse est. Non em sine verbis copiose loqui poterit
verba aut sunt rerum: igit sine cognitiōe rerum copiosus esse nō poterit. In iure aut in iudiciis: quātū
ad iudiciale genus: siue de re iudicāda quarat: siue de re iudicata. iudicanda quantū ad ius: iudicata q̄tū
ad iudicia. Apud pplim. q̄tum ad demonstratiōnū. In senatu: q̄tum ad deliberatiōnū genus. Neq̄ em
sine p̄tractatione: p̄bat necesse esse vt multa tribuat oratori. & hic innuit politiciā: aut exiguam atbice
philosophix partem. Hæc autē sunt p̄biloſophi p̄pria. igit si copiosus esse debet orator: hæc quoq̄ tene-
re necesse est. Legum lex est generale ppli ius: aut plaris rogante magistratu. Morum: quod in ciui-
tatibus fieri solet: vt pactum: paræquum: iudicātū. Ius duplex est: diuinū & humanū. Ius diuinū dicit
religio: & omnis cerimonia. Ius humanum diuidit in pietatem: gratiam: vindicationē: obseruantia: ve-
ritatem & fidem. Neq̄ natura hoim incognita: per q̄d hoim affectus: vel ad iram: vel ad misericordiam
concitare: & flectere possit. quod est p̄physici proprium. id etiam orator tenere debet. vt cognoscat cholē
ric: m ad iram facile incitari. sanguinem ad misericordiam. p̄legmaticum ad metum.

LIBER

Ac morbus. priuatis vniuscuiusq. quia alii sunt cupidi. alii liberales. alii urbani alii callidi. Ergo p qu+
 litate morum eorum qui audient erit oratio adaptanda. Nam si cupidus est. ad parsimoniam prodiciis
 est. Si liberalis ad munificentiam. Si callidus ad dolum. Si urbanus ad risum. Callide: ad naturam ratione pri
 net. Perite ad morum experientiam: illa minima. s. legum morum iuris sciam. & naturam hominum cognoscere ac mo.
 res quibus rebus mouentur.

Concludit nunc Crassus: ex quo ostendit graculos illos contentiosos cupidores esse quam veritatis: & ver
 bi timido controuersia torqueri Ornate. ad elegantiam verborum & finium. Composita. ad ipsius orationis concinnitatem.
 Copiose. ad utrumque pertinet. Sine ea scientia. scilicet aeternica. Philosophicus ille Democritus qui rerum naturam ex atomis con
 stare dixit. In ciuilibus controuersis remotissimis: ut in timaeo de deo mundi: in Menonem de virtute: in phaedrone de anima: in Cresiphonte de republica. Ali
 ab oratoris studio. Si carneades quem is. legimus omnem diuinandi tractasse rationem: duobus libris: quorum in altero de somniis: in altero de oraculis tractat. Etenim videmus: vult probare eloquentiam non philosophiam: sed oratoriam propriam esse & argumetum hoc modo: Si elocutio propria philosophiae esset: quomodo sine elocutione philosophiam tractaret: hic non esset philosophus appellendus. At complures philosophiam nudis verbis: & sine villo orationis ornatu tractarunt: hic in numero subtilium philosophorum habentur: non ergo est elocutio propria: sed oratoris existimanda. Ieiune quae ad finem. Exiliter. ad verba. Neque. imo satisfecisse Ob eam rem: quod ieiune & exiliter disputaret. Alienam. a philosophia. Quid ergo. quoniam videmus quosdam ieiune & exiliter disputasse: & eos quod acutissimos. Quid interest: inter oratorem & philosophum? Vnum erit. ut ipse dedarat: Vbertate finium. Copiam: verborum. Varietate propter tres characteres: sublimem mediocrem: & humilem. Habent propriam compositam orationem: & ornatam. & artificiosam. quadam expositione distinctam: paucis verbis ostendit: quid oratorem habere oporteat: Propriam: ad elegantiam: Compositam: ad orationis concinnitatem. Propriam: ut pura sit oratio ac vtilitatis & propriis verbis composita. Pura est oratio quae ab omnivicio remota seruat. Vtilitatem verba sunt quae versantur in sermone & consuetudine quotidiana. Propria: quae eius rei verba sunt. aut esse possunt: quae de re agitur: & ex his verbis comparatur elegantia. Composita: ut oratio ex omni parte sit aequaliter perpolita sine bias. Artificio: ad id quod dixit propriam artificis enim est: nequando plus in materia progrediatur quam liceat: ergo: si voluerit orator propriam esse orationem: raro translationibus utetur. Quod si uti voluerit. id artificiosum faciat. Expositione. pertinet ad id quod dixit ornatam. Ornatam: ad dignitatem pertinet. Est enim dignitas: quae reddit ornatam orationem: varietate distinguens. Haec verborum: & sententiarum exornatione continetur. Quum ergo dicis propriam: compositam: & ornatam: elocutionem complectitur vniuersam: quae in elegantiam diuiditur compositionem & dignitatem. Res: videlicet sententiae. Percepta & cognita. bono utitur ordine. Vel pro etiam optimorum. Nam si quis: Nunc euidetius exponit quod superius incoeperat: videlicet fecit

minum incognita ac moribus: in his ipsis rebus satis callide versari: & pite potest. Qui autem haec cognouerit sine quibus ne illa quod minima in causis quod recte tueri potest: quid huic abesse poterit: de maximis rerum scientia. Sin oratoris nil vis esse: nisi composita: ornate: copiose loqui: quomodo idipsum qui possit assequi: sine ea scientia: quae ei non concedis: dicendi. n. virtus nisi ei quae dicit: et ea de quibus dicit: precepta sint: extare non potest. Quomodo ornate locutus est: sicut & ferunt et mihi videtur philosophus ille Democritus: materia illa fuit philosophiae: de qua dixit: ornatus vero ipse verborum oratorum putandus est. Et si Plato de rebus a ciuilibus controuersis remotissimis: diuinitus est locutus: quod ego concedo si idem Aristoteles: si Theophrastus si Carneades in rebus his de quibus disputauerunt eloquentes & in dicendo suaves atque ornati fuerunt: sint haec res de quibus disputant: in aliis quibusdam studiis orationis quidem ipsa propria est huius vniuersae rationis: de qua loquimur & quimus. Etenim videmus iisdem de rebus ieiune quosdam & exiliter: ut cum quae acutissimum fuerit. Crisippum disputauisse. Neque ob eam rem philosophiae non satisfecisse: quod non habuerit ex arte: alienam hanc dicendi facultatem. Quid ergo interest: aut quae discernes eos: quos nominavi: in dicendo vbertate: & copiam: ab eorum exilitate: quae hanc dicendi varietate et elegantiam non vtuntur. Vnum erit perfectum: quod ii qui bene dicunt: propriam compositam orationem: & ornatam & artificiosam quodam expositione distinctam habent: haec autem oratio si res non subest: ab oratore precepta & cognita: aut nulla sit necesse est: aut omnium irrisione laudatur: quid est enim tam furiosum quam verborum vel optimorum atque ornatissimorum sonitus inanis nulla subiecta sententia nec scientia. Quae quid erit igitur quacumque ex arte: quocumque de genere oratorum

nam suæ propositionis partem. nam ita proposuerat: si dicitis proprium oratoris esse iudiciales: aut demonstratiuas: aut deliberatiuas causas tractare: philosophiam moralem & naturalem nescire non potest. Si autem proprium oratoris esse conceditis, discretè: ornate & copiose dicere: non video cur moralem saltem negare possitis: Suias. demonstratiuâ: deliberatiuâ & iudicialē. Suias iudicialis est accusandi aut defendendi. Demonstratiua: laudandi: aut vitupandi. Deliberatiua suadendi: aut dissuadendi. Caterarū artium: videlicet quoniam civilis. Cancellis. i. septis. Cancellus idē est quod locus

si id tanquā clientis causa; dicent: dicet melius & ornatius: quā ipse ille eius rei inuentor atque artifex: nam si quis erit: quod hoc dicat: esse quāsdā oratoris proprias sententiās atque causas: & quasi certarū artium forensibus cancellis circūscriptā scientiā: fatebor equidem in his magis assidue versari hanc nostrā; dictionē: sed tamen in iis ipsis rebus multa sunt: quod ipsi magistri quod rhetorici vocantur: nec tradunt nec tenent. Quis. n. nescit maximā vim existere oratoris: in hominum mentibus vel ad irā: vel ad odiū: aut dolorem: incitandis: vel ab hisce iisdem; promotionibus ad lenitatem: misericordiamque reuocandis. quā nisi quod naturas hominum vimque omnem humanitatis: causasque eas quibus mentes aut incitantur: aut reflectuntur: penitus perspexerit: dicendo quod volent: perficere non poterit: atque totius huius loci philosophorum proprius videtur. Neque orator me auctore unquam repugnabit: sed cum illis cognitione reque concesserit: quod in ea solū illi voluerint elaborare: tractatorem orationis: quasi si ne illa scientia nulla est: sibi assumet: hoc. n. est propriū oratoris: quod sæpe iam dixerat. scilicet oratio grauis: & ornata: & hominum sensibus ac mentibus accommodata. Quibus de rebus Aristotilem & Theophrastū scripsisse fateor: sed vide ne hoc Sequola totū sit a me. Nam ego qui sunt oratori cum illis cōtia non mutator ab illis: isti qui de his rebus disputant oratores esse cōcedunt. Itaque ceteros libros artis sue nomine: hos rhetoricos & inscribunt: et appellant. Etenim quum illi in dicendo inciderint loci: quod per sepe euenit: ut de diis immortalibus: de pietate: de concordia: de amicitia: de cōiuiuii de hominum: de gentium iure: de caritate: de temperantia: de magnitudine animi: de omni virtutis genere: sit dicendum. clamabunt credo omnia gymnasia: omnes philosophorum scholae: sua hæc esse omnia propria: nihil omnino ad oratorem pertinere. Quibus ego ut de his rebus in angulis consumēdi oculi cā differat

tuti sint apud omnes gentes. Aequitate: æquitas est: ut nihil plus habeat alius ab alio: quam omnes una eademque conditione viuunt. Sed occurrit cum dicit: De cōmuni. de hominum: de gentium iure: hoc videtur magis iurisconsulti quam philosophi proprium esse. Sed rīdetur: quod ius civile ab institutis philosophi dicit. Gymnasia. loca ubi philosophi exercentur. dicta: per translationem. nam loca proprie dicebantur ubi iuuenes nudi & puncti oleo palastra exercebant. unde & gymnasiū dictū. nam nudū significat.

terere non licet. Est enim cancellus locus qui busdā diffinitis terminis circūscriptus lignis in quibusdā in modū rēbetis inuicē confertis: ut ipse Cicero in Quintiana. Ab his cancellis quibus me circūscriptis dedinauero. Maximā vim si hæc superius minima appellauit: quomā maximā vim habere dicit: minima superius appellauit respectu partium orationis. quia mouere est pars conclusionis. Vel ad irā vel ad odiū: cum tria sint oratoris propria: docere: suadere: mouere. maximū est mouere. Nisi quod naturas hominumque vim omnem humanitatis: cum dicit: vimque omnem humanitatis: declarat quod dixit: naturas hominum. id est omnem humanam rationem: nec humanitatem intelligit. ut superius. Causasque eas: unū pendet ex alio: nam si apud ambiciosos honores laudaueris: apud integrū innocentiam: & cōtinentiam admiratus fueris: apud magnificū fortia facta extuleris: denique si totam moribus hominum orationem accommodaueris: ad lenitatem flectes. Si eōtra. ad odiū:

Aphyssionomia autem ipsa: mores hominum intelligere poterimus. Incitatur. dissimilitudine. Reflectuntur. similitudine. Philosophorum. videlicet physico-rum. Vlla scientia. scilicet philosophia. Grauis sententiis. Ornata verbis. Sensibus ac mentibus: sensibusque ad mores. quia sensus ad nostri morum similitudinem flectuntur si dissimilitudine: incitantur: mentibus: ad naturā. Totū sit a me: id est mecum faciat: a me stet. Hos in quibus precepta dicendi continentur. Quae sunt cōmunia. videlicet. loci dialectici: qui sumuntur a simili a parit

De diis. metaphysicam tetigit: quae transcedit rationem humanam. De pietate. cō. hæc moralia sunt. De concordia: inter ciuitatem. Amicitia. inter priuatos. De diis: ad religionem. de concordia: amicitia ad ius humanum pertinent. De cōmuni ciuili iure: ius cōe dicitur de æquo & bono: ius æquum & bonum est quod ad veritatem & utilitatem cōmunem pertinet: videtur. De hominum iure. Hoc diuiditur in pactum & iudicatum: Pactum est quod inter aliquos cōuenit. Iudicatum est de quo ius aut alicuius: aut aliquorum sententia constitutum est. Gentium: ius gentium est quod par appellatur. id est quod inter omnes cōuenit. licuti est: ut legati

Tribuā: iure. Dabo: sponte. Tenui: exili & exangui. Cogebat eū me. M. Marcellus: quum ex Maec donia rediret quaestor: & Athenis diuertisset: apparet ibi inuenisse. Marcellū: a quo se coactum dicit: ut cōtra p̄bos diceret: Nisi ludos faceret. Quid ludi sine: ipse Cicero in oratione contra verrem declarat. De legibus institutis: videlicet de institutis. De bello: ius dicēdi: bellum ab equiculis sumptū est. De sociis: in fide retinendis. De vectigalibus: locandis & cōducendis. De iure ciuili generatim: non est iteratio illius loci: neq; sine legum morumq; iuris scientia. Illa eū id est generaliter dicta sunt.

Hæc id est generatim. nā ius de quo supra dixit: generaliter de oī intelligit iure: quod ex fontibus manat philosophiæ: nunc autē dicit de legibus particulariter scriptis. In ordines. q̄a aliud iuris senatoribus seruandū est: aliud equiti: aliud plæbeo. Aetates. alio iure tenentur pueri. alio iuuenes: alio senes.

Vel græci. ideo dicit vel quia dicturus est vel nostros. Lycurgū. hic leges tulit lacedæmoniēsis. Solon autē Atheniensibus. Hyperides. & demosthenes p̄stantissimi oratores fuerunt iisdem temporib⁹. Et hyperides quidē (vt Quintilianus in decimo scribit) dulcis fuit & acutus. Vel nostros decem viros. nam T. Tremelio & C. Veturio consulibus missi legati sunt Athenas: vt liuius scribit: iusq; inditas leges Solonis describere: & aliarū græciæ ciuitatum instituta moresq; iuraq; noscere. Variæ: ad id qd̄ dixit p̄fectum: Copiose: ap̄ id quod dixit plenū. Obscuriore aliqua sciētia. id est ex philosophiā naturali & morali: ac geometria p̄erunq; vt si quis imperatorem accusare vel defendere voluerit: multi possūt incidere loci: quos nisi geometriam plene tenuerit orator: cōmode tractare nō poterit: vt si accuset imperatorem qd̄ eadem ab hostibus acceperit: qd̄ ab eo locus castris idoneus non captus fuerit. qd̄ iniquo loco pugnauerit hunc oportet bit ex cognitione geometriæ: & quantitatē & qualitātē ostēdere loci. Nam spacia terrarū. tractusq; maris. solo aspectu metiri posse: geometrarū est. Quæro eū. scilicet ex his qui dicunt cōcedi tantummodo oratori causas iudiciales. demōstratiuas & deliberatiuas. Cōtra impatorem. si nō fm̄ rei militaris disciplinā pugnauerit. De legibus iubēdis. suadēdo

Vetādis. dissuadēdo. Hoc autē facere nō poterit. nisi iurispitus sit: sc̄tius ē ps̄ phie moralis: siḡe & cetera. Sine sūma rerū ciuiliū cognitiōe: maxima ps̄ est politiciæ. De oī reipu. genere: quæ domi: q̄ foris: quæ pace: quæ bello gerenda sunt.

Cognitiōe: q̄tum ad sc̄ia. n. Prudentia q̄tum ad vsū. Num admoneri ad sensus: ostendit oratorem peritum esse debere philosophiæ naturalis: nam similitudine morum mouentur auditores.

Atq; motus: propter naturam. vnum opinionis est: alterum affectionis secundum opinionem sensus vel commiseratur vel indignantur. Secundum affectionem. motus vel incitantur vel reprimuntur. Equidem non dubito. dicit oratorem nihil desiderare aliarum artium adiumenta. sed cōtra alias artes indigere orato-

cū cōcessero illud tñ oratori tribuā & dabo. vt ea dē de quibus illi tenui quodā & exiguo smone disputat hic cū oī grauitate & iucunditate explicet hæc ergo cum ipsis p̄bis tum Athenis diserebāt cogebat eū me. M. Marcellus hic noster q̄ nunc ædilis curulis est. & p̄fecto nisi ludos nūc faceret huic nro smoni intereēt. ac etiā tū erat adolescētulus his studiis mirifice deditus. Iā vero d̄ legibus institutis. d̄ bello. d̄ pace. d̄ sociis. d̄ vectigalibus de iure ciuili generatim in ordines etateq; descripto dicat: vel græci si volūt Lycurgū aut Solonē q̄q̄ illos qd̄ cēsemus i numero eloq̄ntiū reponēdos: scisse melius q̄ Hyperidiē aut Demosthenē p̄fectos iā hoies in dicēdo & p̄politos: vel nros. x. viros q̄. xii. tabulas perscripserūt: quos necesse ē fuisse prudētis: anteponat i hoc genere & Ser. galbē: et socero tuo. C. Lelio: quos cōstat dicēdi gloria p̄stitisse. Nunq̄. n. negabo esse quosdā artes p̄prias eorū q̄ in his cognoscēdis atq; tractādīs studiū suū omne disposuerūt: sed oratorem plenū atq; perfectū esse eū: q̄ de oibus rebus possit copiose varieq; dicere. Etenim sepe in his causis: q̄s omnes p̄prias esse oratorū confitemur: est aliquid qd̄ nō est ex vsu forensi: quē solū oratoribus conceditis sed ex obscuriore aliqua sc̄ia sit. p̄mēdum atq; sumendū. Quæro eū num possit aut cōtra impatorem: aut p̄ imperatorem dici: sine rei militaris vsu: aut sæpe etiā sine regionū terræstriū aut maritimarū sc̄ia. Num apud pplm̄ de legibus iubēdis: aut vetandis. num in senatu omni reipu. genere: dici sine sūma rerū ciuiliū cognitiōe & prudentia. num ad moueri possit oīo ad sensus animorū atq; motus: vlt̄ inflamādos: vlt̄ etiā extiguēdos q̄ nū i oratore dñat sine diligentissima p̄uētigatōne earū oīm rōnū q̄ de naturis humani generis ac moribus a p̄bis explicat. Atq; haud scio an minus vobis hoc sim. p̄baturus: equidē non dubito qd̄ sentio

dicere: physica ista ipsa quæ paulo ante & mathe-
matica: & ceterarū artium propria posuisti: scientiæ sunt
eorum qui illa profitentur. Illustrare autem oratione si quis
istas ipsas artes velit: ad oratoris ei confugiendum
est: tanquam ad architecti potius facultatem. Neque
enim si Philonem illum architectum qui Atheni-
ensibus armamentarium fecit: constat perdiserte populo
ratione operis sui reddidisse existimandum est archi-
tecti potius artificio disertum: quam oratoris fuisse.
Nec si buic. M. Antonio per Hermodoro fuisse
de naualiū opere dicendum: num quum ab illo cau-
sam didicisset: ipse ornate de alieno artificio co-
pioseque dixisset. Neque vero Asclepiades is: quo
nos medico amicoque vsumus: cum eloquentiam in-
cebat ceteros medicos: in corpore quo ornate dicebat
medicinarum facultate utebatur non eloquentiam. Atque illud
est probabilius: neque tamen verum quod Socrates dicere so-
lebat: omnes in eo quod scirent satis esse eloquentes. Illud
verius: neque quoniam in eo disertum esse posse: quod ne-
sciat: neque si id optime sciat ignarusque si sit faciendum
ac poliendum orationis: diserte id ipsum de quo sciat non
posse dicere. Quod obrem si quis vniuersam & propriam
oratoris vim definire complectique vult: is orator
erit mea sententia: hoc tam graui dignus est nomine: quod
quæcumque res inciderit: quam si dictatione explicanda: pru-
denter: & compositè & ornate: & memoriter dicet:
cum quadam actionis etiam dignitate. Sin cuiquam ni-
mis infinitum videtur: quod ita proposui quæcumque de re li-
cet hinc quantum cuique videbitur: circūcidat atque am-
putet: tamen illud tenebo: si quam cæteris in artibus aut stu-
diis sita sunt: orator ignoret: tamen ea teneat: quæ
sint in disceptationibus: aut vsum forensium: tamen si de his
rebus ipsis sit ei dicendum: quum cognouerit ab his
qui tenent quæ sint in vnaquaque re: multo oratore
melius: quam ipsos illos: quorum cæ sunt artes: esse di-
cturum. Ita si de re militari dicendum: buic erit Sul-
pitio: quæret a. C. Mario affini nostro: & quum ac-
ceperit: ita pronuntiabitur ut ipsi. C. Mario pene hic
melius: quam ipse ille scire videatur. Sin de iure ciuile:
tecum concabit. te hominem prudentissimum et perissi-
mum in his ipsis rebus. quas ab te didicerit. di-
cendi arte superabit. Sin quæres inciderit. in qua
de natura. de viciis hominum. de cupiditatibus.

ris officio. si de suis quisque sententiis dis-
putare voluerit. quod probat exemplis.

Tanquam ad architectum: sicut architectus ma-
teriam propositam artificio suo componit in opus
ita & orator rem propositam. Philonem.
de hoc Valerius mentionem facit in me-
morabilibus: fuit enim architectus non igno-
bilis. A deo autem de institutione sua disser-
tissime dixit: ut maiorem gloriam ei populus
tribuerit de eloquentia quam de arte archite-
cturæ. Armamentarium: locus est ubi arma
reponuntur. Ratione operis sui: cur id & co-
loco & ea forma struxisset. Et Antonio
pro Hermodoro dicendum fuisse: num ne
inquit melius & copiosius de illo artifi-
cio dixisset: quam ille ipse a quo causam accepisset:
Asclepiades prouidentis fuit qui (ut
Pli. dicit) condita noua secta: spreto lega-
tis & pollicitationibus mitridatis regis: re-
perit rationem quam vinum egris medetur: relato e fu-
nere boie. & conseruato: sed maxime spon-
sione facta cuius fortuna: ne delatus ad ro-
gum medicus crederetur: si vniuersum inualidum vl-
lo modo fuisset ipse: & victor summa in sen-
e lapsum scalarum examinatus. Hæc Pli.
De hoc etiam multa refert Apuleus. li. iiii.
Atque illud est probabilius: refellit dictum so-
cratis. Dicit enim probabilis esse: quod socra-
tes dixit quod ipse proposuit: sed tamen verius
quod proposuit. Quod obrem si quis: hanc conclu-
sionem recte ex superioribus infert. Pru-
denter & compositè: omnes partes integrales rhe-
toricæ facultatis complexus est. Prudenter
ad inuentionem. Compositè ad dispositio-
nem: Compositio autem duplex est: Vna rerum: al-
tera verborum. Rerum est: ut præcedentibus sequen-
tia conueniant: & de hac intelligit. nam verborum
magis aptitudo est. Ornate ad elocuti-
onem. Memoriter ad memoriã. Cum
quadam actionis dignitate. Ad pronun-
tationem. Actio enim est pronuntiatio. Sic & quoniam
tilanus Pronunciationem actionem appel-
lat. Circūcidat atque amputet. Circūcide-
re est partem partis alicuius demere. Amputa-
re vero est totam partem abscindere ut si quis
oratori philosophiam concedat: sed non ple-
nam: ille circūcidit. ut ex tribus partibus. phi-
losophiæ naturali. morali. & logica. nul-
lam quæ demat. sed eas non plene concedat
Quod si quis ex his partibus aliquam oratori
penitus demeret: hic dicitur amputare.
Ita si de re militari: ponit exemplum quod fa-
cere debeat orator. Si si me audierit: dixi
de quæcumque re: si opus fuerit plenam orato-
rem scire optere: sed si nimium id non nullis vi-
debitur: concedam ut relinquat philosophiam na-
turalem: morale vero quæ ab ipso separari non
potest: omnino complectatur. De natura de vi-
tiis hæc omnia ad naturalem: vel moralem
philosophiam pertinent. De cupiditatibus.
Tria sunt genera cupiditatum: Auaritia
pecuniarum: ambitio bonorum. Ita vlciscetur
b 4

LIBER

De mō. de cōtinētia. ptes sūt tēperātia: & ad mores spectāt. De dolore de morte: bæc ad fortitudinē referūt. q̄ in paciētia diuidit̄ & pseuerātia: paciētia dolōre superat. pseuerātia mortē cōtēnit. Hæc nosse q̄ ad pbiam ptinet. Tecū. s. o. scœuola. Natura: obscurit̄. videlicet pbificā. Dissere di subtilitatē. i. lo gicā. q̄ in duo diuidit̄. in inuētiōnē. & disputatiōnē. Inuētiō ad logicā. disputatiō ad dyalecticā ptinet. In uitā atq; mores: æt̄bicā. i. bñ viuēdi ratiōnē. Inertia: q̄ excusamus nos nō posse cōplecti tātā sciam. q̄d igit̄ ē inertia retribuimus difficultati rei. • Totus ē oratori. quū dicit totus oñdit etiā pte pbia natural̄ & logices eē tacendā. Si qñ uolet. si de rōne naturæ. & dissere di tractare uoluerit. Etem si: pbat exēplo fieri posse: ut de pbia naturali & logica dissere di possit orator: tam & si eas nō tenuerit artes. De lata narrādo. Tradita docēdo. Aratū. bñcipe Cicero d̄ græco i latinū sermonē trāstulit. ut i lib. de officiis testat̄. Cuius versū bñc Pri. cianus i auctoritātē adducit Spiciū illustre ferēs p̄stāt i corpe uirgo Hic ergo de apparētibus stellis locut̄ ē. quū tñ astrologia ignoraret. Ouidi. Cui coelo & stellis sp̄ aratus erit. cui? liber ad buxtra. Nicander uero d̄ agricultura scripsit. scripsit & Fuit aut̄ lydius ex vrbe Colopbone. Ad certā cām. p̄ rei de q̄ agitur natura. ut si laudāndus sit impator. discat quō id facere debeat. ut ip̄e Cicero i Pōpeiana ubi pōpeius laudās de re militari dissere di. bñ mime militar̄. Tēpusq; uidelet̄ ad occasiōnē ut ip̄e Cicero i Catone maiore. quū d̄ voluptatib; senā loq̄retur arrepta occasiōne de agricultura dissere di coepit. Est. n. finitimus q̄a exēplo poetar; pbauerat hoc occurrebat illi: aliā eē poetar; aliā oratores dicit̄ mlt̄ i reb; poetar; oratorib; uiles eē. nūcri astrictior: q̄ & orator astrict̄: q̄d etiā. q̄ntil. oñdit. Nūris: mēsuris syllabar; ut Nūeros memini si uerba tenerē. Verborū licētia liberior. q̄a poeta plerūq; figur; utit̄: aut abiectiōne syllabar; ut nos abuisse rati. aut pmutatiōne: ut olli ceruleus: mutatiōne tpm. ut steteritq; comæ. & mille alia. Multe ornādi generib; ut e plepsis. zeugma. Anadiplosias: anaphora panlepsis & mltā bñmōi exornatiōnū genera. q̄ plura didicerit. tā oratori q̄ poete iueniet eē cōia. Penē par. pene iō dicit q̄a orator res ueras aut uerisiles tractat poeta neutri plerūq; facit. Circūscribit̄ ius suū. nā q̄ q̄d uoluerit siue poeta siue orator: p̄ arbitrio suo tractabit. ut poeta pbysica. & metaphysica. Virg. i vi. sciētia plen̄ ē. nā mltā i eo per altā sciam pbōz dñr sic orator. ut Cicero. Nū ne in suis libris oē refert genus doctrina: nā i lib. de officiis æt̄bicā: sōno Scipiōis astrologiā i libris de natura deoz; metaphysicā tractauit. In meo regno. i. in tusculano. nā supius dixerat id nisi i tuo regno essemus. nō tulissem. In omni genere sermonis. in quo seria tractant̄. Quorū tria sunt genera. mores. consiliū. hystoria. Mores in praxi picendo. Consiliū docēdo. Hystoria narrādo. Humanitatis ad iocos. Quorū tria sunt genera. i. sepos facietia urbanitas. licet postremū duo illa priora compræbendat. aut oēs liberales artes dicit. Sed ut solebat. non hoc dico q̄ ego is sum. quem ego fingo sed bæc mea est sententia. Subiratus tibi. q̄a de repub. dissentiebant inter se. Propter cam ipsam causam: q̄ tibi subiratus sic scit enim te mihi amicissimum esse.

de mō: de cōtinētia de dolore: de morte dicēduz sit: forsitan si ei sit uisum: & si bæc quidez nosse de bet orator: cu; Sex. pōpeio erudito hoie in pbia comicit: hoc profecto efficiet: ut quemq; rem a quoquo cognouerit. De ea re multo dicat ornatius: quā ille ipse a quo ante cognorit. Sed si me au dierit: qm̄ pbilosophia in tres partes ē distributa: in nature obscuritatē: in dissere di subtilitatē: in uitā atq; mores: duo illa relinquamus: atq; largiamur inertiæ nostræ. Tertium uero qd̄ sp̄ oratoris fuit: nisi tenebimus: nihil oratori in quo magnus esse possit relinq̄mus. Quare hic locus de uita & moribus: totus ē oratori perdiscendus. Cætera si nō didicerit: tñ poterit siquādo opus erit: ornate dicendo: si modo ad eū erunt delata et tradita. Et enim si cōstat inter doctos hominē ignaruz astrologiæ ornatissimis atq; optimis uersibus. Aratū de coelo stellisq; dixisse: si de rebus rusticis hominē ab agro remotissimū Nicand; Colophonū poetica q̄da; facultate nō rustica scripsisse p̄clare: qd̄ ē cur nō orator d̄ rebus iis eloq̄ntissime dicat: q̄s ad certā cām tēpusq; cognorit. Est. n. finitimus oratori poeta nūris astrictior paulo: uerbor; at̄ licētia liberior: mltis uero ornādi generibus socius ac pene par. In hoc qd̄ certe p̄pe idē nullis ut terminis circūscribat: aut definiat ius suū: quomī nus ei liceat eadez illa facultate & copia uagari q̄ uelit. Nāq; illud quare Scœuola negasti. te fuisse laturū: nisi in meo regno esses: q̄ in omni genere sermonis: in omni pte hūanitatē: dixerim oratorē perfectū eē debere. Nūq; me hercule hoc dicere si eū quē fingo: meipm̄ eē arbitrare: s; ut solebat. lucilius sepe dicere hō tibi subiratus mihi p̄pter eā ipsam cām minus q̄ uolebat: familiaris: sed tñ

Doctus ad sena. Pertu. ban. ad iocos referē. Tamē apparet. ex q̄litate orōnis significat̄ vtrū orator
doctus sit. an ignarus: vrbanus an illusus? In ip̄a lusione. pulchra similitudo. sicut ip̄a agilitate comparis lu
et̄ sit nec nedū p̄la ludit. oñdit̄. sic ip̄o dicēdi ḡnere significat̄ doctus sit orator barū artū nec ne. Et q̄
singūt. ē vel in aere vel lapide vel terra alicuius rei effigie formare. Pingere ē coloribus alicuius imaginē
exp̄imere: Iudicioꝝ. i. in caulis forensibus. Cōtionū. i. in demōstratiuis. Senatus. i. deliberatiuis. Laeta

•tus. exercitatus translatio a tempestate.

TVMRIDENS SCAEVOLA.

Hoc ē quintū caput. in quo Scœuola risu
psequit̄. Crassi artificū quo. fuerat vsus
vt quod nō cōcedebat: quodamō conce
dere videre. nam Scœuola Crassi dispu
tationē ex hoc maxime ridet: q̄ nen̄ o ta
lis orator fuit qualē Crassus definit. Nū
luctabor. contendam: trāslatio a palestra
Vt mibi. quæ ego vellē. nō esse oratoris
cōcederes. Hoc fecit crassus quū dixit at
q̄ tot? bic loc? pbōꝝ p̄pri? putat̄. Cōce
deres quū dixit at; tot? bic loc? pbōꝝ p̄
pri? videt̄: neq̄ orator: neq̄ me oratore
repugnabit. Et ea ip̄a nescio quō rursus
detor: quares cū dixit. naz ego q̄ sunt ora
tori. quū illis cōia nō mutuoꝝ ab illis. isti
q̄ de bis disputāt: oratorum eē concedūt

Cum illo. dicēdo illo. emphasim facit.

Appollonio: hūc p̄stantissimū constat
oratorē fuisse. quē cicero audiuit & octa
uianus. Quæ a panetio acceperā: vide
licet physica & arthica. Grauius. serio.
Facete ioco. Quas ego siq̄: pbat qd̄ di
xerat Scœuola. dū rei pōderet iis q̄ Cras
sus disputauerat. videlicet fieri non debe
re. vt rerū omniū atq̄ artū doctrina ora
tori tribuatur. Dicit enim si fieri poss̄. vt
vnus omniū artū scientiā cōplecteretur
& huic facultas oratōis addita fuerit. hūc
ego egregiū. & admirandū sentirem. sed
nullus eiusmodi ē: & id Crassi ip̄ius pro
bat exemplo. qui & si acri sit ingenio: nō
tamē eam oratoris facultatem sit assecu
tus. Quas. s. artes liberales. Vnus.
orator. Istam. s. facultatē. Sed si quis. id
ē talis qui istas artes esset complexus.

Esset. presentis tpe. Fuisset. praterito
Esse posset. ad vtrūq̄ referitur. & sem
per augeat. Omnium. scilicet iudicio.

Laudem reliquisti: quia omēs laudes
quæcunq̄ tribui possunt oratori: tu sol⁹
comprehendisti: & tamen nondum om
nium scientiarum facultatē adeptus es.
Verū concludit ergo. Forēlibus: q̄tū
ad iudiciale. Ciuilibus. q̄tū ad poli
ticam sub qua demōstratiuum & delibe
ratiuum continetur: quod vel in foro vel
in curia tractatur. Res & veritas. veri
tas rei: endiadis est. Hic Crassus respon
dit breuiter Crassus ad ea: quæ de laudi
bus suis Scœuola dixerat: & dicit non d̄
seipso locutū fuisse: quia nec didicit: nec
discere potuit assiduis & proprie impor
tunis occupationibus impeditus. Qd̄
si quis p̄stanti ingenio fuerit: & ocīū habu
erit id cōsequi poterit qd̄ necessariū p̄pe
exstimat. In foro: in caulis agendis.

& doctus & pturbatus. Sic sentio neminē esse in
oratorū nūero h̄nduz: q̄ nō sit oibus iis artibus: q̄
sūt libero digne perpolitus: q̄bus ip̄s: si in dicen
do n̄ vtimur: t̄n apparet atq̄ extat: vty: simus eaz
rudes: an didicerimus: vt q̄ p̄la ludūt: nō vtūt̄ in
ip̄a lusione artificio p̄prio palestre. sed ipse motus
indicat didicerint: ne palestra an nesciāt. Et aliqd̄
singūt. & si tū pictura nihil vtunt̄: t̄n vty: sciāt pin
gere: an nesciāt: nō obscuz est: sic in orōibus h̄isce
ip̄is iudicioꝝ: cōtionū senatus: etiā si p̄prie cetero
nō adhibeant̄ artes: t̄n facile declarat̄: vty: is qui
dicat: t̄ntūmō in hoc declamatorio sit opere iacta
tus an ad dicendū oibus ingenūis artibus instru
ctus accesserit. Tū ridens Scœuola. Nō iuctator
inquit tecū Crasse āplius. Id. n. ip̄m qd̄ contra me
locutus es. artificio quodā es consecutus: vt mibi
qui ego vellē nō eē oratoris cōcederes: & caip̄a
nescio quō rursus detorq̄s: atq̄ oratori p̄pria tra
deres: hęc quū ego p̄tor: rhodū veniss̄m: et cū
sūmo illo doctore istius discipline Apollonio: ea
q̄a Panetio acceperā: cōtuliss̄m: irrisit ille quidē
vt solebat: p̄philosophiā: atq̄ cōtēpsit: multa q̄ nō
tā grauius dixit: q̄ facete: tua aut̄ fuit orō eiusmo
di: non vt vllā artem doctrinā ve cōtemneres: sed
vt oēs comites ac ministras oratoris esse diceres:
quas ego siquis sit vnus cōplexus oēs idēq̄: si ad
eas facultates: istaz ornatissimæ orōnis adiūxerit
nō possum dicere cū nō egregiū quendā hominē
atq̄ mirādū fore. Sed siquis esset: aut si etiā vnq̄
fuisset: aut vero si esse posset: tu esses vnus p̄fecto:
qui & meo iudicio & omniū: vix vllā ceteris ora
toribus. pace boꝝ dixerim. laudē reliquisti. Vex.
si tibi ip̄si nihil deest: qd̄ in forensibus rebus ciui
libusq̄ veritate quin scias: neq̄ eā t̄n scientiā quā
adiungis oratori: cōplexus es: videamus ne plū
ei attribuas: quā res ip̄a & veritas concedat. Hic
Crassus. Memento inquit me non de mea se de
oratoris facultate dixisse. Quid enim nos aut di
dicimus: aut scire potuimus: qui ante ad agendū
q̄ ad cognoscēdum venimus: quos in foro: quos

LIBER

In ambitione: in petendis magistratibus. In republica: administranda: Amicorum: in defendendis amicis
 Aut didicimus: ac si diceret: nō modo nihil didicimus: sed ne discere quidē potuimus: tam in tempe-
 stivis: & assiduis occupationibus impediti. Confecit: defatigant: ut ipse alibi: His me laboribus confe-
 cisse. Quod si tibi tantū. quod Sexuola cōtra se dixerit: id in suā utilitatē conuertit. Si mihi tantum
 inquit: attribus occupato homini: qd si alius extiterit maiori ingenio: & oclū adeptus fuerit: num ne ex
 istimas illum hęc omnia consecuturum. Qualem dignitate. Quantū. magnitudine.

TVM ANTONIVS. Antonius qđi
 arbiter iter Crassū & Sexuolā sniam cras
 si cōfirmat: sed difficultatē in tāta re ostē-
 dit: negās vllā eē artē dicēdi. Diuidit an-
 tē hoc caput in tres ptes. In prima di-
 cit difficile eē occidat: hoib? cuiusmodi
 sūt romani tantar? res: sciam posse cōple-
 tti. In secūda pte oñdit aliud dicēdi ge-
 n? eē orator?: & aliud philosophi. sed tñ
 in suo genere vtrūq; graue: & ornatū. In
 tertia aut Mnescarchi & carneadis di pu-
 tationē ponit: & Carneadis sniam confir-
 mat. Quæ dicit. de oratore pfecto. Ra-
 tionē. qđtū ad pcepta. Naturā qđtū ad
 pprietatē. Gramatices ē ppriū recte loq-
 recte scribere Dialecticæ ppriū. ab ad-
 uersario verū extorquere. Rhetoricæ.
 auditorib? pfluadere. Arithmeticæ. quāti-
 tatis & nūeri rationē explicare & sic d ca-
 teris. Vita. s. politica. Occupationib?
 administrandæ reipublicæ. Ne abstraba-
 mur. etiā si iis studiis dēdiuoluerim?. Po-
 pulari qđtū ad demonstratiū & delibera-
 tiū. Forensi qđtū ad iudiciale. Aliā. n.
 Hęc ē secūda hui? capitis ps. Vere in qđ
 vereor ne abstrabamur: qđ aliud & cetera.
 ra. Eorū hoim. s. philosophorū. Orna-
 te. verbis. Grauius sentētis. De na-
 tura rerum. qđ est pbifici. Humanis re-
 bus. qđ est æbici. Nitidū quoddā &
 ostendit differentiā inter genus dicēdi
 philosophorū & oratorū. Nitidū. pla-
 nū & exile. Letum. gratū: nam ex primo
 sequit secundū. significat autē quietum
 disputādi genus quo vtitur pbilosophi.
 Palestra: hoc ē ludi cuiusdā mansueti-
 oris: quā pzelii asperioris. Quod autē di-
 xit palastra. & olei: innuit gracile: & ex-
 tenuatum dicēdi genus quovtunt pbil-
 losophi. Turbæ ac fori. qđ videlicet i fo-
 rensisibus causis. & etiā in populo acriori-
 bus vtimur & verbis & sentētis. Nā
 qđ egomet. aggredit: tertiā partē. Ego
 met. nō qui ab alio audiuerim. Qui se-
 ro: occurrebat quō Athenis audire volu-
 isti grecos disputātes quō & latin? esses
 & Romanus videt. Leuiter. superficiali-
 ter. Inrebuisset: fama vulgatū eēt. Ma-
 ioribus. difficilioribus: siue incuria: siue
 ad populū. Prosequi quisq;: ut mihi grati-
 ficaret. Rōne videlicet ex arte dicere.
 Operarios. qui operas suas locant di-
 centibus. Vnam quandam virtutem:
 quia bene dicēdi scientia. si est sciētia be-
 ne dicēdi: ergo virtus est: sed qui vnam
 habet virtutem: omnes habet necesse ē ergo orator omnium artium scientiam tenebit.

in ambitione: quos in rep. quos in amicorū nego-
 ciis res ipsa ante confecit: qđ possemus aliquid de
 rebus tantis suspiciari. Qđ si tibi tantum in nobis
 videtur esse: quibus etiā si ingenū vt tu putas nō
 maxime defuit: doctrina certe & ocium: & hercu-
 le etiā studiū illud dicēdi acerrimū defuit. Quid
 censes si ad alicuius ingenium. vel mauius illa que
 ego nō attingi accesserint: qualē illum oratorem et
 quantum futurum. Tum Antonius: Probas mi-
 hi inquit ista Crasse quæ dicit: nec dubito: quin
 multo locupletior in dicendo futurus sit: si qđs om-
 niū rerum atq; artium rationem naturamq; cō-
 prehēderit. Sed primū id difficile factu est: prefer-
 tim in hac nra vita & nostrisq; occupatōibus. De-
 inde illud etiā verēdū est: ne abstrabamur ex hac
 exercitatōe & consuetudine dicēdi populari &
 forensi. Aliud enim mihi quoddā genus oratio-
 nis esse videt eorum hominū: de quibus paulo
 ante dixisti: quibus illi ornate & grauius: aut de na-
 tura rerum: aut de humanis rebus loquantur. Ni-
 tidum quoddā genus est verborū & letū. sed pa-
 lastræ magis: & olei qđ huius ciuiliis turbæ ac fori
 Nāq; ego met qđ sero ac leuiter græcas litteras at-
 tigitsem: tñ cū pcosul i cicia pficiscēs Athenas
 venissem: cōplures tū ibi dies sum ppter nauigādi
 difficultatē cōmoratus. Sed cū quotidie mecum
 haberē hoies doctissimos: eos fere ipsos: qui abs-
 te modo sunt noiati. quūq; hęc nescio quomodo
 apđ eos increbuissem: me i causis maioribus sicuti
 te solere versari: p se qđ quisq; poterat: de officio et
 de oratoris rōe disputabat: horū alii sicuti iste ipse
 Mnescarchus: hos quos nos oratores vocaremus
 nihil eē dicebat: nisi quosdā operarios lingua cele-
 ri & exercitata. Oratorē autē nisi qđ sapiēs eēt: eē ne-
 minem: atq; ipsam eloquentiā: qđ ex bene dicēdi
 sciētia cōstaret: vnā quādā esse virtutē: & qui vnā
 virtutē haberet: omnis haberet: easq; esse inter se

Aequales magnitudine. Pares vi Aequales. quantitate. Pares dignitate. Spinosā: aspera: non facile pluidēs: nā argumēta eorū sunt exilia. Abhorrebat: non enim probat qđ volebat. Carneades vero ostendit vberiori ratione disseruisse Carneadē. quā Mnesarchū. No quo aperiret sententiā suā: nā Academia nihil certum ponunt. sed quod ex disputatione magis probant sequentē. Significabat vnde de Academico significabat dixit non aut affirmabat qđ illi nihil certi affirmant. Rhetores noīa. i. qui dicēdi praecepta tradūt. Sophista vero declamationib⁹ adolescentēs exercēt. oratores vero ex arte dicunt Quēq. s. eloquētia studentē. Pborū inuēta didicisset: rhetores autē no didicisset ergo nec aliis tradere posse. Cōtra. s. hūc carneadē. Diserti. s. oratores Repub. causisq. in foro: i. populo: i. curia. Hospes quā antboni⁹ suscepit hospitio. Institutaendarū re. publicā. legibus & moribus Agēdarū gubernatio: & administratio: & bono vitē ordie. Prōptus. ac i. genio. Ipsius prudētie. quam dixerat Menedem⁹ eē oratoris. Incredibili vrietate re. qđ oīs philosophia genus tenet. Carneades. De diis immortalib⁹. qđ ē iuris pontificii: ad religionē p̄tinēt & cerimonias. in qbus metaphysica cōtinet. De disciplina iuuentutis. ad politica. i. de studiis iuuentū: vt belli pacisq. temporibus possint esse minuti: vt videlicet litteris & armis exerceant: Litteris in pace: armis in bello. De iusticia. id ē de innocentia vt legib⁹ pareat: quarū custos ē iusticia: hęc autē omnia tractant ab aethico. De patientia: quę est pars fortitudinis: temperantia est ipsa virtus: cui⁹ p̄ est continentia & modestia. Modus: modus est quattuor rerū. modus pecuniarū. modus honoris: modus vlciscendi: modus etiam voluptati: Esse aut omnino tollunt: aut si stant: non stant bene morata. De ciuitatibus instituendis: ad id qđ dixit constituendarū rerū publicarum: & ē laudāda oratoris copia: nam eadē quę supra diuersis verbis dicit. Caput. i. summam. De aequitate de iusticia. Iusticia ē vniuersalis quaedam virtus: quę & vitutū omnium opera iubet: & vitiorū omnium facinora vetat: aequitatis vero specialis est magis. vt omnes aequo iure viuant vt nec plus quisq. alio commodi cōsequatur nec plus incommodi. De fide: quę ē pars iuris naturalis. Nam in fide fœdera cōtinent. De frangēdis cupiditatib⁹: qđ tū ad temperantiā. i. de uincēdis appetitibus: vt fracti bello. i. victi. De conformandis: ad id qđ dixit. disciplina iuuentutis vt sciant & quid turpe vitent. & quid honestū sequant. Illi⁹ prudentia. scilicet constituendarū ciuitatum Vitę dignitate: bene sentiendo. & bene agendo: vitę dignitas comparat. hoc autē cognosci poterit bene viuendo. sed nulla utilitate extrinsecus quę sita: Et vt eos affici. & summam oratoris esse. vt auditorum animos moueat.

Quot scilicet animos auditorum inclinari: vt vult orator. Quot modis duobus scilicet: primis se ingenio: deinde moribus eorum: qui audiunt: orationem accomodauerimus. Quibus rebus videlicet laudando: quæ placent auditoribus. & vituperando: quæ displicent: Quo genere orationis: vel sublimi: vel mediocri: vel attenuato: sublimi si ad odium: vel indignationem concitauerimus: humili si ad misericordiam lenire voluerimus. In quaque parte videlicet in principium & conclusionem. Retru sa. reposita. Abdita recodita. Primis: id est summis: vt Sandalo innixus primioribus digitis: i summis. Exemplis magis quam argu mentis: quia videlicet Dialecticam ignorabat simplex causidicus. Demosthenis qui tam etiam orator tantum fuisse non per se loquens: tamen quicquid voluisset sua dere poterat. Vel iudicium: in foro causas agendo. Vel populi: contiones habendo. Siue ingenio: nullo adiutus artificio. Ferebatur dirigebatur. Vt & blandiri: nam rusticum etiam: quum timent se contemnari. Sine arte: sine preceptione suppliciter blandiunt iudicibus: & ad proemium spectat insinuare: quod est proemii proprium.

Aduersarios miaciter terrere quum vel causam aduersariorum: vel ipsos etiam insultamus: & minamur non esse illis exsententis cessurum: sicut existimant. Re exponere. quod est narrationis. Confirmare. certum ad eam partem orationis: quæ est confirmatio & confutatio. Depracari. quod est conclusionis per conuersionem. nam est proprie oratio auditorum misericordiam captans. Id autem sit aut veniam petendo. aut miseras nostras exponendo.

Nec mediocriter disertum. ergo nulla est ars. quando qui precepta tradunt indiferti sunt. Corace & Ctesia: qui primi de arte scripsere. Horum Quintilianus meminit. Fuerunt autem scilicet. In altero. quod ego aliquid in dicendo possem.

Artem vero negabat: hoc modo argumentabatur. Ars non habet plenam significationem. sed ad aliquod unum tendit tanquam certum finem: vt verbi gratia. Geometria ad finem dimetiendi. & nunquam demetiendo falli potest: qui scientiam de mensura tenuerit. Eodem modo si Rhetorica esset ars: tenderet ad finem in quo falli non posset. Fallitur autem plerumque. non enim semper suadet: igitur non est ars. Non valet argumentum. Primum non concedimus finem esse suadere: sed bene dicere: sicut apud Quintilianum probatur. Orator autem cum bene dixerit: functus est officio: igitur ad finem tendit: in quo falli non potest. Deinde presupposito: ut finis sit suadere: etiam si non persuaserit: & bene dixerit: suo functus est officio: non enim ipsius culpa. sed auditoris. qui persuaderi noluit. Ita tamen disputabat Carneades. Cognitis simpliciter. Perspectis intelligentia & ratione. Dubia certum ad id quod dixit fallentibus. Dubia certum ad oratorem incerta certum an auditorem. Ab iis quod omnia non plane. sed ab oratoribus. quibus dubia sunt. utpote ad certam causam & tempus accepta. Et audiretur ab iis. sed auditoribus quibus persuasum est. probabilius magis quam necesse

quot moris hominum mentes: & quibus rebus: & quo genere orationis in quaque parte mouerentur. hæc autem esse penitus in media philosophia retru sa atque abdita. quæ isti rhetores ne primioribus quidem labris artigisset. Ea Menedemus exemplis magis quam argumentis refellere conuabat. Memoriter enim multa ex orationibus Demosthenis preclare scripta pronuncians. dicebat illum in anis vel iudicium vel populum in omnem partem dicendo permouendis non fuisse ignarum: quibus ea rebus consequeretur: quæ negaret ille sine philosophia quæ scire posse: huic ille respondet: non se negare Demosthenem summam prudentiam summamque vim habuisse dicendi: sed siue ille hoc ingenio potuisset: siue id quod constaret. Platoni studio sus audiendi fuisse: non quod ille potuisset: sed quid isti docerent: esse querendum. Sepe etiam in eadem parte ferebat orationem: ut omnino disputaret nullam rem esse dicendi. Idque cum argumentis docuerat: quæ ita nati esumus: vt & blandiri suppliciter iis a quibus aliquis esset petendum: et aduersarios minaciter terrere possemus: & rem gestam exponere: et id quod intendere mus confirmare: & id quod contradiceretur: refellere & ad extremum depracari aliquid & conuerti. Quibus in rebus omnis oratorum versaretur facultas quum consuetudo exercitatioque & intelligendi prudentia acueret: & loquendi celeritate incitaret. Tum etiam explorum copia nitebatur. Nam primum quasi dedita opera neminem scriptorem artis: ne mediocriter quidem disertum fuisse dicebat: quum repeteret versus a Corace nec scio quo & Ctesia: quos artis illius inuectores & principes fuisse constaret: eloquentissimos tamen homines: qui ista nec didicissent: nec omnino scire curassent: innumerales quosdam habere noxiabat: qui quæ etiam siue ille irridens: siue quæ ita putaret: quæ ita audisset: me in eo numero quæ illa non didicissent: & tamen ut ipse dicebat posse aliquid in dicendo proferebat. Quorum ego illi facile alterum asserere: nihil me didicisse. In altero autem me illud ab eo: aut etiam ipsum errare arbitrabar. Artem vero negabat esse vllam: nisi quæ cognitis penitusque

fariis argumētis: & ideo eis incerta sunt. Non scientia: nō em̄ ideo oratoris est docere: vt scientiam faci
at: sed vt iuadeat. Aut certe falsā: auditor em̄ s̄ ab oratore falsis orationibus decaptus fuerit: captus cer
te erit pbabilibus magis q̄ necessariis. Nam oratoris est probabilia dicere: sicut enim Quintilianus do
cet: Vera nisi verisimiliter dicantur: fidem non faciunt. Exiguū temporis: quia perorata oratione: statim
sequitur iudicium. Quid multa: scilicet potest dicere. Sic mibi tum: ideo dicit: quia postea mutata sen
tentia aliter sensit. Neq̄ artificium: hoc persueranter sensit. Neq̄ quemq̄: in hoc mutauit sententiā.

perspectis: & in vnū exitū spectātibus: et nūq̄ fal
lentibus rebus cōtineret̄. Hęc aut̄ om̄ia q̄ tracta
rent̄ ab oratoribus: dubia eē: et incerta: quū: et di
cerent̄ ab iis: qui ea oīa non plane tenerent: & au
dirent̄ ab iis: quibus nō scientia esset tradēda: sed
exiguū t̄p̄is: aut falsa: aut certe obscura opinio im
mittenda. Quid multa. Sic mibi tū persuadere vi
debat̄: neq̄ artificiū vllū esse dicēdi: neq̄ quēquā
posse nisi q̄ illa q̄ a doctissimis hōibus in pbiloso
phia dicerent̄ cognoscet: aut callide: aut copiose
dicē. In q̄bus Carneades solebat ingeniū tuū cras
se vebemēter admirari me sibi perfacile in dicēdo
te perpuḡcem in disputādo esse visū. Tū ego hac
eadē opiniōe adduct̄: sc̄psi et̄ illd̄ quodā i libello
q̄ me iprudēte et inuito excidit: et peruenit in ma
nus hōim: disertos me cognosce nō nullos: eloq̄n
tē adhuc nemineq̄: qd̄ eū statuebā disertū: q̄ posset
satis acute atq̄ dilucide ap̄d mediocres hōies: ex
cōi q̄da; opiniōe hominū mirabiliter dicere. Elo
quētē vero q̄ mirabilius et magnificētius augere
posset: atq̄ ornare q̄ vellet: oīsq̄ omnīū rerū q̄ ad
discendū pertinerent fontis aīo ac mēoria cōtine
ret. Id si est difficile nobis: qd̄ añq̄ ad dicendū in
gressi sumus: obruimur ambitōe et foro: si tñ in re
positū atq̄ nā. Ego. n. q̄tū auguror cōiectura: q̄ta
q̄ ingenia n̄ris hōibus esse video: nō dispero fore
aliquā aliq̄ueq̄ q̄ & studio acriore q̄ nos sumus atq̄
fuimus et ocio ac facultate discendi maiore ac ma
turiore: & labore atq̄ industria superiore: quū se
ad audiendū: legendū: scribendūq̄ maiore opera
dederit: existat tal' orator: q̄le; querimus: q̄ iure nō
solū distus: s̄ etiā eloquens dici possit: qui tñ mea
snia aut hic et̄a; & assus: aut siq̄s fuerit ingenio pa
ri: pluraq̄ q̄ hic et̄a; dederit: & lectitarit & sc̄pserit
paulū huic aliqd̄ poterit addere. Hoc loco Sulpi
tius: In sperati mibi inq̄t et cotta: sed valde optati

quidem hoc non tamen sperabamus. Aliis rebus: non de eloquentia: sed spectantibus ad rempu. Ex
cipere: captare. Huius: vel studii: vel artificii: vel facultatis: alii enim dicebant artem rhetoricam esse stu
dium: alii artificium: alii facultatem. Facultas est hoc nomen ad omnes artes. Artificiū est ipsius facultatis ope

Callide: cum subtilitate. Copiose: cū
vbertate. Perfacile qd̄ suauissime om
nes me audirēt. Te ppugnacē in dispu
tando: q̄a obtineres qd̄ velles. Impru
dente & inuito: quia statuerat. Antho
nius nihil in scriptis relinquere. Mira
biliter: acutius inueniēdo. Magnificē
tius: p̄stantius eloquēdo. Augere: sen
tentius. Ornare verbis. Fontis: fontes
dicunt̄ oēs ares quæ rōne: & doctrina p
cipiunt̄: nam inde omnes materiā dice
di sumūt. Animo ac memoria: id est me
moria animi adeo. vt animus p memo
ria accipiat. vt Virgi in bucolicis. Om
nia v̄t̄ et̄a; animū quoq̄: id est memo
riā: ergo memoria ad discēdū artes illas:
quas fontes dixit. Ambitiō: in peten
dis honoribus. Et foro: in causis agen
dis. In re atq̄ natura: hoc est in facultate
dicēdi: quia aliter eloquēs esse non pote
rit: nisi materiam pbilosophix didicerit.
Studio: dicēdi. Ocio: scribēdi. Facul
tate: studio & ocio conficiē facultas dicē
di. Maturiore: quia tardius ad dicēdū
veniet. Et labore: ad studiū. Industria
q̄tum ad facultatē. Est autē industria ex
ercitatio frequēs: & assidua circa rem bo
nestā. Ad audiendū: q̄tum ad studiū
Scribendū: ad ocīū. Paulū adere non
tñ multum.

HOC LOCO SULPITIUS. Hic ē
tercius iractatus: vbi desinit: vtrum ars
sit aliqua dicēdi. Primū in quinq̄ partes
diuidit̄. In prima Sulpitiū p se: & Cot
ta Crassum rogat: vt suam velit de dicē
do dicere sniam. In secunda: quæ incipit:
tum ille Crassus oēm huius disputatio
nis rōnem a se reiciit in Antonium: & ex
cusat q̄ Sulpitiū ante roganti morem nō
gesserit. In tertia: quæ incipit: tum Cot
ta Vrgetur crassus vebemētius dispu
tare de his: quæ audire desiderant adole
scētes. In quarta crassus bicie hūc morē
graculorū hōim ociosorū esse: vt de vna
quaq̄ re sibi p̄posita disputēt: quem mo
rem ipse semper derisit. In quinta sc̄uo
la Crassum reprahendit. q̄ nimis tena
citer bonorum adolescentium studiis ad
uerteretur. In speranti: speramus melio
ra: optamus magna: speramus facilia: op
tamus difficilia: speram̄ quæ facile eue
nire possunt: optamus quæ vix contin
gere possunt. Dicit ergo optabamus

LIBER

ratio: id est quod ars ipsa operatur: ut quum dicimus: oratione magno artificio composita. Ars per se per
 tradit: ex preceptis efficitur facultas. Artificium est: quod aliquid sine facultate conficit. Pene: ideo dicitur
 pene: quia nodum de omni charactere dicendi disputauerant: sed tamen de materia dicendi differunt. Vix
 optandum: ne dum sperandum. Incensus: miro quodam ardore captus. De vi: de efficacia: & potestate.
 Per se ipsum egissem: agere per se tentare per alium. Drusum. Crasso familiarissimum. Percontanti: exploranti.
 Quare: roganti. Aditum: quandam quasi viam ad eas res aperuit: quas quarimus. Princeps: pri-
 mus: ut Virgi. Princeps ardentem coniecit
 lampada turnus: & contrario: princeps per
 Primus: ut prima quod ad Troiam per eba-
 ris gesserat argis. i. princeps. Veniam bene-
 ficium: nec enim peccauerat quicquam ut Virgi.
 Hortatur pater ire mari: veniamque precari.
 Magnam habeo Crasse: quasi remunera-
 tio est beneficii. Huic palestra: i. huic dis-
 putationi: est autem translatio ab athleticis: quod
 palaestra ludunt. i. sicut illi luctando: ita hi
 disputando contendunt: unde Gymna-
 sia tam philosophorum: quam athleticorum di-
 cuntur. Academia illi: in translatione
 persistit: nam Academia longe nobilissimum
 gymnasium fuit ac si diceret: hic locus di-
 gnissimus est: qui Academia comparet.
 Ac Licio: tanquam Licio: Est autem licium lo-
 cus athenis: ubi philosophi disputando
 versantur: Suburbanum gymnasium:
 videlicet Tusculanum. Tum ille. Hac est
 secunda pars huius capituli: in qua nititur
 Crassus omnem hanc disputationem in
 Anthonium reicere. Ut te audio dicere
 nam superius dixerat: saepe sibi quaren-
 ti benigne Anthonium respondisse. Cu-
 pienti: cupimus effectum: optamus ele-
 ctum. Rectissimo: honestissimo. Opti-
 mo: utilissimo. Natum: ingenio. Ap-
 tum habitu ipsius corporis. Insolentia
 desuetudine. Terentius. Quid tu athe-
 nas insolens. Quod difficilium. i. ve-
 possemus te adducere ad hoc: sed tu tua
 sponte venisti: ergo nostra culpa erit: si te
 dimiserimus. Tum Cotta: Alia pars:
 in qua vehementius Crassus urgetur a
 Cotta disputare: de his rebus quae audi-
 re desiderant: ut in certioribus: ut arith-
 metica: philosophia: dialectica: mathe-
 maticis quae artes certiores sunt. Qui
 de his artibus scribunt: in principio ita
 profitentur explicabo: ut sciam & poterō
 Nunc ergo dicit argumentum intendens:
 si his qui de disciplinis certioribus scri-
 bunt hoc licet: multo magis mihi licebit
 differenti de arte dicendi: ut pollicear me
 esse dicturum cum hac exceptione qua-
 tum sciam: quantumque possum quando
 haec ars de rebus plurimum tractat in cer-
 tis: utpote de his: quae ad casum tempo-
 ris accommodatae sunt. Quid mihi vos
 nunc. Quarta pars in qua Crassus di-
 cit hanc esse grecorum consuetudinem: ut de
 vnaquaque re sibi proposita disputet. Tan-
 quam alicui gratulo: sicut ipse in libro de a-
 micicia: doctorum est ista consuetudo eaque
 grecorum: ut proponat ab his: quibus de rebus
 disputet. Docto ad rem. Erudito: ad ora-

utrumque nostrum cecidit: ut in istius sermonis crasse de
 laberemini. Nobis. n. huc venientibus iucundum sa-
 tis fore videbatur si quum vos de rebus aliis loquere
 mini: tamen nos aliquid ex sermone vestro memoria dignum
 excipere possemus. Ut vero pene in eam ipsam to-
 tius huius vel studii: vel artificii: vel facultatis: di-
 sputationem intimam perueniretis vix optandum nobis
 videbatur. Ego. n. qui ab ineunte etate incensus eam
 studio vtriusque vestrum crasse: tuo vero est amore quam
 ab eo nusquam discedere: verbum ex eo nunquam elicere
 potui de via acrone dicendi: quam & per me ipsum
 egissem: & per drusum saepe tetastem. Quo in genere
 tu Antoni vere loquar: nunquam mihi percotati aut
 querenti aliquid defuisti: et per sepe me quod soleres in do-
 cendo obfuare docuisti. Nunc quam vterque vestrum pate-
 fecit eaque res ipsae aditum: quos querimus: et quam prin-
 ceptus Crassus eius sermone ordinandi fuit: date nobis
 hanc veniam: ut ea quae sentitis de omni genere dicendi: sub-
 tiliter perscrutemini. Quod quidem si erit a nobis impetratum
 magna habeo Crasse huic palestra: et tusculano tuo
 gratiam: & longe academiae illi ac licio: tuum hoc sub-
 urbanum anponam. Tum ille. Enimvero inquit sulphitro
 genus Antonium: qui & potest facere id quod requiris:
 et consuevit: ut te audio dicere: nam me quidem fateor
 semper a genere hoc toto sermone refugisse: & tibi
 cupienti atque instanti sepius negasse: ut tu te pau-
 loan dixisti: quod ego non superbia neque inhumanitate
 faciebam: neque quo tuo studio rectissimo atque optio-
 no obsequi vellem: persertim quam te vnum ex omnibus ad-
 dicendum maxime natum aptumque cognosce: sed me hercu-
 le istius disputationis insolentia atque eaque res: quae quasi
 traduntur arte inscitia. Tum Cotta: Quam id quod difficil-
 limum nobis videbatur: ut omnino de his rebus Crasse lo-
 quere: assecuti sumus: de reliquo iam nostra culpa fue-
 rit: si tenisi omnia quae percotanti erimus: explicaris: di-
 miserimus. De his credo rebus inquit Crassus in
 conditionibus scribi solet quibus sciam. poterōque. Tum il-
 le. Namque quod tu non poteris. aut nescies: quis nostrum
 tam impudens est. qui se scire aut posse postulet. Ita ve-

tionem: ac si diceret: qui sciat & eloquēs sit. Leontinum fecisse gorgiam: sicut apud Platonē calides in dicitur: qui dicit gorgiam p̄fiteri se quacūq; de re esse disputaturū: Tanta: ad magnitudinē. Impro- uisa: tam repentina. Noua inusitata. Quod scilicet adducere græcū assuetū eiusmodi disputatiōibus M. Pisonem adolescentē huic studio deditum: sicut ostendit ipse in libro de claris oratoribus. In illo suo genere. s. peripareticorū. Constare cōuenire: ita oēs cōsentiūt hunc principatū tenere in illa sua dis- putandi cōsuetudine. Quē tu mihi. q. d. hoc frustra facis. Quinta pars in qua scruola Crassum quiddā

ro ista cōditione: duz mihi liceat negare posse: quā nō potero: et fateri nescire quā nesciā: licet inquit cras- sus v̄ro arbitrato p̄cūtemini. Atqui inquit Sulpi- tius: hoc oñdi quā mō Antonius exposuit: quā sen- tias: q̄rimus. Existimes ne arte aliquā eē dicendi Quid mihi vos nūc inquit Crassus tāq; alicui græ- culo ocioso & loquaci: & fortasse docto atq; eru- dito quæstiunculā: de qua meo arbitrato loquar: imponitis: quā. n. me ista curasse aut cogitasse arbi- tramini: & nō sp̄ irrississe potius corū hoīm ipudē- tiā: qui quū in schola assedissent: & maḡ hoīm fre- quētia dicere auderēt: siq; quid q̄reret. Quā p̄mu- serunt Leontinū fecisse gorgiā: qui p̄ magnū quiddā suscipere: ac p̄fiteri videbat̄: quū se ad oīa de qui- bus quisq; audire vellet: eē paratū denūciaret. Po- stea vero vulgo hoc facere cōp̄erit hodieq; faciūt vt nullā sit res neq; tāta neq; tā iprouisa: neq; tā no- ua: d̄ qua se nō oīa qui dicit p̄nt: p̄fiteant̄ eē dictu- ros. Quā si te Cota arbitraret: aut te Sulpiti de iis rebus audire velle adduxissem huc græcū aliquē qui nos istiusmōi disputatiōibus delectaret quā ne nūc quidē difficile factuz ē. Est. n. ap̄d. M. Pisonē adolescentē iā huic studio dedi tū sumo ingenio: n̄iq; cupidissimus peripareticus Stapsas: hō eru- ditus nobis sane familiaris: & vt inter hoīes peri- tos cōstare video: in illo suo genere oīm p̄nceps. Quē tu inquit mihi Mutius Stapsa quē peripa- reticū narras. gerēdus ē mos adolescentibus Cras- se: qui nō græci alicuius quotidianā loquacitatē si- ne v̄su neq; ex scholis cātilenā requirūt: s; ex hoīe oīm sapiētissimo atq; eloquētissimo: atq; ex tō q̄ nō in libellis: s; in maximis causis & in hoc domi- cilio imperii & gl̄ie: sit cōsilio linguaq; p̄nceps: cu- ius vestigia qui p̄sequi cupiunt: eius sententiam sciscitant̄. Equidem te quum in dicendo semper putauit deū tum vero tibi nunq; eloquētiē maio- rem tribui laudē: quā hūanitatē: qua nūc vtī vel maxime decet: neq; defugere eā disputationē: ad quā te duo excellentis ingenti adolescentē cupi-

modo reprehendit: nimis obstinate resistē- tem studiis adolescentū. Loquacitatē: quia nihil est volubilius lingua grecorū vt Grai ingenū. Grai dedit ore rotū- do musa loqui. Sine vsu: sine exp̄ientia agendi difficiliōres causas. Cantilenam respexit ad cōsuetudinē declamatorum qui in scholis quasi canere soleant: aut re- spexit ad vanitatē: quia inania quiddā lo- quunt̄ de arte rhetorica & nihil ad artē p̄tinentia. Qui in libellis: qui nō habe- ant scientiā: sed vsu atq; exp̄ientiam hoc est in exp̄ientia potius quā in bu- iusmodi p̄ceptionibus versantur. Hoc domicilio. id est senatu. Consilio lingua q; duo detegit: quæ plene oratorē p̄fici- unt: prudentiam & eloquentiā. Consilio: ad id quod dixit sapiētissimo. Lin- gua: ad id quod dixit eloquentissimo.

Deum. id est diuinū quendam hoīem. Fas nō puto: liptote est id est nefas esse existimo.

EGO VERO INQ VIT: Crassus nullā esse p̄p̄iam artē dicendi: sed quā- dam velut artis similitudinē: & imaginē respondet: quiddā vero plus ad eloquē- tiam q̄ ipsam artē conferre. Est autem caput fm̄ quod in tres partes scinditur: In prima parte Crassus dicit nō esse vllā p̄p̄iam dicendi artē: sed quædam alia esse: quæ plus ad eloquentiā conferant. In secūda laudat Antonius Crassi sē- tentiā: & simul hortatur: vt explicet quā melius arti videat̄ antepōndū. In ter- cia crassus se cedere dicit tandem volun- tati rogantis & suum de dicendo iudici- um exponit: quod summa cum modera- tione facit. Aut nullam: sed artis idolū fm̄ Platonem: vt

Sic enī ait in gorgia. Aut pertenuem. id est exilem: & quasi v̄brā quādam. In verbi controuersia posi- tum ac si diceret te cōsentiunt: verbo dis- sentiunt: & qui artē esse dicunt: & qui negant omnes quæ de arte p̄cipiunt̄ concedunt esse vtilia oratoribus. In hoc ergo tm̄ differunt q; hī artē vllam esse negant: illi vero confirmant. Exposuit Antonius: ex sententia Carneadis: & idem quod Carneades senserat dicit: sed diuersis verbis. Nam si ars: probat a de- finitione: nullam artē esse hoc modo. Si artis proprietates semper sūt vt certuz sui finem haberet qui certa scientia com- parandi posset. Ars vero rhetorica de rebus ambiguis & incertis tractat: non- igitur ars est. Ab opinionis arbitrio v̄i

LIBER

delicet quæ est ex certo sui sine: qui certa scientia comprehendendi potest. nō ex opinione vulgi: q̄ plarūq̄ fallitur. Varia ergo nō certa nam aliud est laudare. & vituperare: aliud defendere & accusare: aliud suadere: & dissuadere. Varia ergo p̄pter cōstitutōes: & cōstitutionū partes: quæ in vnūquodq̄ genus incidere possunt. Ad vulgare ē popularēq̄ sensum: ex his cōstitutionibus sumunt ea quæ maxime pbabilia vident: & ad psuadēdū accommodata: quæ ergo pbabilia sunt: nō necessaria sunt si nō necessaria: ergo incerta. Callidis: acutis ingenio. Peritis: studio: industriis. Animaduersa a callidis. Notata a peritis

Verbis designata generibus illustrata: partibus distributa: His paucis verbis circūscribit id q̄d vniuersa rhetorica tractat videlicet q̄ones. q̄ circūstātiis induse sūt quas greci vocāt. Nam cūilis q̄o quæ est materia rhetoricæ facultatis est hypothesis. i. q̄o circūstātiis inuoluta: nā thesis est q̄ a dialecticis tractat. Orator vero si q̄n thesīm sumit vt hypotesīm cōfirmet: assūmit: vt Cic. in miloniana: qui thesīm sumpsit: liceret ne boiem interfici hoc aut fecit: vt ad hypotesīm descēderet: nā cū thesīs sit liceat ne interficere boi minē: q̄ est q̄o sine circūstātiis: igit nūn quid liceret miloni interficere Clodij: q̄ est hypotesis. i. q̄o circūstātiis implicita

Circūstātiæ sunt: qs quid: vbi: cur: quō q̄n. Quō ergo q̄o sit: vtrū liceret Miloni interficere Clodij: hæ circūstātiæ includūt in hac q̄one. Quis: milo: Quid: interficere. Cur: q̄a inimiciæ intercesserant. Quō: ex superiori loco cōtra locū inferiorē: Q̄n: tpe noctis. Ergo si thesīs p̄bat: videlicet licere aliq̄n interficere boi minem: quæ est q̄o sine circūstātiis (neq̄ em̄ hic: aut p̄sona: aut factum: aut loc⁹: aut causa: aut tps: aut oportunitas quaritur) multo facilius pbabit hypotesis. i. licuisse miloni interficere Clodij. Verbis designata: definita: vt quum dicim⁹ artem rhetoricā esse facultatē dicēdi: cuius materia est hypotesis. Hypotesis autē definit generibus. i. demonstratiuo: deliberatiuo: & iudiciali. Omnes em̄ causæ. quæ sunt cūilis questionis sub vno isto rum generū cadunt: vel speciales: & erūt thesēs: vel indiuidue: & erunt hypoteses specialis in demonstratiuo: vt si queratur laus viri fortis. In diuidua: vt si queratur laus scipionis. In deliberatiuo causa specialis incidere potest: vt si queratur de pace: aut de bello: vtrum pax an bellū suscipiendum sit: indiuidua: vt si queratur de pace: & bello pyrrhi. In iudiciali specialis: vt si queratur de maiestate aut de repetundis. Indiuidua: vt queratur de maiestate cornelii: aut de repetundis. C. Veris. Partibus. f. q̄s integrales vocant. i. inuentionē: dispositionē: elocutionē: memoriā & p̄nūciationē q̄ ideo in p̄giales p̄tes dicunt: q̄a si qua earū defuerit imperfecta erit oratoris facultas. Illi subtili definitione: nā in p̄tē supra definiuit: vt diceret nullā artē esse nisi q̄ cognitis penitusq̄ p̄spectis & in vnū exitū sp̄atib⁹: & nūq̄ salētib⁹ reb⁹ cōnerē. Hac vulgari ac si diceret pingui. Sentit q̄ rhetoricā pingui q̄dā rōne artē dici posse est minus illa subtili definitione: nec em̄ poenit⁹ artē repudiat: neq̄ oēm vim dicēdi in arte ponit. sed q̄dā existimat plusq̄ ipsā artē ad dicēdū p̄desse posse. Ineptias efferatis. i. oñdatis: edatis & sūma cū moderatōe loq̄ vires suas extenuādo. Mgr̄: rhetor. Artifex: sophista. Alter em̄ p̄cepta dicēdi tradit: alter p̄ceptōes. exercet Equidē quū peterē hoc idē refert Valer. bis verbis cōsulatū. M. crassus petens quū oim candidatorū more circū forū supplex quoq̄ populo ire cogere: nūq̄ adduci potuit: vt id p̄sente. Q. Scæuola gra

unt accedere. Ego vero inq̄t istis obseq̄ studeo nec grauabor breuiter meo more qd quaq̄ de re sentia: dicere ac primū illd qm̄ auctoritatē tuā negligere sc̄uola fas mihi eē n̄ puto: m̄deo mihi dicēdi aut nullā artē aut ptenuē videri: s̄ oēm eē cōtentionē iter boies doctos i verbi cōtrouersia positā. Nā si ars definit. vt paulo an̄ exposuit antoius ex reb⁹ penitus p̄spectis plāc̄q̄ cognitis: atq̄ ab opiniois arbitrio sciūctis: sciaq̄ cōphēsis: n̄ mihi vras oratoris esse vlla. Sūt. n. varia & ad vulgare popularēq̄ sensū accommodata oia ḡna b⁹ forēsis nr̄e dictiois. Sināt ea q̄ defuata sūt i vsu ac rōe dicēdi: hęc ab oib⁹ callidis ac p̄itis: aniaduersa ac notata verbis designata: generib⁹ illustrata partibus distributa sunt qd fieri potuisse video. Nō intelligo: q̄ obrē nō si minus illa subtili definitione: at ac vulgari opinione ars esse videat: s̄ siue ē ars siue artis quedā similitudo: nō ē ea quidē negligēda vey intelligēduz ē alia qdā ad cōsequēdā eloquētiā eē maiora. Tū Antonius vebemēter se assenti crasso dixit: q̄ neq̄ ita ap̄lecteret artē vt bi sole rēt q̄ oēm vim dicēdi in arte ponerēt: neq̄ rursus eā totā sicut pleriq̄ pbōy facerēt: repudiaret. Sed existio inq̄t ḡtū te bis eē factus: si ita exposueris q̄ putas ad dicēdū plus q̄ ipsam artē posse p̄desse Dicā eqdē quoniā istitui: petāq̄ a vobis inq̄t: ne had meas iēptias efferatis: q̄ q̄ moderabor ipse: nec vt qdā mgr̄ atq̄ artifex: s̄ quasi vn⁹ ē togatorū nūcro: atq̄ ex forēsi vsu bō mediocris neq̄ oio rudis videar nō ipē aliqd a me p̄mississe: s̄ fortuito i sermonē vestrū icidisse. Eqdē quū peterē mgr̄atū solebā in p̄bēfando dimittere a me Scæuolē: dū ei

qua earū defuerit imperfecta erit oratoris facultas. Illi subtili definitione: nā in p̄tē supra definiuit: vt diceret nullā artē esse nisi q̄ cognitis penitusq̄ p̄spectis & in vnū exitū sp̄atib⁹: & nūq̄ salētib⁹ reb⁹ cōnerē. Hac vulgari ac si diceret pingui. Sentit q̄ rhetoricā pingui q̄dā rōne artē dici posse est minus illa subtili definitione: nec em̄ poenit⁹ artē repudiat: neq̄ oēm vim dicēdi in arte ponit. sed q̄dā existimat plusq̄ ipsā artē ad dicēdū p̄desse posse. Ineptias efferatis. i. oñdatis: edatis & sūma cū moderatōe loq̄ vires suas extenuādo. Mgr̄: rhetor. Artifex: sophista. Alter em̄ p̄cepta dicēdi tradit: alter p̄ceptōes. exercet Equidē quū peterē hoc idē refert Valer. bis verbis cōsulatū. M. crassus petens quū oim candidatorū more circū forū supplex quoq̄ populo ire cogere: nūq̄ adduci potuit: vt id p̄sente. Q. Scæuola gra

uissimo: & sapientissimo viro socero suo faceret: & reliqua. Hoc ergo dicit in tanta se reuerentia se habuisse
 scruolam: ut quoties magistratum petens ambire vellet: se illi ad se dimitteret: ne illo pntēbas faceret inep-
 tias: & tñ dicit se eo redactū: ut illo pntē disputare cogat. Præstabo. i. p te pendā: & est verbū iuris. In
 eptū qd em ineptus est. quā supplicē cogi p pfo: & ignobilis qbusq; supplicare. Nisi De cū est ad mo-
 nicū: q duo dicēdi em tpa p scribit: scilicet quū aut vera ducunt: aut necessaria.
 SIC INQ VITIGITVR Crassus: instāte scruola: & antonio naturā ingt maximā ad dicēdū vim af-

ita dicere: me velle esse ineptū. Id erat petere blā
 dius qd nisi inepte fieret: bñ nō poss; fieri: bñc aut
 esse vñ hōiez ex oibus quo pntē ego ineptus eē
 mimevellē: quē qdē nūc meaz; iepria; testē et spe-
 ctatorē fortūa cōstituit. nā qd ē ieprius: q; de dicē-
 do dicere: quū ipsū dicere nūq; sit nō iepriū: nisi
 quū est necessariū. Perge vero crasse ingt mutius
 istā. n. culpā quā veteris ego pstabo. Sic ingt igf
 crassus. Sctio naturā primū: atq; ingeniū ad dicēdū
 nū afferre maximā. neq; vero istis d qbo paulo an
 dixit antoius scptorib; artis rōnē dicēdi et viā: s;
 naturā defuisse: nā ai atq; ingeniū celeritas qdā mo-
 tus esse debet: q ad excogitādū acuri: & ad expli-
 cādū ornādūq; sint vberes et ad mēoriā firmi atq;
 diuturni. S; q; s; q; hęc putet arte accipi posse qd
 falsū est: pclare. n. res se h; si hęc accēdi: aut cōmo-
 ueri arte possint: inseri quidē & donari ab arte nō
 pnt oīa sūt. n. illa dona nature: qd de illis dicā: quē
 certe cū ipō hōie nascunt: lingue solutio vocis so-
 nus latera: vires cōformatio qdā; & figura totius
 oris & corpis neq; n. hęc ita dico: vt ars aliquos li-
 mare nō possit neq; n. ignoro & q bona sunt fieri
 meliora posse doctria: & q nō optia aliq; mō acui-
 tñ & corrigi posse. S; sūt qdā aut ita lingua hēsitan-
 tes. aut ita voce absōni: aut ita vultu motuq; cor-
 poris vasti atq; agrestes: vt et si ingeniis atq; arte va-
 leāt: tñ i orator; nūero venire nō pnt. Sūt aut qdā
 ita hīsdā reb; habiles: ita nature mūeribus ornati
 vt non nati: s; ab aliquo deo ficti videat. Magnū
 qddā ē onus atq; munus suscipe atq; pferi se eē
 oib; silētib; vnū maxis d reb; magno in cōuētū.
 hōim audiēdū. Adest. n. fere nō: q n accutius atq;
 accrius vna rā dicet q ea laudet: q recta videat. Ita
 quicqd ē in quo offēdit: id ē illa q laudāda sūt
 obruit: neq; hęc in eā lī; disputo: vt hōies ad le-
 sentes: siquid naturale forte nō habeāt oino a di-
 cendi studio deterreā. Quis em nō videat. C. Læ-
 lio æquali meo magno honori fuisse hōmi nouo
 illam ipsam quacūq; assequi potuerit in dicendo

ferre: quosdā tñ arte & doctrina politico-
 res fieri: hoc autē caput in tres ptes diui-
 dit. In prima Crassus ondit plus ad elo-
 quentiā naturā quā artē valere: in secun-
 da q incipit: neq; em disputat iuuari qdē
 naturā ab arte: s; tñ hęc illi postpōndā
 eē. In tertia q incipit: nec hęc in eā sniam
 dicit nō esse ab hoc studio dicēdi desistē-
 dū: etiā si aliq; in re nobis natura defuerit
 Naturā atq; ingeniū: aut ephēgesis ē:
 aut endiadis. i. naturale ingeniū: aut inge-
 niū p natura ponit. nā hęc de bonis ani-
 mi & ingeniū dicitur est q sūt necessaria
 oratori: primo de bonis ingeniū tractat.
 His scriptoribus de qbus paulo ante
 dixit antonius: nā etiā mediocriter di-
 fertos scripsisse de arte dixit nō tñ eē elo-
 quentes. Celeres qdā motus. pmpitudo
 quedā debet esse ingeniū. Ad excogitā-
 dum: ad inuentionē pntet. Ad explicā-
 dū ad dispositionē. Ornādum: ad elocu-
 tionē: ergo hęc oēs ptes integrales rbe-
 torice facultatis complectit. nisi punci-
 ationē: de qua hoc loco dicit: quia vt di-
 ximus hoc loco tractat de bonis animi:
 & ingeniū: quæ oratori necessaria sunt.

Præclare em res se habet nō solū hęc ar-
 te tradi nō pnt: verū etiam res optime se
 habet: si erunt in aliquo: & arte accēdi &
 inuitari poterunt: ne quodammodo tor-
 pescant. Lingue solutio: hoc pntet ad p-
 nunciationē Solutio: expeditio vocis: q
 consistit in magnitudine: firmitudine: &
 molitudine: harū duas sibi natura vendi-
 cat. i. magnitudinē: & firmitudinē: sed fir-
 mitudo etiā exercitāōe compat: magni-
 tudo tota nature ascribit: firmitudo par-
 tim nature datur: partim declamatōe cō-
 firmat mollitudo tota exercitāōe com-
 parat. Lingue solutio: ne pplexa lingue
 sit. Vocis lon; ad magnitudinē pntet
 latera: ad firmitudinē. Conformatio
 qdā: ad motū corpis pntet: q ad oīones
 cōformādus ē. Et figura: ad vultus venu-
 statē: nā vultus fingit pro q̄litate rei: mō-
 tristis: modo let; modo acris: modo de-
 missus: vel ad indignationem cōcitandā
 vel ad misericordiam commouendam.

Nec enim hęc ita dico. Secunda ps
 principalior: in qua ostendit iuuari qui-
 de n naturam arte: se tamen banc illi p-
 ponendam esse. Acui: vitium ingeniū
 acui vicū corpis corrigi. Lingua hēs-
 itantes: balbutiētes. Voce absōni: effœ-
 minata voce: vultu in venusto. Habiles
 aptitudine corpis. Acrius: seueri. Va-
 stū corpis gestu. Fœdū: figura vultus.

SED QVIA. Quibus rebus ornandus sit: atq; instruendus futurus orator. Crassus ostendit seu Cice. sub
 psona crassi. Diuidit at caput hoc in tres sex: q; suo qualq; loco declarabimus. Coniungit aut cu supio.
 ri hoc mo. No ego inq; in ca sniam dispuo: vt a discendi studio deterrea: sed qa de oratore qrimus: eius
 modi signandus e. Detrahtis oibus viciis: bono ordine vsus est: na primo vicia detrahunt: & sic oi lau
 de cumulat? ee pt orator: nec em svicii aliqd inesse oi laude possit ee pfectus. Varietas causarū cae oēs
 dupliciter considerant: aut in se: aut extra se. In se vt quibus de reb? agendū sit: magnis an paruis: publi
 cis an priuatis: pecuniariis an capitalib?

Extra se: vt ad quos ptineant: ad sumos
 an ad infimos: an ad mediocres: an nobi
 les: an ignobiles: an priuatos: an ad eos
 qui cum imperio sunt. Multitudo litiū.
 quia & de reb? magnis & paruis: & pu
 blicis: & priuatis sunt. Litiū: criminaliū
 cum odio. Causarū forensiū: sine ira &
 odio. Varietas: qa alia ad sumos pti
 nent: alia ad infimos: alia ad mediocres:
 Turba multitudo indocta. Barbaries:
 ineptitudo. Dat locū: etiam si admittat
 oratores indocto: & ignobiles multitu
 do forensis indocta: inueniendus tñ nobis
 est: q sit oi laude pfectus: & cumulat? ora
 tor. Itaq; pticula est ineptiua hoc loco

His artibus. s. minorū histrionū: a qb?
 no vtilitas quaritur: sed tñ voluptas: &
 oblectatiōe: est em argumētū a minori
 ad maius: si in rebus minimis tanta iudi
 cando diligentia vtimur: vt nihil ineptū
 pati possumus qd in oratore faciemus
 tanta. Nulla em lites quēadmodū in
 quit no cogunt boies i teatro mimos
 ineptos pati: ita nulla causa sūt: quae co
 gant boies malos oratores in foro ppe
 ti: iudicādi em libertas omnibus data est

Non vt illis satisficiat: gbus est neces
 se. s. iudicibus. Egregius inq; orator da
 bit opa: vt porando causas non solū bis
 ad quos iudiciū ptinebit. s. iudicibus sa
 tisfaciat: verū etiam aliis ad quos nihil iu
 diciū causa ptinebit. Rō est: qa iudices
 siue causam ornate: & copiose: siue incul
 te: & ieiune poraueris: ipsi qd rectū erit
 iudicabūt. At ceteri q extra causam bo
 nestam rudi: & incuita orōne tractaueris
 causa improbabit: sin turpem ornate
 & splendide ac subtiliter portaueris eam
 probabunt. Tam & si id accidere non
 potest: dico eos etiam: qui optime dicū
 tur: timide ad dicendum accedere: quod
 nisi fecerit imprudentē iudicē: q; us p
 fectus orator non potest nisi timidus ad
 dicendum accedere. nouit enim dicendi
 difficultatem. Dicendi difficultatem:
 actionis ipsius onus & laborem. Vari
 osq; euentus: vt non modo non leniat id
 quod querit: sed exasperet auditorem.

Expectationēq; boim ne no satisficiat
 auditoribus: maiora quādā expectanti
 bus. Nihil pot dignū re: dignū nomie
 oratoris: dignū boim auribus efficere at
 q; quāta sit Ciceronis: copia. ex hoc faci
 le comprahendi potest: qui quum se
 pius partes quin? rictorice facultates integrales innuat: id tamen varie facit: vt aliud dicere videat: vt
 hoc loco. Nam dicit dignū re innuat inuentionē cum dicit dignum nomine oratoris: innuat dispositio

mediocritatē. Quis vrm egle meū. Qu. Variū va
 stū boiez atq; foedū: no it elligit illa ipa facultate q
 cunq; buit: magnā esse in ciuitatē grām cōsecutū.
 Sed qa de oratore qrimus: fingēdus ē nobis orō
 ne nra detrahtis oibus vitiis orator atq; oi laude
 cumulat: neq; n. si multitudo litiū: si varietas cau
 sas: hanc: si turba & barbaries forensis dat locū vim
 vitiolissimus oratorib? idcirco nos hoc qd queri
 mus omitemus. Itaq; in bis artib? in qb? no vit
 litas qrit? necessaria s; ai libera qdā oblectatio: q
 indiligēter & q; ppe fastidiose iudicamus. Nulle
 em lites neq; cōtrouersie sunt q cogāt boies: sicut
 in foro no bonos oratores: itē in teatro actores
 malos ppeti. Estigit? oratori diligēter puidēdū
 no vt illis fatissiciat: qb? necesse ē: vt bis admira
 bilis ee videat? qb? libere liceat iudicare. At si q
 ritis plane qd sentiā: enūciabo: apd boies familia
 rissimos: qd buesp tacui: & tacendū putauit mibi
 etiā q; optie dicūt: q; id facillie atq; ornatissime
 facere pnt: tñ nisi timide ad dicēdū accedāt: et i ex
 ordiēda orōne pturbāt: pene i pudētes vidēt. tā
 et si id accidere no pot. Vt n. q; optie dicit: ita ma
 xime dicēdi difficultatē: variolq; euentus orōis ex
 pectationēq; boim ptimescit. Qui vero nihil pt di
 gnū noie oratoris: dignū boim auribus efficere atq;
 edē. ē mibi et si cōmoueat i dicēdo tñ ipudēs vt:
 No. n. pudēdo s; n faciēdo id qd no decet: ipudē
 tiē nomē effugere debem?. Quē vero n pudet id
 qd i plerisq; video: hūc ego no repbēsiōe solū: s; et
 poena dignū puto. Eqdē et i vobis ai aduertere so
 leo: et i me ipo sepissime expior: vt exalbescā i pri
 cipiis dicēdi: & tota mēte atq; oib? artib? cōtremi
 scā. Adolefcētulus vero sic i inuentionē: aiatiōis ex
 aiatus sū: vt hoc sumū bnfigit. Q. maxio debueri
 q; cōtinuo cōsiliū dimisit: si lacme fractū ac de
 bilitatu: metu viderit. Hic oēs assensū significare:
 & colloq; iter se ceperit. fuit. n. mirificus qdā i Cras

hem quā dicit dignū auribus hominū efficere: ostendit eloquentiā quā dicit edere intelligit pronuntiatio
ne q̄ sine memoria eē nō pot. Sed diceret aliq̄s quō: eū dicit dignū noie oratoris ad dispositionē pertinet
Similitudo eē nō longe quaesita: nā sicuti imperatoris eē p̄inde ac iē instruere: ita oratoris eē callide argumē
ta locare qd̄ dispositiois eē. Ea. n. docet quēadmodū argumēta ponant̄ vt i prima frōte & i extrema parte
ōionis validiora argumēta ponant̄ i medio debilliora q̄ si p̄ se ponant̄ nihil cū aliis cōiuncta plurimū ef-
ficiūt. Tū impudēs q̄ plus suscipit q̄ p̄stare possit & iō siue

so pudor q̄ tū nō mō nō obesset eius orōni: s; etiā
p̄bitatis cōmēdatōe p̄desset. Tū Anto. Sæpe vt
dicis inq̄t ai aduerte Crasse & te & cæteros orato
res sūmos. q̄q̄ tibi par mea snia nemo nunq̄ fuit:
in dicendi exordio pmoueri. Cuius qd̄ rei cum
causam quererē quidnā eēt cur vt in quoq̄ orato
re plurimū eēt: ita maxime is p̄timefceret: has cau
sas inueniebā duas. Vnam q̄ intelligerēt ii quos
vlus ac natura docuisset nōnūq̄ sūmis oratoribō
nō satis ex snia euētuz dicēdi p̄cedere. Ita nō iniu
ria quotiēscunq̄ dicerēt. id qd̄ aliq̄n̄ alicui nimis
posset accidere ne illd̄ ip̄m accideret timere. Alte
ra est hęc de q̄ q̄ri sæpe soleo: q̄ cæterarū hoies ar
tiū spectati & p̄bati siq̄n̄ aliqd̄ minus bñfecerint
q̄ solēt aut noluisse aut valitudie ipeditos: nō po
tuisse cōseq̄ id qd̄ scirēt: putat̄. Noluit inqunt bo
die agere Roscius: aut crudior fuit Oratoris pec
catū liq̄d̄ est ai aduersū: stulticię pctm̄ v̄. Stulticia
aut̄ excusationē nō h̄. Quare nemo videt̄ aut q̄a
crudus fuerit: aut q̄ ita maluerit stult⁹ fuisse quo
etiā grauius iudiciū in dicēdo subimus. Quotiēs
em̄ dicimus totiēs de nobis iudicat̄: at q̄ sel̄ in ge
stu peccauit. nō cōtinuo existimat̄ nescire gestuz
cuius aut̄ i dicēdo qd̄ rep̄bēsu; ē. aut eterna in eo
aut certe diuturna valet opinio tarditatis. Illd̄ ve
ro qd̄ a te dictū ē: eē p̄multa q̄ orator nisi a natura
h̄ret nō multū a mgrō adiuuaret̄: valde tibi assen
tior inq̄t eoq̄ v̄ maxie q̄ p̄bauit sūmū illū docto
rē alabandēsem appoloniū q̄ cuz mercedē doceret
tū nō patiebat̄ eos quos iudicabat n̄ posse orato
res euadere opam ap̄d̄ sese p̄dere dimittebatq̄: et
ad quācūq̄ artē putabat eē aptū ad eā ipellere atq̄
hortari solēbat. Satis ē. n. i ceteris artificijs p̄cipiē
dis tātūmō simile eē hois & id q̄n̄ tradat̄ vel etiā
in culcet̄ siq̄s forte sit tardior posse p̄cipere aīo &
memoria custodire. nō querit̄ mobilitas linguæ
nō celeritas verborū nō deniq̄ ea quæ nobis nō

noueat siue nō t̄ impudēs ē. Equidē
& in nobis p̄bat exemplo p̄fectū orato
rē in principio cōmoueri. Et exalbescā
.i. palescā. Adolefcētulus vero: si p̄ue
ctiori atate pallefco: qd̄ adolefcētulus: fa
cere debuerā. Accusatiōis quā intēde
rat cōtra. C. Carbonē: sicut supra vidistis

Quinto maxio: p̄tori iudici illius cau
sa. Cōsiliū dimiserit: & rem in sequen
tē diē reiecerit. Oēs. s. qui aderāt: assen
si sunt huic de oratore sentētiaz. Probi
tatis: q̄ ex pudore p̄cedit. Tū Anto
nius. Hęc ē secūda ps in q̄ Antoni⁹ exe
quit̄ quid ita: maxie sit: vt optimus q̄sq̄
orator fuerit ita ad dicēdū timidus acce
dat: & duas causas eē dicit. Sūmos dixi
sūmos oratores q̄sq̄ nemo orator sit tibi
paro Crasse mea quidē snia. Permoue
ri: p̄turbari. Plurimū. s. facultatis. Na
tura: rō dicēdi. V̄sus xpientia. Nō in
iuria: imo iure Querit̄ p̄ cōnq̄ri. Specta
ti cogniti dari & insignes. Noluit: p̄
bat exēplo cæterarū artiū hoies excusari

Roscius min⁹. nobilissim⁹: hic vnq̄ spe
ctate populo gestus: nisi q̄s domi medi
tatus fuisset ponere solebat: v̄n̄ & vulgī
primos: & principū familiaritatem ade
ptus ē sicut etiā Vale. dicit: Dicit q̄ nulla
ē excusatio i oratore: sicut in cæterarū ar
tiū artificib⁹ vt in mimica arte. Nā si Ro
scius i scena se aliq̄n̄ icēptū onderit nō di
cūt eū nescisse h̄ aut noluisse aut valitudi
ne ipeditū nō potuisse q̄ si peccat orator
stulticia credit̄ esse peccatum. Crudior
quia non potuit stomacho indigesto: &
crudo gestus agere cōsuetos & decoros

Nemo. s. orator. Alabandēsem Ap
polloniū Alabandæ Asię minoris oppi
duz fuit quod Appolloni⁹ appellat̄ cistā
inuersam: scorpionum plenā: quorū illie
magna vis est quod̄ ideo dixit appollo
nius: quia oppidum subiacet duobus p̄
m̄toris in specie cistæ inuersæ immine
tibus. Non posse oratores. s. ineptos
a natura. Similem esse hominis. id est
instrumēta qualiacunq̄ hūani corporis
habere conformia modo habeat vultum
ip̄m & linguā q̄ instrumēta humano cor
pori cōuenientia sunt. In culcet̄: iculca
re est sapius eadē iterādo ingerere. Fa
cies totius corporis forma. Vultus oris
venustas. Sonus gratia linguæ. In ora
tore autē ostendit quāta sint q̄ in p̄fecto
oratore sunt requirenda: hęc videlicet.

Acumen dialecticorum: p̄pter logicē
quæ ē ratio differēdi: & diuiditur in in

ueniendi. & iudicandi rationem: illam topicem id est localem banc Analecticem id est resolutoriam vo
cant. nam nisi quis argumentandi rationē optime calluerit rationes suas assueverare non poterit: nec ad

uersariorum refellere: quod est in oratore potissimum. Sententia philosophorum nam ex philosophia sententia graues eliciuntur: sine qua inanis & puerilis erit oratoria facultas. Verba pro poetarum: nam magna inter se affinitate habent oratores & poetae: sicut etiam Quintus ostendit. Memoria iurisperitorum nulla cum facultas est quae maiorem memoriam desideret. quae iuris quilibet scia: quae nihilominus est oratori necessaria. Gestus pene: ideo dicitur pene: quia tamen est necessarius est gestus: tamen uenustus esse debet cum moderato maiore: quam minimi seruari soleant. Quae enim singula res artifices. b. d. singulas artes singuli artifices dum teneant latius est. Omnes artes nisi perfecte tenuerit orator: ut de his differere possit: si necessitas incidit probari non potest. Tunc Crassus: Haec est quarta pars huiusmodi in qua Crassus arguit negligentiam oratorum: atque videlicet in maiori atque uili minus diligentia adhibere soleant quam in re minori: & in utiliori ut in histrionica in qua tamen diligentia adhiberi solet: ut nihil omnino offendatur. In artificio. s. histrionica. Opera quam tenui & leui: hic plane inuit histrioniam sed libere loquitur. Tenui: ubi iocosa non seria tractantur. Leui ubi ficta & non uera. Rursus tenui ut comica: leui ut tragica.

Nihil est tam insigne nec tam ad diurnitatem ut est illud: Scribit in marmore laesus. Nisi perfectum: ut nihil nisi cum summa uenustate. ut vel ineptum: vel inuenustum: vel nisi quod congruum esse uideatur. Moueat atque delectet sit grauis quae etiam modestus mouere potest: delectare autem nisi gratus. Absolutionem: ut nihil superfluum. Perfectionem: ut nihil abundet. Non potest: ad perfectionem. Vitiose facit ad absolutionem.

Quem denique ne deceat: sic supra nihil nisi ut ita deceat. Num tu igitur inquit hoc cum superiore coniungitur ubi ostenditur ad oratoriam artem: magis ad hortandos qui ingenio & natura ualeat: quam deterrendos qui his rebus tamen mediocriter a natura uideantur esse muniti: & est sensus. Quis quidem oratoriam uim tantam esse uis quanta nos consequi non possumus ergo ad alios studia adhortaris. Tamen haec quae sunt in specie posita id est quae sunt in promptu uide licet uultus & oris dignitas aptitudo membrorum: gestus moderatio. Haec sunt ut perspicere possint. Quem solent graeci. scilicet retores de hac arte praecipientes. Motu: ad gestus corporis. Neque ipso habitu: ad aptitudinem. Forma ad qualitatem. Plenior non muliebrem sed uirilem. Suauior non horridam: sed humanam. Quibus id est aliquibus.

Et de hoc uno minime est facile praecipere eo quod id naturale est. Sicut unus patrum familias id est tam occupatus homo. si

possumus fingere: facies: uultus sonus. In oratore autem acumen dialecticorum: sententia philosophorum: uerba pro poetarum: memoria iurisperitorum: uox tragicorum: gestus pene sumorum actus est requirendus. Quod ob rem nihil in bono genere rarius perfecto oratore iueniri potest. Quae enim singularum res artifices: singula si mediocriter adepti sunt probantur. ea nisi omnia summa sint in oratore probari non possunt. Tunc Crassus: atque uide inquit in artificio: et opera: quae tenui & leui quanto plus adhibeatur diligentiae quam in hac re quae constat esse maximam. sepe enim soleo audire Roscium quem ita dicat se adhuc repisse disciplinam quam quidem probare potuisset neminem non quo non essent quaedam probabiles sed quae si aliquid modo esset uirtutis id ferre ipse non posset. Nihil est enim tam insigne nec tam ad diurnitatem memoriae stabile quam id in quo aliquid offenderis. Itaque ut ad hanc similitudinem huiusmodi histrioniam oratoriam laudem dirigamus: uideatis ne quod nihil ab eo nisi perfectum nihil nisi cum summa uenustate fiat nisi ita ut deceat: et ut omnes moueat atque delectet. Itaque hoc iam diu est consecutus ut in quo quisque artificio excelleret: is in suo genere Roscius diceretur. Haec ego absolute perfectionem quam in orare desideras: a qua ipse longe absu: facio impudenter. Mibi enim uolo ignosci: ceteris ipse non ignosco: nam quod non potest quod uiciose facit quem denique ne deceat: hunc ut Appollonius uidebat ad id quod facere possit detruendum puto. Num tu igitur inquit Sulpitius: me ad hunc cottam ius civile aut rem militare iubet discere nam quod ad ista summa atque in omni genere perfecta potest peruenire. Tunc ille: Ego uero inquit quod in nobis egregiam quaedam ac per claram idola ad dicendum esse cognoui. Idcirco haec exposui omnia. nec magis ad eos deterritos quam non possent quam ad uos qui possitis ex acuetos accommodari omnem meam: & quae in uero uisum sum esse ingenium studiique prospexit tamen haec quae sunt in specie posita de quibus plura fortasse dixi quae solent graeci dicere: in te. Sulpitius diuina sunt. Ego enim neminem nec motu corporis neque ipso habitu atque forma aptiore: nec uoce plenior aut suauior mihi uideor audisse: quibus a natura minora data sunt: tamen qui illud assequi possunt ut hiis qui bene modice & scienter utantur & ut ne dedeant. id enim est maxime uitandum. Et de hoc uno minime est facile percipere: non mihi modo qui sicut unus praefamilias his de rebus loquor: sed etiam ipsi illi Roscio: quem saepe audio dicere caput esse artis decere: quod tamen unum id esse quod tradi arte non possit

ent patre familias in administranda familia occupati sūt. Caput eē artis. i. summā artē eē docere. S3 si placet ita loqē q̄ i laborē hūc de rōne discēdi a se reuicere cupiat & alio trāsferre fmonē. Nō senatorio more nō rbetos; more. Mime vero. f. fmonē alio trāsferam? Hae ē sexta ps i q̄ dicit crassus: ceteras quidē artes studio ac desiderio vehemēiori cōparari: sed p̄cipue oratoriā artē. Quoniā retines nos: ga nos ad dicendū nō ineptos eē cōfirmas. Ista duo mediocri eloquētia sicut tu dicis. Nō nimis deesse: liptote ē & meritū suū extenuat. Quid cenles. f. assumendū. Studia desideria. Ferat ducat: Nihil inquit p̄

Sed si placet fmonē alio trāsferamus: et nō more aliquō nō theodorico loquamur. Mime vero inqt Cotta: nūc. n. te iā exoremus necesse ē. qm̄ retines nos i b studio: nec ad aliā dimittē artē vt nob̄ expli ces q̄cqd ē istā qd̄ i dicēdo tu potes. neq; n. sumus nimis auidi: ista tua mediocri eloquētia cōtēti sumus idq; ex te q̄rimus: vt ne plus nō assequimur q̄ quātulū tu i dicēdo assecutus es qm̄ qua a natura expetēda sūt: ea dicis n̄ nimis decez nobis: qd̄ p̄te rea eē assumēdū putel. Tū Crassus arridēs. Quid cenles inqt Cotta: nisi studiū et ardorē quēdā amoris sine quo quū invita nihil q̄cqd̄ egregiū tū certe hoc qd̄ tu expetis: nē vnq̄ assequit: neq; vero nos ad eā video: eē adortādos: quos quū mibi quoq; sitis molesti nimis ēt flagre itelligo cupiditate: s; p̄fecto studia nihil. p̄sūt pueniēdi aliquo nisi illd̄ qd̄ eo quo itēdas ferat: abducaturq; cognoris. Quare qm̄ mibi leuius quoddā onus iponitil: neq; ex me d̄ oratoris arte: s; d̄ hac mea quātulacūq; est facultate q̄ritis: exponā vobis n̄ quāda; aut recōditā aut valde difficilē aut magnificā aut gūe cōsuetudis mee q̄ quōdā solitus sū vt i quū mibi in isto studio versari adolescenti licebat. Tū Sulpitius. Odiē Cotta nobis inqt optatū: quod. n. neq; p̄cipibus vnq̄ nec insidiādo: nec speculando assequi potui: vt quid Crassus ageret: meditādi aut dicēdi causa: nō mō videre mibi sed ex eius scriptore & lectore Deyphilo suspicari liceret: id spero nos esse adeptos: oiaq; iā ex ipso qui diu cupimus cognituros. Tū Crassus: At q̄ arbitror Sulpiti quū audieris: n̄ tātē hęc admiratus; q̄ dixero q̄ existimatus; tū quū ea audire cupiebas. cām cur cuperes n̄ fuisse. Nihil. n. dicā recōditū nihil. expectatiōe vestra dignum: nihil aut inauditū nobis: aut cuiq; nouū. nā p̄cipie illud qd̄ est hoie ingenuo liberalitē q; educato dignū n̄ negabo me ista oim

oratoris officii deinde eē oēm orationē: aut de diffiuita rei qua ex facultatis. Omis autē quaestio: aut finita est aut infinita. infinita thesis est: finita hypothesis. Thesis pro, ro duplex est: theoretica & practica. Theoretica est qua; diuina cognoscit: Practica qua; in hominum nego

dest desiderū veniendi aliq; nisi viam cognoueris: q̄ quo cupias: puenire possis

Ferat ducat vt Vir. quae fert acherōē ad vndam: Abducatur: sistat. Leuius on? declarat quare leuius: q̄ nō de oratoris arte: sed de mea quātulacūq; ē facultate quaeritis. Reconditā: q̄ percipi itellectus nō possit. Difficilē: quae rōe cognosci nō possit. Magnificam amplitudine:

Graue: dignitate. Odiē optatū cot ta. Sulpitius maiore quadā animi leticia repletus in hęc verba irrupit p̄ exclamationē. Insidiando fallendo quum aliud agere viderer. Speculādo: captādo obseruādo tpa oia & momēta. Quid age ret: tunc quū se exerceret Lectore Deyphilo: hic

erat Crassi idē lector. Nā principes Romani lectores tenere solebāt: quos legētes audirēt quum ipsi occupati essent vt legere non possent: sicut in conuiuīs.

TVM CRASSVS. Hic tertius tractatus est in quo quaerit de totius facultatē rbetoricæ artificio atq; exercitatiōe dicēdi. Huius primus caput duas partes habet. In prima breuiter & quasi p̄ transitū facultatis rbetoricæ mēbra partēq; eius tangit. Et primum quidem quid sit oratoris officium. deinde materiam: postea quaestiones: siue vt alii dicunt: causarum constitutiones: Inde de genera: & species earum postea d̄ partibus rbetoricæ facultatis: item de orōnis ipius partibus. Postremo de orationis elegantia: compositiōne & dignitate. In his enim partibus & membris vniuersa rbetorica continetur. In secunda parte: quae incipit: in his dicit artificium non nihil prodesse. exercitatiōnem tamē primā ac potissimā esse i eloquentia. Tum crassus: de artificio rbetoricæ facultatis dicitur nitat arrogantiā. dicens in se nihil eiusmodi esse qd̄ de re tanta audire velint. Reconditum. obscurū. Nihil expectatiōe vestra dignū qui audire maiora expectatis: Nouū: quod nūq; cognitū fuerit. Liberaliterq; educa to: liberaliter educant qui his artibus instituunt: quae liberales appellatur

Contrita: vsitata tracta est translatio a vestibus quotidiano vsu pertusis. Primum oratoris officii. Oratoris inquit officii ē dicere apposite ad psuasiōne: de inde materiā ipsam aggredit in q̄ versatē quaestioe. Quaestio ciuili materia ē rbetoricæ thesis est: finita hypothesis. Thesis pro,

nec duo disponēdi genera hoc loco cōplexus ē. Nō solū ordine: q̄ ex artis institutiōe p̄ficiat. S; etiā
 momēto: ac iudicio: secundū dispositiōē: quæ secundū oratoris iudiciū ad casum t̄pis accomodata est.
 Momēto p̄pter t̄pis necessitatē Iudicio: p̄pter oratoris arbitriū. Dispensare: secundū artis instituti-
 onē. Cōponere p̄ t̄pis necessitate. Vestire: verbis: & sententiis: hoc ad elocutionē p̄tinet. Memo-
 ria sepire: claudere: munire plane hoc ad memoriā. Agere cū venustate & dignitate: hoc ad p̄nunciati-
 onē: dignitate vultus: & oris venustate: ac relig corpis motu.

equitas querit: alios i deliberatōib; q̄ oēs ad vti-
 litatē dirigerēt: eorū: quib; cōsiliū daremus. alios
 itē in laudatōib; in quib; ad personarū dignitatē
 oīa referēt. Quūq; eēt oīs oratoris vis ac facultas
 in q̄nq; ptes distributa: vt deberet repire p̄mū: qd̄
 diceret de iude inuēta nō solū ordie s; etiā momēto
 quodā ac iudicio disp̄sare & cōponē tur; ea deni-
 q; vestire atq; ornate orōe: post mēoria sepire: ad
 extremū agere cū dignitate et venustate. Etiā illā
 cognorā & acceperā: anq; d̄ reb; dicerem? initio
 cōsiliādos eorū eē aīos q̄ audirēt deinde rē demō-
 strādā postea cōtrouersiā cōstituēdā: tū id qd̄ nos
 intēderemus cōfirmādū post que cōtradicerent:
 refellēda extrema aut orōe ea q̄ p̄ nobis eēt: am-
 plificāda & augēda q̄q; eēt p̄ aduersariis ifirmā-
 da atq; frāgēda audierā et qd̄ d̄ oīs ip̄ius ornamē-
 tis traderēt. In q̄ p̄cipit: p̄mū: vt pure et latine lo-
 q̄mur: de iude vt plane et dilucide: tū vt ornate. post
 ad res dignitatē apte & q̄si decore singularūq; re-
 rū p̄cepta cognorā. Quētiā q̄ maxie p̄pā eēt na-
 turē: tū his ip̄is artē adhiberi viderā: nā d̄ actiōe et
 de mēoria quedā breuiā s; mag; cū exercitatiōe p̄-
 cepta gustarā. In bis. n. fere reb; oīs istorū artificū
 doctriā versat: quā ego si nihil dicā adiuuare: mē-
 tiar: h; enī qd̄ q̄si ad cōmouēdū oratorē quo qd̄
 q; referat: quo intūēs ab eo qd̄cūq; sibi p̄posuerit
 minus h̄ret. Verū ego hāc vim intelligo eē in p̄re-
 ceptis oib;: nō vt ea secuti oratores eloquētiē lau-
 dē sint adepti: s; que sua sp̄ote hoīes eloq̄ntes face-
 rēt: ea quosdā obf̄uasle atq; id egisse: sic eē nō elo-

one. id ē p̄nunciatiōe sciebam tria esse considerāda. s. vocis magnitudinē: firmitudinē: mollitudinē: ma-
 gnitudinē totam esse naturæ: mollitudinē totam esse artis: firmitudinē partim a natura p̄fici: par-
 tim etiā de cōmōtione iuuari. Item p̄ in p̄nunciatiōe motū corpis gestas moderatione formari. In me-
 moria locos & imagines considerari: hæc sunt que dixit quædā breuiā se gustasse. In bis. n. Hæc sūt
 inquit ea que vulgo a r̄b; tribus de r̄b; arte tradunt: que quis non nihil oratori p̄sint: multo ta-
 men magis exercitatiōe conit. Quo quid; referat: certū. s. sine quo intūēs ab eo minus aberret ad-
 monet ne a p̄posito discedamus. Verū ego: id agit vt ostendat artis quidē p̄cepta oratori p̄desse: mul-
 to magis tamen exercitatiōe. Sua sponte: videlicet suo p̄te ingenio: sine p̄ceptione artis: sine ratione p̄-
 ceptoris. Atq; id egisse. s. per exercitatiōem: Non illiberale. id est non indignum igenuo homine.

Estis in cursu: id est quis vos eam susceperitis. Tan; in acie: nam sicut in castris milites: ita in fo-
 ro oratores exercentur. Ludicra: scilicet palestra. P̄re d̄scere. scilicet declamationibus: Nam ora-

Etiā illā cognorā: Nūc instrumēti ptes
 exequit̄ instrumētū aut ē oratio. Ip̄i ptes
 exordiū: narratio. diuisio. cōfirmatio con-
 futatio: & cōclusio. In diuisione primovi-
 dendū ē qd̄ nobis cōueniat cum aduersa-
 riis: deinde qd̄ in cōtrouersia relinqua-
 bo eēt quā & ea de q̄bus dixim; breui-
 ter colligim; & q̄bus de reb; dicturi su-
 mus ondimus. Amplificandā tāgit con-
 clusionē: q̄ omēs cōclusiones siue p̄ am-
 plificationē siue enumerationē: siue p̄ cō-
 quationē sūt. Inuēta sunt & ad ea q̄ ad-
 uersariorum sunt minuēda & soluēda: q̄
 vero n̄ra efferēda atq; corroborāda: vt ef-
 ficiat̄ id qd̄ intēdimus. Quæ de orati-
 onis tres elocutionis ptes tāgit. elegan-
 tiā cōpositionē & dignitatē. Elegātia ē q̄
 facit vt vnūq; d̄q; verbū pure ac apte dici
 videat̄. Huius due ptes sunt latinitas &
 explanatio. Latinitas ē: q̄ sermonē purū
 seruat ab omnivitiōe remotū. In hac duo-
 vitia vitāda sunt: solocisim; & barbaris-
 mus. Solocisim; i orōne fit plurimis ver-
 bis. quū consequēs verbū priori nō accō-
 modat̄. Barbarisim; in singulis verbis
 quū aliqd̄ v̄bū vitiose efferit. Explanatio
 ē q̄ reddit apertā & dilucidā orationē. Ea
 duabus reb; comparat̄. s. & v̄sitat; ver-
 bis vtamur: & p̄p̄is v̄sitata sunt q̄ ver-
 sant̄ in v̄sū & cōsuetudine quotidiana.
 p̄p̄ia sunt que eius rei: de q̄ loquimur
 verba sūt: aut esse possunt. Cōpositiō
 ē q̄ facit vt oīs ptes orationis sint æqli-
 ter p̄polita. Dignitas ē in q̄ verborum
 & sententiā exornationes continentur.

Pure sine vitio ad solocisimū. Latine
 cōtra barbarisimū plane: vt v̄sitata verba
 sint. Dilucide vt p̄p̄ia. Ornate: hoc
 ad cōpositionē p̄tinet: in qua etiā superi-
 us docuimus: que vitia vitanda sint.

Ad rerum dignitatē. hoc ad dignita-
 tem p̄tinet. Apte ad sententiā exor-
 nationes. Docere ad verborum exor-
 natione p̄p̄ia essent natura. s. memoria:
 & p̄nunciatio: in q̄bus pl; natura valet q̄
 artificium. Quædam breuiā: nā in acti-

LIBER

fores anteq̄ ad veras causas in foro agēdas accederēt: se apud soppistas declamationib⁹ exercebant. Declamationes em̄ sunt quædā pludā orādi. Meditari: exercere: vt Virgi. Nec ias furtiuū dido meditaſ amorē .i. exercitatioe mutata. l. ſi. d. Vex illa mox. i. poſtea. alias ſtatim ſignificat.

Equidē pbo: laudo inq̄t veras iſtas declamationes: nō autē modū ipm̄ declamādi. Cauſa aliq̄ poſita. ſ. ficta q̄ tñ veræ ſiſis ſit: vt exēpli grā: Deliberat Hannibal vtrū in ytalīa maneat: an exercitū in Apbricā traiciat. Hæc cauſa deliberatiua ficta quidē: ſed vere ſiſis eſt. Sed pleriq̄ in hoc: ecce cauſam cur modum ipſum declamandi non probem: quia declamationes tantum ad id exercent: vt prononciationem iuuent nō vt ſtilū ipm̄ dicēdi meliorem efficiant.

Et vires exercēt latera firmiora ſint. Lingua: celeritatē. lingua: expeditiores reddēdo. Verborūq̄ frequentia nō ſententiā: vnū autē ſequit̄ ex altero: naſ ex celeritate lingua: verboſe: ſequit̄ frequentia. Qd̄ audierūt dicēdo homines: qd̄ audierūt: puerbiū ē qui dicere frequēter exercēt alſequit̄ vt dicāt: Sed quocūq̄ ſcilicet nō curātes bñ an male dicāt. Qzobrē in ipſis iſtis exercitatiōibus. b. d. Cui ſi declamationes efficiunt: vt ex pte dicere poſſint: videlicet ſine vlla cogitatione ſi opus fuerit: tamen vtilius eſſe diligenter conſiderare. Caput autē eſt. id eſt ſumma: quod græci dicunt.

Vult ergo tria eſſe genera declamādi. Vnum quū ex tempe dicimus. Alter quū primo cogitam⁹: & ſic ad dicendū venim⁹. Tertium cū ea q̄ cogitam⁹ pſcribim⁹: poſtremo pñūciam⁹. Stilus opimus. i. character vberimus. Ergo ita ſe babz declamatio ſubita cogitata: & ſcripta. Subita valet ad id vt ex tpe dicamus ſi opus fuerit cogitata: vt p̄mptius & accuratius dicat̄. Scripta vt copioſius & ornatius. Effector. id ē auctor. Magiſter. id ē doct̄or. Cōmentatio: tria ſunt quæ quandā inter ſe ſimilitudinē habēt: cōmentatio cogitatio: conſideratio: quæ ita ſe habent: ſicut memoria: intelligentia: prudentia Cōmentatio eſt. id ē memoria: cogitatio ē. T. y. i. intellectus. quem græci vocāt. cogitatio facit vt res ipſas inueniamus. conſideratio: vt quæ inuēta fuerint: ornatiffimis verbis: & ſententiis eloq̄mur. Ergo inuentionē tribuit cogitationi: elocutionem ſcriptioni. Prudentia: p̄hiſicavirtutis. Acie perſpicuitate: acumine. Genus: qualitas. Maxime illuſtria. id ē vſitata: & p̄pria. Sub acumen. ſcilicet ſcribentis.

Succedant. quaſi ordine quodam: & ita tangit elegantiam. Tum ipſa collatio: tangit compositionem. Conſormatio. id eſt concinnitas. Non poetico numero: quia nō ita aſtrictus ē pedibus orator ſicut poeta: ſed tamen & ipſe pedibus vtitur ſicut & Quintilianus docet. Hæc ſunt: q̄ clamores: exercitatiōis inquit inſtituta tñ valent: vt excitare poſſint multitudinem ad plauſum. & doct̄ores in admirationem: ſi quādo ſcriptū

quētiā ex artificio ſed artificium ex eloquētia natū qd̄ tñ: vt ante dixi: nō eiicio. eſt. n. etiā ſi minus neceſſariū ad bñ dicēdū: tñ ad cognoscēdū nō illiberale. Ea exercitatio qd̄ ſuſcipienda vobis ē: q̄q̄ vos qdēz iā pridē eſtis in curſu: ſed ii q̄ ingrediūt̄ ad ſtudiū: q̄q̄ ea q̄ agēda ſunt in foro tāq̄ in acie p̄nt̄ et nūc exercitatiōe q̄ ſi ludrica p̄diſcere ac meditari. Hanc ipſam inq̄t Sulpitius noſſe volumus atñ iſta q̄ abs te breuiter d̄ arte d̄ curſa ſūt: audire cupimus: q̄q̄ ſūt nobis quoq̄ nō iaudita. Vex illa mox: nūc d̄ ipa exercitatiōe qd̄ ſentias q̄rimus. Equidē pbo iſta. Crasſus inq̄t: q̄ nos facē ſoletis vt cā aliq̄ poſita cōſili cāz: eaſ q̄ in foro deferūt̄: dicatis q̄ maxie ad veritatē accomodate: ſ; pleriq̄ in hoc vocē mō neq̄ eā ſciēter et vires exercēt ſuas: & ligue celeritatē incitat̄: verborūq̄ frequentia delectant̄ in quo fallit eos: qd̄ audierūt dicēdo hōies vt dicāt: efficere ſolere. Vere em̄ et illud d̄ puerſe dicere hōies: q̄ puerſe dicendo facillime cōſequi. Qzobrē in iſtis ipſis exercitatiōibus: et ſi vtile ē et ſubito ſepe dicē tñ illd̄ vtilius. ſupto ſpatio ad cogitādū patus atq̄ accuratius dicere. Caput at̄ eſt qd̄ vt vere dicā mime facimus ē. n. magni laboris quē pleriq̄ fugimus: q̄ plurimū ſcribē ſtilus opimus et p̄ſtatiffimus dicēdi effector atq̄ mḡr neq̄ iniuria. nā ſi ſubitā: et fortuitā oīoꝝ cōmetatio & cogitatio: facile vincit: hāc ipa; p̄fecto aſſidua ac diligēs ſcriptura ſuperabit. Oēs. n. ſiue artis ſūt loci ſiue ingenii cuiuſdā ac prudētie q̄ mō inſuri ea re d̄ q̄ ſcribimus: inq̄rētibus nobis: oīq̄ acie ingenii cōtēplātibus: onduēt ſe & occurrūt: oēs q̄ ſnīæ. Verba q̄ oīa q̄ ſunt cuiuſq̄ gn̄is maxime illuſtria: ſub acumen ſtili ſubeāt et ſuccedāt neceſſe eſt: tū ipſa collatio cōformatioq̄ verboſe p̄tinet̄ in ſcribendo: nō poetico: ſed quod oratorio mō & nūero. Hęc ſūt q̄ clamores et admiratiōes in bonis oratoribus efficiūt: neq̄ ea q̄ ſq̄ niſi diu mltūq̄ ſcripta rit etiā ſi vehementiffime ſe in bis ſubditis dictiōibus exercuerit cōſeq̄. Et q̄ aſcribēdi cōſuetudie ad dicēdū venit hāc aſfert facultatē: vt et ſubito ſi

aiquod attulerit: quum argumenta nostra pbare voluerimus. **Ve concitato nauigio:** pulcherrima est si militudo quā a nauigantibus sumit. In quotidianis aut cōcitationibus: diximus de exercitōe scripti onis: modo videamus de exercitōe dictionis quotidiane: Duo aut genera exercendi esse dicit quib⁹ ipse adolescentulus vt cōsueuit: quorū alterum alteri pponi. Primū huiusmodi est: ex versibus: aut orō nibus aliorū quā maxime grauib⁹: sicut plurimas memoria cōprehēdere: & eas alii verbis: quā ab inuentoribus earū tractata sint: efferre. Alterū exercendi genus ita se habet: gr̄cas summorū orato rum oratione explicare: & ex gr̄cis lati nas facere: & hoc superiori an ponit. In quotidianis: iō quotidianis dicit. vt dis rentiam ostendat abscriptione: quia non nisi superante ocio scribere quisq; potest **Concitantibus.** id est exercitōibus: nā ois exercitatio cōcitatō ē: siue anim⁹ intentiō: siue corpus labore exercitū fuerit. **C. Carbonē:** de quo superius dixit **Finem.** mensuram: tm̄ inquit legebā quantū memoria capere poteram. Eam rem: eundē sensum. Verbis aliis qd̄ ma xime possem lectis: verbis pro viribus electis. Minus idoneis. id est deteriori bus. **Nibil pdesse:** quia nulla erat exer citatio. Postea mihi placuit: ecce aliud genus exercitōis. Dummodo essent idonea: sicut p̄cipit in arte p̄ctica **Hora tius.** Jam vocis & sp̄s: dixit de exerci tatione: quā optimū efficit dicēdi chara cterem: nunc de exercitōe dicit: quā p nunciationem p̄tinet quā gestu corpis: venustate vtilius: & oris: ac vocis mode ratione continet. Jam vocis: in voce per exercitacionem firmitudo & multitudo comparat. nam maguitudo tota ad natu ram p̄tinet: vt ante diximus. Natura em̄ p̄stat vt solum magn: & canorū habem⁹ **Sp̄s:** vt firmiora latera sint ad longas periodos. Linguae motus: vt expedito & solutio lingue sit. Non artis indiget. id est magis in exercitacione cōsistunt: q̄ in p̄ceptione. Quibus in rebus in hac exercitacione nihil aliud p̄cipere possu mus: nisi vt eligamus quorū similes esse velimus. **Actores: Mimi.** Quorū simi les: ne imitemur inuenustos & ineptos. **Deformitatem:** cōtra venustatē vultus. **Prauitatem:** ineptitudinem: in gestu sci licet totius corporis. Istam locorum si mulacrorū: nam memoria artificialis du abis rebus cōtinet locis & imaginibus. **Educend⁹ deinde.** **Quintil.** totum hūc locū accidit: quum de exercitacione scri ptionis p̄cepta tradidit. Educenda deinde: **tranilatio.** militibus: qui p̄ludis q busdam se ad certamen p̄parant: ita cauli dici in foro cōtestata lite faciunt. **Dictio** id est character dicēdi. Ex hac domesti ca: que domi exerceat. **Vmbratili:** quia sub tectis siue in scbola hoc exercere so lemus: & p̄sistit in translatione: **umbrati li** quasi in tentorio. In agmen. i. in turbā populi. In puluerem: quasi in strepitum pedum. In clamorem: scilicet litiganti um. In castra: in foro. In aciem foren sem: contra aduersarios nostros. **Subeū**

IXX
 dus vsus: id est subeunda est cōsuetudo: vel experiētia oim rerū. Periclitandae experiēde: nā piculū idē est quod experimentū: vt Terentius. Fac periculū in litteris: fac in palestra: & deducit a verbo antiquo perior periris quod nō est in vsu. Commentatio: rerū fictio: quas saepe meditatus fueris. In lucem pferenda est: in claritatem pbabiliter dicendo. Legendi poetar: vt fabulas scire possimus: qui vero poetar potissimum sint ab oratore legendi: Quintilianus praecepit. Hystoria: vt exemplis abūdemus. Doctores: ad bonas artes. Scriptores: ad hystorias. Interpretandi: exponendi. Corrigendi: emendandi.

Vituperandi: improbandi. Refellendi: infirmandi. Laudandi: quasi boni. Interpretandi: si obscuri. Vituperandi quasi si viciosum. Refellendi: si falsum. Disputandūq; de omni re. id ē quali contro uersia constituenda est: vt aduersus eos dicamus: qui aliquid scripserint. Exer citationis: modi quatuordecim: fabula: hystoria: narratio: utilitas: sententia: impro batio: locus cōmunis: laus: vitupe ratio: imitatio: comparatio: descriptio: the sis. legis latio. Fabula quidem: & narra tio: non multum indiget exercitatione. Fabula: siue hystoria: utilitas: sententia: ac the sis: deliberatiui sunt generis. Impro batio: comprobatio: locus cōmunis: iu dicialis sunt generis. Laus vituperatio: imitatio: comparatio: demonstratiui sūt generis. Legendi poetar: fabulam innu it. Legendi ac peruolutandi intelligit sententiam: ac utilitatem. Laudandi: qa laus: & vituperatio tractatur. Vitupe randi: & refellendi: ad probationē: & im probationem. Eliciendum: excipiendū

Dicendum ius ciuile: ad eam partem: quam diximus legislatio. In quacun q; re. vel in poesi: vel in hystoria: vel i do ctina philosophiae. Cognoscēda legis ius est generale: eius partes sunt tres na tura: consuetudo: & lex. Lex autē est: qui populus cēturiatis comitiis scierit: aut decreuerit. Percipiēda: ad id quod di xit cognoscēda. Antiquitas omnis. id est mores maiorum: aut ius quod in scriptis continetur. Senatoria consuetu do. id est modus consulendi senatus. Di sciplina reipu. ad magistratum: qui scien tiam gubernāde ciuitatis habere debet.

Causa imperii. id omnes res quae per tinent augendum: Conseruandumq; im perium: quo in genere sunt milites: clas ses: vectigalia: quae omnia Cicero appel lat neruos reip. Foedera: ad religionem pertinent: nam naturale est quod diuidi tur in religionem: pietate: gratiam: vin dicationem: obseruantiam: & veritatem nam in foederibus religio ē quaedam ce rimonia sunt. Pactio: in veritate consi stit. Libandus: breuiter attingendus.

Con. specie. Facetiārum: facetiae sunt di

eta quaedam urbana sine scurilitate. Tanq; sale: nam quemadmodum sale spidiores sunt epulae: ita eti am orationes facetiis ornatae sunt iocundiores. Effudi vobis omnia: nunc concludit Crassus dicens: se fecisse id: vt suam de arte oratoria sententiam diceret. Quem cunq; etiam eruditū. Paterfamilias: quē dā priuatū: & negotiosum hie. Circulo: ex aliquo cōuentu: & corona cōfabulantiū in foro. Percōtā tibus: interrogatibus. Silentū est consecutū. Sab bis qui audiebāt. Satis: sufficiēter. Qd erat ppo sitū. f. qd de exercitoe oratoris sentiret diceret. Sentiebāt: iudicabāt. Peroratū: sine dicēdi factū.

tatio inclusa i veritatis lucē pferēda ē: legēdi etiā poetę cognoscēda hystoria: oim bonar; artū scri ptores ac doctores & legēdi & puolutādi: & ex ercitatiois cā laudādi. itēptādi: corrigēdi: vitupe rādi: refellēdi: disputādūq; de oī re i cōtrarias par tes: & qcqd erit i q̄cūq; re qd pbabile videri pos sit eliciendū: atq; dicēdum: pdiscēdū ius ciuile co gnoscēda leges: p̄cipiēda oīs antiq̄tas: senatoria cōsuetudo: disciplina reip. iura socios: foedera: pa ctiones: cā iperii cognoscēda ē libāndus ē ex oī ge nere vrbānitatis facetiar; qdā lepos: quo tāq; sale spargat oīs oīo: effusi vobis oīa q̄ sentiebā q̄ for tasse si q̄ncūq; patremfamilias arripissetis ex ali quo circulo eadē vobis p̄cōtātib; r̄ndisset. Hae quū Crassus dixisset: silentiū ē cōsecutū. sed q̄ q̄ fa tis his q̄ aderāt: ad id qd erat p̄positū dictū: vide bāt: tñ sentiebāt celerius eē multo q̄ ipi vellēt ab eo poratū. Tū Scæuola. Quid ē cotta inqt: qd ta cetis. Nihil ne nobis in mentē venit: qd p̄terea a Crasso reqratis. Immo id me hercule inqt ipm at tēdo: tantus. n. cursus verborū fuit: & sic euolauit oīo vt eius vim & icitationē aspexerī: vestigia in gressumq; vix viderim: & tāq; i aliquā locupletē ac refertā domū venerim: nō explicata veste: neq; p̄posito argento: neq; tabulis & signis p̄palā col latis sed bis oibus ml̄tis magnificisq; reb; cōstru ctis ac recōditis. Sic mō in orōne Crassi diuitias: ac ornāmēta eius ingenii: p̄ quadā inuolucra atq; integumēta p̄spexi. sed tanta quū cōtemplari cu perem: vix aspiciendi potestas fuit. Itaq; nec hoc possūz dicere me oīo ignorare qd possideat. neq; plane nosse atq; inuidisse. Quin tui igiē facis idē inqt Scæuola qd faceres. si in aliq; domū plenā

TVM SCAEVOLA: In hoc secundo capite constituit Crassus, ut de oratoria facultate generatim dicat. Potest aut in tot partes diuidi: quot sunt sermones dialogi, quos in expositione ipsa facile percipietis. Hortat itaque scruola Crassum: ut illa rerum genera: quae oratori attribuit quasi non satis explicata: deinceps planius aperiat. Quid id est cur. Attendo: confidero. Cursus velocitas: translatio a cursore sumpta: qui tanta celeritate stadium metit: ut vestigia eius vix percipi possint. Vim. i. impetum: & motum quem admodum velocissimis cursoris motum: quod videmus: sed vestigia vix percipimus. Ingressi quoque: qua cursum fecerit: & gressum suum tetenderit. Locupletem diuitem. Refertam plenam ornamentorum omnium. Explicata: euoluta: & explanata. Nam ea quae sunt inuoluta: minus apparent: explicata vero penitus patent. Proposito: palam posito ante oculos. Tabulis. s. pictis. nam tabulas pictas magno in bono apud maiores nostros fuisse constat. Signis. i. statuis: nam tabulae sunt picturae: signa vero statuae. Pro palam. i. in prospectu. Collatis. i. in ordine dispositis. Receditis: abditis: & occultatis interius. quemadmodum videmus in scriniis: Inuolucra. i. per quasdam inuolutiones: persistit in translatione: ad id quod dixit: constructis translatio sumpta est ab auleis: quibus inuolutis: pictura minus apparet: Integumenta: ad id quod dixit receditis. Constructis. conglobatis: nam quae constructa sunt: inuoluta sunt quae abstrusa sunt. Tegumenta sicut in sacris: & archaenis fieri videmus. Diuitias copiam. Ornamenta doctrinam. Contemplari: intueri. Sed differunt aspicere: & contemplari. Aspicimus quod subito apparet: deinde oculis nostris subito euanescit. Contemplantur quod diligenter intuemur. Tanta. tam preciosa. Inuidisse: non accipiat in sua significatione: sed inuidisse interius. ac poenitentem vidisse. Quintu igitur. Hic apte respondet Scruola Cotta. Villam: vila domus est in agris: & villam dixit: eo quod res in agris agebatur. Ea. s. ornamenta. Seposita: seorsum posita: secreta abdit. Quin tu igitur facis: quam doquid fatens te percipisse magna quaedam de ingenio Crassi: nec tamen ea intellexisses. In domum: quae sit in vrbe. In villam. i. in agris: nam domus in vrbe: villa in agris habitatio est. Tu. scilicet.

ornamentorum: vel in villam venisses: si ea seposita ut dicis. essent: tuque valde spectandi cupidus esses. non dubitares rogare dominum: ut proferri iuberet. proferam si esset familiaris. Similiter nunc petas a crasso: ut eam copiam ornamentorum suorum: quam constructam vno in loco quasi pertransenam pertereutes strictim aspeximus: in lucem proferat: & suo quoque in loco collocet. Ego vero inquit Cotta a te peto Scruola: me. n. & hunc Sulpitium impedit pudor ab homine omnium grauissimo: quod genus huiusmodi disputationis semper contempserit: haec quae isti forsitan pueros elementa videant exquirere. Sed tu veniam nobis da Scruola & proficere Crassus haec quae coartauit: & pangulter referat in oratione sua: dilatat nobis atque explicet. Ego me hercule inquit mutius: antea veltra magis hoc quam volebam quam mea. Neque enim tanto per haec Crasso disputatione desiderabam: quod te eius in causis oratione delector. Nunc vero Crasse mea quoque etiam eam rogo: ut quam tantum habemus oculi: quantum iam diu nobis non contigit: ut neque re edificare id opus: quod instituisti. Formam. n. totius negotii opinione: maiorem melioremque video: quam vehementer probo. Enimvero inquit Crassus mirari satis non queo etiam te haec Scruola desiderare: quod neque ego teneo: ut tibi quod docet: neque sunt eius generis ut si optime tenerent: digna essent ista sapientia: ac tuis auribus. An tu inquit ille: si de istis comibus: &

o Cotta: qui desiderio spectandorum ornamentorum cupidus es. Proferri: promi: palam aperiri. Familiaris. scilicet ipsi domino ornamentorum. Similiter nunc petas. id est idem de rebus: quae ad orationem pertinent: in ingenio ac scientia Crassi latentibus. Eam copiam. eam multitudinem ornamentorum suorum. i. scientiae quam oratori attribueri non dubitauit. Constructam: coniectam: compositam. Vno in loco: id est vno ipsius Crassi ingenio. Per transenam: per fenestram. Est autem similitudo sumpta ab his qui domum aliquam pertereutes iniectis oculis per fenestram aliquid semiplene vident: ita etiam nos: qui ea Crassi quasi pertransenam vidimus: & dicimus transenam. per quam aspectus pertransire potest. Strictim. subito. celeriter breuiter. Proferat. exprimat. In lucem id est in aptum. Collocet. i. generatim omnia euoluat: & explicet: ac exponat. Collocet. s. ordinatim.

EGO VERO. Nunc respondet Cotta in persona sui: & Sulpitium dicens. o Scruola: nos quidem magno harum rerum desiderio tetemur: sed hoc vereor ab homine ita maturo haec quae aetate suae non conueniunt petere. sed tu qui maturior es aetate. id ab eo pete. Ego vero quotiens parentibus longior fuerit. quae quasi hyperbatom videatur. & quae quasi obscuram orationem reddere videatur. ponere solimus conuentionem aliquam. ut hoc loco. Et hunc demonstratiue dixit. Me scilicet Cottam. Ab homine grauissimo id est Crasso maxime auctoritatis viro. Genus huiusmodi. videlicet de arte oratoria

LIBER

toriam. ut etiam superius dixit. Isti: crasso. Elementa principia: & rudimenta puerorum. Nam elementa sunt principia rerum diuina: unde notas litterarum scriptores elementa vocant: eo quod sint principia orationis: nam ex dictionibus syllabae: ex syllabis littere fiunt ergo elementum est nota prima orationis. Veniam beneficium. Coartauit: constrinxit: colligauit in unum: & est translatio sumpta a vectoribus. Refertur id est implendo stipauit & est translatio ab his: qui in nauibus onera componunt: qui stipatores dicuntur eo quod paruo in loco multa collocent: Sicut & Crassus breuiter multa comprehenderet. Dilatet: aperiat. Explicet: euoluat: aperiat ad id quod dixit: coartauit. Ego mehercule: Respondet Scruola. se quodammodo cupidum esse: ut hoc audiat: quae nunquam concupiuit: non solum causa fortiorum: sed etiam sua. Nonstra causa volebam. scilicet ut de his rebus disputaret Crassus: qui quod a me attinet solebam ex citatione in causis delectari magis: quam artificio eloquentiae. In causis: tunc quum ad pagendas causas in foro prodierit. Nunc vero: sed nunc ne etiam incendisti cupiditate audiendi: ergo quia iam diu tamen oculi non fuit nobis da opera: ut hoc consequamur. Exedificare quae admodum iactis fundamentis opus perficit: ita etiam sic facias rogo. Disputatione: quae de artificio constituta est. Formae: imaginem quasi corpus quoddam. Meliore: utilitatem. Maiore materia.

Enimvero inquit crassus. Nunc Crassus subridens quodammodo: & quum admiratione iocunda inquit. Miror Scruola: qui cupidus sis haec audire: & qui a me hoc desideres: qui nec ipse ita probe teneam: ut qui doceret: ne si teneret digna essent sapientia tua. De adolescentibus vero minus miror. Neque primo quidem non ita dici: ut aliis tradere possem: quod si didicissem: tamen ista tua sapientia: qui omnem philosophiam: & ius civile optime didiceras: digna non esset. Teneo. scilicet scio: nam necesse est: ut qui aliquid tradere voluerit. id perfecte teneat. Docent. scilicet rhetores. Generis conditionis. Sapientia. i. maturitate. De istis se preceptis quae supra in unum collegit crassus. Peruagans. diuulgatis. Huic etiam: videlicet mature. Illa quae tu dixisti oportere inesse oratori. An tu: Scruola inquit. Quid est quod mireris crasse: haec optare quibus sint communia: & vulgaria: tamen audienda sunt. Naturis: quomodo incitarentur: & reprimerentur hominum mentes. Incitatur scilicet per amplificationem. Reprimuntur per conquestionem: Tu vocatiui casus est. Communibus: quae vulgo traduntur de arte oratoria id est tria esse genera causarum: demonstratiuum: deliberatiuum: & iudiciale. Et quae partes rhetoricae sunt quaeque inuentio: dispositio elocutio: memoria: & pronuntiatio. Huic etiam scilicet nostrae maturae grauescenti. De historia: videlicet ut documenta maiorum teneat memoria. De antiquitate de moribus maiorum nostrorum. De nostro iure quod profecto magna grauitate dignum est. Ego enim hanc sciam: o Crasse non dubitabam unquam historias: & copiam rerum omnium: & philosophiae in tua prudentia esse: sed artificium oratoris nunquam videram. Scientiam: iuris civilis. Copiam: tam philosophiae naturalis quam moralis. Instrumento: oratione: nam instrumentum oratoris proprie est oratio lauta: & abundans.

POTESIGITVR. Nunc Crassus hortatu Scruolae incipit singularem de his rebus differere: quas superius summam percurerat: oratori necessarias: & inter cetera rerum genera: quae oratori attribuerat iuris civilis scientiam quoque oratori retinendam esse dicit. In hoc igitur capite tercio agitur de iure civili: quod ita pertinet ad iudiciale genus causarum: ut sine hoc nihil. aut parum valeat orator. Igitur: quandoquidem vultis de his rebus disputari: de iure civili primum dicamus. Tu-

am ius civile: quia iurisconsultus erat Scauola. Alia. i. aliarum rerum scientiam atq; doctrinam. Innumerabilia: vt supra dixit necessaria esse oratori: videlicet philosophiam: antiquitatem: hystoriam & cetera huiusmodi. Ridens scilicet actorem & defensorem: videlicet Hypsenum & Cottam: propter ignorantiam iuris civilis. Stomachans: quia properabat in campum martium: vbi futura erant comitia exspectauit tñ vt tam stultæ actionis exitum videret. Stomachans. i. irascens: & est sermo græcus. Lex est duodecim tabularū: nihil extra causam petito: si petieris eam cadito. Hypsenus qui accusatus erat: petebat a p̄tore vt aliter atq; i scriptura erat causam agere liceret ex comodo suo: vnde & ipse cliens a causa sua cadebat: petebat igit̄ aliquid extra causam. i. vt a causa sua caderet: quod quum defensor non intelligeret: negabat id facere: & ga vterq; ius civile ignorabat: in hunc errorem uenerunt. Cadere aut̄ a causa est aduersario in causam cōcedere: quod pleriq; faciunt: ne maiora incōmoda incurrāt. Cn. aut̄ octauius interpretabatur causa cadere ne omissa prima actione aliam denuo instituire liceret. Contenderet: peteret q̄ interpretabatur non causa cadere aduersario cedere: sed a causa cadere eē priorē actionem omittē: & aliam deinde instituire.

causa caderet. Alter iniquū putabat plus secū agi q̄ qd̄ esset in actione: neq; intelligebat si ita esset actū: litē aduersariū perditurū: quid in his paucis diebus: nōne nobis i tribunali. Qu. pompeii p̄toris Urbani familiaris nostri sedentibus: bō ex numero disertorū: postulabat: vt illi vnde peteretur. vetus atq; v̄sitata exceptio daret̄: cuius pecunię dies fuisset: q̄ petitoris causa cōparatū esse non intelligebat: vt si ille inficiator p̄basset iudicia: ante petita pecuniā: esse q̄ esset cōcepta deberi: petitor rursus quū peterat exceptione excluderet: qd̄ ea res i iudicium antea venisset. Quid ergo hoc fieri turpius: aut dici potest. Quā cum qui hanc p̄sonā susceperit: vt amicorū cōtrouersias causasq; tueatur. Laborantibus succurrat: agris medeat̄: afflictos excitet. Hūc in minimis tenuissimisq; rebus ita labi: vt aliis miserādus aliis irridēdus esse videatur. Equidem p̄pinquū nostrū. P. Crassum illuz diuitē: & multis aliis rebus elegantē hominē: & ornatum: præcipue in hoc efferendum & laudandum puto q̄ tum. P. Scauolę fratri esset solitus p̄ sepe dicere. neq; illum in iure civili. satis illi arti facere posse: nisi dicendi copiam assumpsisset quod quidem hic qui mecum consul fuit: filius eius: est

At qui. Crassus dicit octauio & Hypseno eloquentiā nō defuisse: sed eam: q̄ iuris civilis imperiti erāt nihil eis p̄fuisse. Illis patronis. i. Hypseno & cotæ dicendi rō. i. ars. Copia. i. exercitatio. Agēdo lege id est legitime agēdo: si qd̄ lege ageret plus alter petebat: q̄ cōcedebat a lege duodecim tabularū. Alter scz. Cn. octauius. In actione quia in actione erat: vt semel contestata lite. vel damnaret̄. vel absolueretur Ille vero hoc plus addebat: vt quereret: nūquid causa intermissa aliter ex comodo suæ agi posset: Vetus atq; v̄sitata: in lege est: qui ante t̄ps agit: inutiliter agit in hunc errorem si quis incidisset: quū denuo eandem causam suo t̄pe acturus esset: petere solebat a p̄tore: ne sibi actio illegittime inchoata fraudi esset. Erat ergo p̄toria exceptio inutilis esset actio intempestiua eius causæ: quæ legitime rursus susciperetur. Quæ ideo petebatur exceptio: ne cum dispendio nouande integro institui oporteret actionem. Concedebatur it̄ p̄tore petitori exceptio. Tollebat̄ em̄ illa exceptio qua vti potuisset: qui debebat: non admitti oportere actionem: de qua iudicatum antea fuisset. R. præbendit ergo crassus cum. qui exceptio nem dari peteret inficiant̄: quæ inuenta sit ex comodo petentis. Nobis scilicet me Crasso sedente: quia assessor erat pompeii prætoris in tribunali ius dicentis. Assessor. id est iudex. Homo: scilicet causidicus. Ex numero: scilicet eloquentum. Vnde: a quo pecunia peteretur: id est a debitore. nam petunt creditores a debitoribus. Cuius pecuniæ dies fuisset. id est exceptio eius pecuniæ cuius pecuniæ tempus exisset: vt post legitimum tempus petendæ pecuniæ: tempus exciperetur non legitimum petita. Petitoris: creditoris. Cuius. scilicet soluendæ pecuniæ dies exisset. Inficiator: negator debitor. Cōcepta

A. M. Crasso. apud quem iudiciū habebat. Vt liceret causa cadere quia de fēdere credebatur petēdo: vt liceret ei quē defenderet causa cadere. i. amittere litem nā qd̄ aliud est cā cadere nisi p̄dere litem. Sed hoc ip̄m cū faceret: nō intelligebat: & hoc eueniebat p̄pter iur̄ civilis ignorantia. Cn. aut̄ octauius: Cn. octauius iuris civilis impit̄: illi rei nō p̄uidebat nā si p̄uidisset litē obtinisset. Ac ne is ordo est: ac recusaret ne is in iudicio: & omni molestia liberaret̄. Turpi tutela: bñ turpi: quūquidē eum p̄demnari studebat: quē defendere credebatur. Stulticia: p̄pter stulticiā aduersariū qui cōcedebat clienti suo: vt causa caderet liceret. Ego vero: r̄ndet Scauola Crasso: Tu quaris ne boies b̄mōi oratores putem: R̄ndeo & bos non puto esse oratores. Istos: si cui fuit Hypsenus & octauius. Mutiū scilicet angurē Scauolā: qui senior erat.

d 3

LIBER

esset deberi: id est ante quod tempus statutum soluenda pecunia esset. Excluderetur: scilicet a petitione. Ante scilicet tempus. Dies. i. legitimū tps. Comparatum: constitutum. Quid ergo: nunc concludit dicens. Quandoquidem bis exemplis ostendimus causidicos: propter iuris civilis ignorantiam irrideri. Est ne igitur aliud quod turpius efficere possit: quam clienti potius nocere videatur quam prodesse. Hanc per sonam. i. oratoris: ut tueatur causas amicorum. Controversias causasque: id est controversias causarum: endiadis

Laboratibus: a potentioribus oppressis. Aegeris: qui consilio indiget. Afflictos: qui omni opere destituti sunt. hoc est oppressos: abiectos desolatos. In minimis. i. infimis. Tenuissimis: leuibus. Miserandus. i. amicis irridendus inimicis. Equidem propinquum nostrum: nunc propterea Crassum laudat: qui dixit se non prius causidicum esse voluisse: quam iuris civilis peritus esset: qui quum ceteris in rebus esset ornatus: id intellexit: non satis esse eloquentiam ad agendas causas: nisi etiam ius civile adderetur: & alios deinde huiusmodi opinionis commemorat. Propinquum nostrum: quia de eadem familia fuit. P. Crassus: qui dictus est diues. Elegante: natura. Ornatum: doctrina. Effereendum: extollendum: predicandum: laudandum & approbandum est. Craxola: auguris. Solitus dicere. P. Scaxola: frater ad Crassum ita locus est. Nec tu iuri civili satisfaceres: nisi eloquens esses. Cui Crassus. Nec ego inquit prius causidicus esse voluit quam iuris civilis scientiam tenerem. Ordo est: cum P. Scaxola frater solitus esset ei Crasso se dicere: nec illum. i. Crassum satisfacere & cetera: aut. i. Crassus & cetera: per pariter in legi. Satisfacere: satisfacere: ut asconius padianus dicit: est tamen facere quod tui satis est. Assumpsisset cum iure civili.

Quod quidem: videlicet ad idisse dicens de copia iuri civili. Filius. i. P. Scaxola. Tractare causas. i. causidicum est. Quid vero ille. M. Cato. probat exemplo maioris catonis. Ille. i. Cato maior: qui censorius est appellatus: & orator eximius. Quanta illa tempora: in quibus Cato fuit: neque enim viri adeo docti erant sicuti postea fuerunt

Tempus generale. Actas: vero magis specialis. Omnium scilicet suae aetatis. Veretundus hac de re quia videbat quodammodo insectari. M. Antonium: qui & si omnino eloquentissimus illo tempore fuit: tamen nunquam ius civile discendum putauit. Verum quoniam sententiae: sed tamen quia me coegistis: ut mea de oratore sententiam exprimam: non occultabo quicquid: quod ad id pertinet: & hoc faciam non ut aliquid contra Antonium dicam: sed ut voluntati vestrae more geram: qui hoc a me tantopere petistis. Participes: ut mea sententiam nobiscum communem. Exponam: declarabo. De qua re. i. generatim. Antonium incredibilem quaedam: vide quod apte Crassus excuset Antonium: & tamen dicat oratores contemnendos esse sine iure civili: hoc dicit: sed si Antonius hoc facit: tamen non est idem faciendum omnibus: quia non putabat hoc scilicet iniurie esse ut vide licet de iure civili dicam quod ipse fortasse incredibile: & singulari ingenio sit: nam omnes id facere possunt

Diuina vis: virtus quae est in: M. Antonio. Etiam si nudata. i. quis sit sine hac scientia iuris civilis. Hic. i. Antonius. Sic exceptus: cum excipio: quod ille id suo ingenio consequitur. Ceteros vero. i. excepto Antonio. Inertia: quod ius civile non discant. Impudentia: quod ad agendas causas se conferunt. Nam volitare in foro. i. bucat: & illuc se circumferre: sicut causidici facere solent qui suam peritiam modo huius modo illi pollicentur: & causas eorum se defensus os. Herere. i. dubitare. s. in iure: quum ad agendas causas veniunt: dubitant: si quid de iure agendum fuerit. Obire: adire ad iudicia: quia ignorare: quae ad publica pertinent: turpe est: ignorare quae ad priuata: turpissimum. De facto: an sit: quid sit: & quale sit: & primum quum quae generalis. De aequitate ac iure. i. de aequitate iuris: hoc est de negotiali & legitimo statu. Iactare gloriari ambitiosus. In causis centumviralibus: in causis de quibus centum viri iudicabant: hinc centumviralia iudicia dicta sunt: quae versabantur in his ferme controversiis: videlicet usufructuum: tutelarum: & eiusmodi quae sequuntur.

consecutus. Neque se ante causas amicorum tractare atque agere coepisse quam ius civile didicisset. Quid vero ille. M. Cato: nonne & eloquentia tanta fuit: quam illa tempora atque illa aetas in hac ciuitate ferre maximam potuit. Et iuris civilis omnium peritimus Veretundus hac de re iam dudum loquor: quod adest vir in dicendo summus: quem ego unum oratorem maxime admiror: sed tamen idem de hoc semper ius civile contempsit: verum quoniam sententiae atque opinionis meae voluistis esse participes: nihil occultabo: & quo ad potero vobis exponam quod de qua re sententiam. Antonium incredibilem quaedam & prope singularis & diuina vis ingenium videtur: si hac scientia iuris nudata sit posse se facile ceteris armis prudentiae tueri atque defendere: quod ob rem hinc nobis sit exceptus. Ceteros vero non dubitabo primum inertiae condemnare: sententia mea: post etiam impudentiae: nam volitare in foro: bucatere in iure: ac praetoribus tribunalibus iudicia priuata magnarum rerum obire: in quibus saepe non de facto: sed de aequitate ac iure certetur: iactare se in causis centumviralibus in quibus usufructuum: tutelarum: gentilitatum: agnationum: alluuiorum: nexorum: mancipiorum: & ceterarum iudicia aguntur: & cetera: quae ad publica pertinent: turpe est: ignorare quae ad priuata: turpissimum. De facto: an sit: quid sit: & quale sit: & primum quum quae generalis. De aequitate ac iure. i. de aequitate iuris: hoc est de negotiali & legitimo statu. Iactare gloriari ambitiosus. In causis centumviralibus: in causis de quibus centum viri iudicabant: hinc centumviralia iudicia dicta sunt: quae versabantur in his ferme controversiis: videlicet usufructuum: tutelarum: & eiusmodi quae sequuntur.

fur. Centū viri erāt: paulo plures: q̄ cōstituebant: quā tres ex vna quāq; tribu exāperentur: sed vt cōmō
dius nominarent. centū viri sunt appellati. In q̄bus vsucapionū: videlicet de tpe vsucapionis: qd legi-
timū sit. Hoc autē diffiniē institutos: li. i. Nā triennio vsucapio ē iter p̄ntes de reb⁹ mobilib⁹: decēnio ā re-
bus immobilib⁹: vigēnio iter absentes de reb⁹ immobilib⁹: q̄ nō tāti t̄pis vsucapionē fecerit: possessione exci-
dere pōt. Diffiniē autē a Modestino sic. Vsucapio ē acquisitio v̄ adiectio dñi: p̄ continuationē possessionis
t̄pis lege diffiniti. Tutelarē: q̄ datē pupillis impubrib⁹. Tutelarū tria sunt genera: alia testamētaria: si

piorum. parietum. luminū. fluminū stillicidiorū.
testamentorū. ruptorum aut ratorū. cæterarumq;
rerum innumerabiliū iura versent. quum oīno qd
suum. qd alienū quare deniq; ciuis an pegrinus.
seruus an liber quispiā sit ignoret. insignis est ipu-
dentie. Illa vero deridenda arrogātia ē in minori-
bus nauigiis rude eē se cōfiteri: qn̄q̄remis. aut eēt
maiores gubernare didicisse tu ne mibi. Quū in
circulo decipiare aduersariū stipulatiūcula: et quū
obsignes tabellas diētis tui: q̄bus ī tabellis id sit
scriptū quo ille capiat. ego tibi vllā cām maiore
cōmittendā putem. Cicius hercule bis qui duos
scalmos: nauiculā in portu euertit. ī Euxino pon-
to argonautarū: nauē gubernarit: qd si ne parue
quada; censeūt: sæpe maxie: in q̄bus certat de iu-
re ciuili: qui tandem mos ē illius patroni. qui ad
eas causas sine vlla scientia iuris audet accedere.

bat dño p̄stabat. Mancipiū autē seruus: siue aliud aliquid ex bis: quæ possident: quæ in potestate domini
dono vel pecunia pōt ab altero mancipari: v̄ qui iā mācipatus ē: vt qui bella capiunt: & dicūt mancipiū:
eo q̄ manu capi possit. Parietū si paries cui dom⁹ vtrinq; cobareat: in dubiū venit vtrius esse debeat:
an alterius: an vtriusq;: & hoc in iure ciuili tractat. Luminū: vt si quis viciniū p̄bibeat parietes ædifica-
re: aut ædificatos demoliri cogat: eo q̄ obstat luminibus ædiū suarū. Lumen autē. i. vt coelū videat. Sicut
paulus diffiniē: qui facit differre inter p̄spectū & lumen. Nā p̄spectus etiā ex inferiorib⁹ locis ē: lumen ex ī-
feriore loco nō ē. Fluminū: nō solū irriguū: qd p̄ter labiē capos: verū etiā piscosū: vtrius eē debeat quæ-
rit: vtrū piscatio sit vnius vel pluriū: vel publica vel priuata. Stillicidiorū: quia potest viciniū p̄biberi ne
domū ita ædificet vt in aream vicini sui pluuia de tecto cadat: quia si hoc fieret a vicino potest p̄biberi: si
voluerit. Stillicidū ē gutta q̄ de tecto in terrā cadit: a stilla & cado dictū. Testamētos: p̄pter q̄dam solē-
nia: quæ in cōdendis testamētis requirunt: cōtra qd si quis fecerit cōtinuo testamēta rescindēt: aut qd p̄-
teritus ē filius sine legitima causa: aut posthum⁹ natus ē: qui nec causā quidē afferre potuit vllā exbare-
dādi legitimā: q̄s iuriscōsulci quatuordecim eē voluerūt. Ratorū firmorū ī quib⁹ q̄rit: quis primus quis
secūdus: quis tertius: prim⁹ ascendēs: secūdus descendēs: tertius collateralis hæc fuit: quū ab itestato aliq; s
morit. Ciuis an peregrinus: vel progatione: vel priuilegio: vel mancipio quib⁹ habebit: nisi forte dedū-
ticius fuerit: vt in sequētibus de Caio Mancino dicit: aliq; n̄ peregrin⁹ erit. Seruus: supius dixit: quæ
nōnūq; q̄ri solēt: cui⁹ mancipiū: an seruus eēt: nūc dicit de conditione ipsius. Insignis: magnæ & nobilis
imprudētia. Illa vero: nunc p̄ similitudinē ostēdit: cur ridēdus sit arrogās. Cit. n. quē admodū ridē-
dus ē qui si minore lembū gubernare nesciat: maioris nauigiū gubernationē accipe vellet: ita ille deridē-
dus ē orator: qui quū minores causas sustinere ac defendere nō possit: maiores suscipiat: ille impudēs est
q̄ ad agēdas causas se cōfert: q̄stioni vero maiores causas p̄stet scire defendere arrogās ē. Maiores. vt
septememes: & per exemplū probat. Tu mibi: quum satis cognoscere nō possis stipulatiūculam:
nec tabellas: ego tibi maiores causas committere audebo. q. d. nullo modo. In circulo in conuentu.

Stipulatiūcula. i. obligatio pecuniæ: quæ minima solet esse conuentio. a stipe dicta id est ab are: vn-
de stipendia publica: præmia quæ militibus dantur. Nam vt ait Varro de doctrina linguæ latinæ: stipula-
re: est pecuniam alligare. Aduersarii: quam aduersarius obligauerit. Quum obsignes id est obsignan-
do probes: ac si diceret: si nō intelligis verba testamenti: quomodo intelliges ius ciuile: qui signabat ta-

LIBER

bellas: ostēdebat se pbare illas. In tabellis dientis: in qbus scriptū eēt: quō decipere dīes: & si nō intel-
 ligeres: tñ obliqnares: in trāslatiōe p̄sistit similitudinē supradictā quā tu decipiaris i obligatione pecuniā.
 & in testamēto: citius ego cōmiserim argo nauē i euxino pōto ei q in portu scalmorū duos nauiculā ob-
 ruerit. nam qui duos scalmorū nauiculā in portu obruerit: dignior est: q argo nauē in euxino ponto gu-
 bernat: q̄ tu: q̄ in bis causis minimis decaptus: causā maiore ageris: & e syllogismus. Cōstat. n. ex ppo-
 sitione: ppositionis assumptiōe & cōdutione. Scalmus: lignū teres: cui nautæ renos loro quodā alliga-
 re solent: vt firmius nauigēt. Putē. q. d.
 nō. In euxino: p excellentiā dixit: q̄ si in
 mari asperimo. e aut dictus euxin⁹ ab in-
 hospitali feritate q̄ si anxios. sicut in natn-
 rali hystoria pli. citat. In portu: in tran-
 quillo. Quid si ne. q̄ si parux causa nō
 sunt bis cōmittēda: qui sunt ignari iuris
 ciuilis: quō magnā cōmittent. Qd̄ tā-
 dē os. i. q̄ tandē irons ē. q. d. imprudētis-
 sima: quū ad has causas se cōferat: qui iu-
 ris ciuilis iperitissimus sit. Ad eas cau-
 sas. s. maiores. Quæ potuit igit. Hæc
 causam Cicero declarat ei⁹. qui creditus
 mortu⁹: postea rediit. Nā huic filiū mor-
 tuū eē nunciatū ē. qui postea audiū filiū
 morte testamētū mutauit. Hic maxima
 iur⁹ ciuilis sciētia opus fuit ruus q̄ igna-
 rus fuisset: pfecto rē bene agere nō pos-
 set. Miles. i. q̄ primo creditus erat mor-
 tuus. Domū in urbē Romā. Aegisset
 q̄ lege s̄m legē: quia fili⁹ exheredari nō
 poterat q̄ nihil cōmiserat: cur exhereda-
 ri deberet. In ea causa: quæsitū ē an filius
 exheres vel heres esse deberet. Hæc cau-
 sa in lege ē: quū mater paraso: de testamē-
 tatis in defectuosis. Noiatim. quia nō
 scripsit filius: me⁹ exheres esto: neq; etia⁹
 filius me⁹ heres esto. Quid. s. dicā de re
 inter marcellos & claudios Hæc causa ta-
 lis ē: Ancilla marcellorū plebeiorū pepe-
 rit filiū ex liberto marcellos & claudiorum
 patriciorū: hic filius castrense patrimoni-
 um adeptus ē: postea marcelli plebei he-
 reditate adeptus: lege stirpis quia erat sua
 ancilla. & quia partus sequit ventrē. At
 vero Claudii patricii Marcelli lege gen-
 tilitatis suā hereditatē vocabāt q̄ filius
 esset ex liberto suo: igit̄ necesse erat vt pa-
 tronus intelligeret: quid faciendū esset &
 quarendū erat de gentilitate. Duæ fami-
 liæ. s. marcellorum plebeiorū & claudio-
 rū patriciorum: bi videlicet plebei pro-
 men habent Marcum: illi vero patricii claudium. Gente. id est gentilitatis lege suam vocant hereditatem
 quia de gente sua venerat. Stirpe: lege stirpis. quia partus ventrem sequitur. Quicquid item. & hanc
 quoq; causam Cicero dēclarat. Quidam qui exul quasi dientem se ad quandam quasi patronum ciuem
 Romanum applicuerat: ille apud quem exulabat: quum post aliquot annos ab intestato mortuus esset:
 dicebat illam hereditatem sibi deberi iure applicatiōis. & hæc causa in iure ciuili quærenda erat: de iure ap-
 plicatiōis. In testato. ab intestato: id est sine testamento. In centūuiri iudicio. ut tractata fuit cau-
 sa superior apud centū viros. Nam centūuiri iudiciū est quod centūuiri iudicabāt. Exulare: in exilio
 posset esse Romæ. Applicuisset. adiunxisset. Obscurum. intellectu difficile ius. Ignotum: defectu-
 dine incognitum. Patfactum: ad id quod dixit ignotum. Illustratum: ad id quod dixit obscurū. Quid
 nuper: hoc Cicero libro tertio de officiis planius tractat. Vbi dicit quendam Marium gaditanum ædes
 suas vendidisse cuidam Sergio oratæ: a quo aliquot ante annis emerat: & quum eas venderet: banc serui-
 tutem Mancipio inesse non dixerat: quod lege mancipii deberi dicebantur. Nam lex est quicquid in
 Mancipio vitii venditor sciens non dixerit: id præstato. Ergo in hac quoq; causa de iure ciuili quæsitū ē:

Quæ potuit igitur esse causa maior: q̄ illius mili-
 tis de cuius morte quum domum falsus ab exer-
 citu nuncius venisset: et pater eius re credita. testa-
 mentum mutasset & quem ei visus esset heredem
 fecisset: essetq; ipse mortuus & res delata esset ad
 centūuiros: quum miles domum reuenisset: ægif-
 setq; lege in hereditatē paternā testamento exher-
 res filius: nempe in ea causa quæsitū est de iure ci-
 uili: posset ne paternorū bonorū exheres eē filius:
 quē pater testamento: neq; heredē neq; exher-
 dē scripsisset nominatim. Quid q̄ de re inter mar-
 cellos: & claudios patricios centūuiri iudicarunt
 quum Marcelli. A. liberti filii: stirpe Claudii Pa-
 tricii eiusdē hoīs: hereditatē gente ad se dicerent
 redisse: nōne in ea causa fuit oratorib⁹ de toto stir-
 pis ac gentilitatis iure dicendū. Quid qd̄ itē in cē-
 tūuiri iudicio certum esse accepimus: p romā in
 exiliū venisset: cui romæ exulare vis nō esset: si se
 ad aliquē q̄ si patronū applicuisset: intestatoq; eēt
 mortuus: nōne in ea causa ius applicatiōis obscu-
 rum sane: & ignotū patefactum in iudicio atq; il-
 lustratū est a patrono. Quid nup quum ego. C.
 Sergii orate cōtra hūc n̄m Antoniū iudicio pri-
 uato cām defendere: nōne oīs n̄ra in iure versata
 defēsiō ē. Quū. n. M. Marius cracidian⁹ ædes ora-
 tæ vendidisset: neq; fuisse quādā eaq; edū ptē i mā-
 cipii lege dixisset. defēdebamus q̄quid fuisset icō-
 modi i mācipio. sed si vēditor scisset. neq; declaraf

quā causam cū M. Antonio disputauit. Cui Sergio orata. Iudicio priuato: nō in foro: sed domesti-
ci disputatione. Nōne: id ē nō dixisset in alteri? potestate eē. Mancipiū dī quicquid a dño in dñm migra-
re potest: sicuti nūc a des: p̄ dia & bona oia mobilia & imobilia q̄ alienari possunt. Est q̄ lex mācipii: q̄cqd
in mancipio vitii fuerit: venditor sciens nō dixerit: id p̄stato. Sub hoc mancipio erat hoc incōmodū: q̄ nō
libere venditoris erāt: vt si domus quā Marius vendebat orata: ex pte erat possessionis alterius: vt sunt
a des: p̄ quibus annuā pensionē soluimus: licet vsus sit vnus & pensio alterius. Incōmodi. id ē vitii.

set prestare deberet: quo qdē in genere familiaris
nī. M. Buculeius bō neq; meo iudicio stultus &
suo valde sapiens & a iuris studio nō abhorrens: si
mili quoda; mō nup errauit: nā quū a des. L. Fu-
sio venderet in mancipio lumina vti cū essent: ita
recepit. Fusius vero eīm siml' atq; edificari coeptū
est in quadā pte vrbis: q̄ modo ex illis aedibus cō-
spici posset: aegit statim cū buculeio: q̄ cuiusq;
pticulę coeli officeret via: q̄ quis esset pcul: mutari
lumina putabat. Quid vero clarissima. M. Curii
causa: & M. Coponii nup apd cētūuiros: quo cō-
cursu hominū: q̄ expectatiōe defensa est. Quum
Qu. Scauola aequalis & collega meus: bō omniū
ditissimis: & disciplina iuris ciuili eruditissimus
& ingenio prudentiaq; acutissimus: & orōne ma-
xime limatus atq; subtilis: atq; vt ego soleo dice-
re: iuris peritor; eloq̄ntissimus eloq̄entiū iuris pe-
ritissimus: ex scripto testōrum iura defenderet: ne-
garetq; nisi posthumus: & natus. & anteq; in tute-
lā suā veniret: mortuus eēt: heredē eū eē nō posse.
qui eēt scdm posthumū & natū & mortuū hāres
institutus Ego videlicet defendere: cū bac tū mē
te fuisse q̄ testm fecisset. vt si ei filius nō eēt: q̄ in tu-
telam iret. M. Curius eēt hāres: nū destitit vterq;
nīm in ea cā: i auctoritatibus i exēplis: in testamē-
tor; formulis. hoc est in medio iure ciuili versari.
Omitto iam plura exēpla causarū amplissimarū.
q̄ sunt innumerabilia. capitis nostri. saepe pōt acci-
dere. vt causā versent in iure eteni si. C. Mācinū

tus. Iuris peritorū eloq̄ntissimus eloq̄entiū iur; peritissim; pulchra cōmutatio. Posthumus: posthu-
m; dī q̄ p̄ mortē p̄ris nascit q̄ si posthumū. In suā tutelā veniret. i. anq; ad q̄rtūdecimū annū pueniret.
nā vsq; ad q̄rtūdecimū annū sub alio; tutela positus ē pupill; cū aut ad q̄rtūdecimū annū pueniret a tute-
lā q̄ sibi data ē: i suā venire icipit. Secūdū. i. posthumū. Ego. i. Crassus. Eū. i. q̄ testuamentū cōdidisset
Hac mēte: hoc aīo. Tū quū cōdidit testamētū. Vterq;. i. Scauola: & ego Crassus. Nū destitit: & di-
cit quōd bas causa egerint. i. iure ciuili potissimū versatos eē dicit. Auctoritatib; eorū qui v' secūdū scri-
ptū: vel secūdū voluntatē testatoris iudicabant. Exēplis: eorū qui hāreditatē aduissent: vel etiā non
aduissent. In testamētō; formis in vel similib; vel dissimilibus. Formulæ sunt q̄ vulgo instā dicū tur.
In medio iure ciuili: in penitiori ac magis archana pte iur; ciuili. Capitis nī: sed d̄ bis causis dicamus
q̄ ad salutē capitis p̄inet q̄ nūq; diffiniri p̄nt nisi ius ciuile adhibitū fuerit. Capitis nī capital causā: q̄ eīm
maior causa eē pōt: q̄ qui p̄inet ad iudiciū capite. q. d. nulla. Eteim accidit causa capite de. C. mācino quā
diffinire nemo potuisset sine iure ciuili. Hic. C. mancius consul: cū numātinis bellum gessit assiduis cō-

Mancipio. i. aedibus. Quo quidē su-
perius dixit de aedib; q̄ ex pte seruirent:
venditis Sergis orate: nūc psequitur di-
cens. M. buculeiū in simili genere causā
errasse: q̄ videlicet nō puidit: quidnā vi-
tii in mancipio futurū eēt In quo genere
qd ad vitū mācipii p̄inet. Sui valde sa-
piēs q̄ sibi plus fortasse arrogat: q̄ reue-
ra sit. Nam quū a des: sensus est: a des de
beculuo venditas fuisse lucio fusio ea cō-
ditione: vt lumina sicuti tunc erāt bucule-
ius p̄staret. Recepit buculeius se ita p̄sta-
re: in quo sefellit eum: q̄ nō puidit parie-
tes p̄stari posse: qui luce aedib; illis ob-
starēt. Recapit: recipe ē repromittere:
& ē verbū iuris. Mācipio. i. aedib;. Mo-
do tantūmō. Fusius aut: sed quū corpif-
sent aedificare parietes in remotiore par-
te & suarū aediū luminibus nocerēt: aegit
cū buculeio lege: videlicet q̄ nō p̄stabat:
qd receperat. Procul. i. q̄ quis pars illa coe-
li procul esset: tamen quantulūcunq; of-
ficiabant ne lumina aediū talia essent: qua-
līa ferant quū vendidit. Putabat. i. fusio.
us. Quid vero rursus aliud exemplū
alterius causā: Hæc autē: exēpla ad id
pertinent vt ostendant neminem orato-
rem posse perfectū esse nisi iuris ciuili sci-
entiā teneat. Quid. i. fuit: nonne magna
fuit & magna hominū disputatiōe facta.
Quidam paterfamilias moriens: relicta
vxore grauida: ita testamento scripsit hæ-
redem suum. Si filius posthumus natus
erit primus mihi hāres esto. Si mortuus
fuerit anteq; condāt testamētū. M. curi-
us secundus mihi hāres esto. Postea eue-
nit vt posthumus non nasceretur. Scauo-
la dicebat quia nullus posthumus natus
est: nec mortuus ergo. M. curius ido nō
debet esse hāres: postea lege cautū est: vt
qui in vnum casum instituerit in alterū
etiam instituisse videatur. Quo cōcur-
su. q. d. magno. Aequalis: æquus. Li-
matus exp̄ditus. Subtilis: elegans acu-

LIBER

dibus. Hunc. C. mancinū subactū cogere numātini foedus fecū: ferire: vt inermis abiret. sed quū senatus hoc nō pateret: eū dedēdum numantinis censuit numantini nō acceperunt. Quū igit domū rediisset in senatū cum ceteris ingressus est. Sed rutilius neuius tribunus plabis dixit eū nō ee ciuē: q̄a dedit? fuisset hostib? & nō acceptus. Nobilissimū: qui patricius erat. Optimū: quia hoc non iniquitate sed necessitate fecerat. Cōsulare: qui cōsul fuerat bello numātino. Propter inuidiā i. odiū: q̄a iuisus fuit populo Romano q̄ foedus ignominiosū cū numātinis percussisset. Paterpatratus. sacerdos feclialū. Fecliales autē: a foederibus faciēdis dicti sūt Paterpatratus erat: qui solēnia verba foederis p̄nūciabat. Hic erat qui nō solū idiceret bellū s̄ etiā si quis dedēdus erat: paterpatrato negociū tradebat. Senatus: cōsul: quia senatus decreuit vt dededere tur. Venisset: q̄si sui iuris factus esset: q̄ a numātinis liberatus eēt. Neq̄ i senatū introire: q̄si semel liberatus fuisset: eo qd a numantinis nō fuisset: eo receptus. Postliminiū autē vt paulus diffinit: ē ius amittē rei recipiēda ab extraneo: & i statum pristinum restituēda inter nos ac liberos: oēs populos: regesq̄ moribus: legibus cōstitutum. nā qd bello amissim? aut etiā circa bellum hoc si rursum accipi am? dicimur postliminiū recipere idq̄ naturali x̄quitate introductum ē: vt qui p̄ iuriam ab extraneis detinebat: is vbi in fines suos rediisset: pristinum ius suū reciperet. Quā. q. d. nullā: hęc oīa q̄ sequūtur ad mancinum referenda sunt. Ordine videlicet senator habendus sit: an nō. Causā cōtentionēq̄. i. causā cōtentionē. De ciuitate: vtrū ciuis Romanus an peregrin? habendus sit. De libertate seru? an liber. De capite bois: absoluedus an dānandus: recipiendus: an eiiciendus esset ab alio: q̄ a iuriscōsulto. In iure ciuili: i iure ciuili disputatio erat vtrū pristinae cōditionis eēt an alienae fact? ex q̄ deditus erat. Inferior: q̄ senator? ordinis. Seruisset. i. ciuis Romani seru? fuisset. Foederato: q̄ nobis foedere cōiunctos ē vt latini. Nū is. i. an ad ppria redire potuisset: & nūqd desisteret ciuis roman? esse. Nā quū suus liber fact? eēt. & ciuis Romanus: q̄si ad patriā suā rediisset eūq̄ patriā suā ciues nollēt q̄a post eliminationē rediret: an ciuis romanus desisteret eē. Si. n. quū ad patriā suā rediit: ciuis romanus esse desistit: postq̄ sui recipere nolūt necessa exempla multa: q̄ cōtingere possunt: causarū q̄ in iure ciuili versant: vt si quare de libertate vtrum liber sit an suus: verbi grā. Si q̄s romanus ciuis seruū habeat: & eū in libertatē admittat: deinde in aliq̄ classe dē se su ponat: nūquid hic liber iudicādas sit: q̄ nō lustris conditis in classe censitus sit: sed tantūmodo volūta te domini. Quo iudiciū. l. libertatis. Nōne: ē paterfamilias q̄ seruū habet & manumissum eū incensu ponit in aliqua classe ex censu ante legitimū tempus lustris: Nam vt apud. T. liuiū didicistis: popul? Romanus lustrum capita Romanorū censebantur: & quia lustrum per quinquenniū fiebat: obtinuit vt lustrum quinquenniū dicatur. Grauius: quippe quæ pertinent ad conditionē cōmissis: seruus sit an liber. Cens: qui in aliqua classe ex censu positus sit. Ne. id est an sit liber an tantum quum con diderit lustrum. Quid quod: vltimum ponit exemplum causarum amplissimarum Cicero quæ in iure ciuili versari possunt: quæ nullo modo defendi possunt: nisi ab his qui iuris ciuili scientiā didicerint. Vsu venit. i. corrigi. Patrū. i. maiorū nostrorū. Pregnātē. l. grauidā. In puincia. l. hispania. Nunciū. l. diuortii: q̄ illa cognosceret fecū factū eē diuortii. Priori: vt scire poss; altera duēta diuortii fecū fieri Intestato: sine testamēto: quū neq̄ hūc neq̄ illū fecisset barede. Mediocris. q. d. magna. Extraq̄ ex priori & secūda vxore. Quum q̄reret: venit in quæstionē an alter corū: an vterq̄ ciuis esset: si vtraq̄

nobilissimum atq̄ optimū virum ac consularem quū ppter inuidiā numātini foederis p̄pateratus ex senatusconsulto numātinis deditisset: eūq̄ illi nō recepissent: posteaq̄ Mācinus domū venisset neq̄ i senatū introire dubitasset. P. Rutilius. M. F. tri. pl. de senatu iussit educi: quod cum ciuē negaret esse: quia memoria sic esset pditum: quē pater suus aut populus vendidisset: aut p̄pateratus deditisset: ei nullum esse postliminiū: quāz postumus reperire ex oibus rebus ciuilib? causam: cōtentionēq̄ maiorē: q̄ de ordine: de ciuitate: de libertate: de capite bois: cōsularis presertim: quum hęc non crimine aliquo qd ille possit inficiari: sed in ciuili iure cōsisteret. Similiq̄ in genere: inferioriq̄ ordie: siq̄s apud nos seruisset ex pp̄lo foederato se se q̄ liberasset: ac postea domū reuenisset: q̄si tum est apd maiores nostros: nū is ad suos postliminiū redisset: & amisisset banc ciuitatē. Quid de libertate. quo iudiciū grauius esse nullum pōt nō ne ex iure ciuili potest esse contentio. Quū quæritur: is qui domū domini volūta te census sit. si nō conditū lustrū. sit ne liber. cōtinuo ne an tribus lustris cōditis. quid qd vsu memoria patrū venit: vt paterfa. qui ex hispania romā venisset: cū vxorem pregnātē i puincia reliq̄set: romēq̄ alterā duxit

vxor legitima eē nō poterat: alter ciuis eē nō poterat. Sed videndū erat vtrā vxor legitima eē debebat.
Verba legitima cū priori vxore fecerat: & cū secūda etiā: q̄ sequit̄ vt secūda cōcubina sic nō ha res: & pri
ma bares esse debeat. De duob⁹ ciuiū capitibus. i. illoꝝ pueroꝝ: vtrū tñ hic ciuis eēt: an ille: & vtrū hic ba
res eēt: an ille. Quæret̄. i. in iudicio. De puero: vtrū puer habēdus eēt ciuis romanus: an nō: & mater
eius vxor: an cōcubina: q̄ sc̄da vxor. Certis q̄busdā verbis. i. si iudicatū eēt nō aliter fieri posse diuortū
nisi legitimis quibusdā verbis: q̄bus vti solet vxor: quū a viro suo repudiā. Digestoꝝ li. ii. lex ista expo

set neq; nūciū priori remisisset. mortuusq; eēt inte
stato: & ex vtraq; filius natus esset: mediocris ne
res in controuersia adducta est. Quūq; q̄renē de
duobus ciuiū capitibus & de puero: q̄ ex poste
riore natus erat & de huius matre. q̄ si iudicaret̄.
certis q̄busdā verbis. non nouis nuptis. fieri cū su
periore diuortū. in concubine locum duceretur.
Hæc igit̄ & horū similia iura suę ciuitatis ignorā
tē. erectū & celsū: alacri & prompto ore. ac vultu.
bucatq; illucintuētē vagari cum magna caterua
toto foro presidium clientibus atq; opem amicis.
& prope cunctis ciuibus lucem ingenii: & cōsiliū
sui porrigentē. atq; tendētē: nōne in primis fla
gitiosum putandū est. Et quoniā de ipudentia di
xit castigemus etiā segnitie hoīm: atq; inertia nā
si eēt ista cognitio iuris magna ac difficilis: tñ vti
litas magnitudine deberet hoīes ad suscipiēduꝝ
discendi laborē impellere. Sed o dū immortales
nō dicerē hoc audiente Scæuola: nisi ipse dicere
soleret: nullius artis faciliore sibi cognitionē vide
ri. Qd̄ quidē certis de causis a plerisq; aliter existi
mat̄. primū quia veteres illi: qui huic sciētie p̄fue
runt obtinēde atq; augēde potētie suę causa: per
uulgari artē suam noluerūt. Deinde postea q̄ est
editum: expositis a Cn. Fabio primū actiōibus
nulli fuerūt: qui illa artificiose digesta generatim
componerēt. nihil est. em̄ qd̄ ad artē redigi possit

entia: hoc ip̄o q̄ obscurū erat & ignotū poplō. Id. n. iter sacra: ceremoniasq; deoꝝ immortalū abditū: solisq;
potētib⁹ notū. Cn. fabio libertino p̄re genit̄ & scriba cū ingēti nobilitatis indignatiōe factus edil̄ cu
rulis vulgavit ac fastos pene toto fore exposuit. Deinde a causa: sed si hāc causam addant: cur quum a
Cn. fabio p̄ totū forū expositū fuit: nō eē visum facile: hōc fuit q̄ p̄ nūeros dirigere & cōponere nesciebāt.
Artificiose digesta. i. art. ficiofo ordine disposita vt certa quadā rōe diffiniret̄ qd̄ primū esset in iure: qd̄
ue secundū: & reliq; deinceps: qd̄ in omī artis p̄ceptione requirit̄. Generatim: p̄ gen⁹ distincta iura. Ni
hil e. n. id eē qd̄ potest reduci in artē quandā. Nam ars quadā videt̄ esse eius rei quæ certa quadā ratiōe
cōposita fuerit. Sed si quis etiā tenuerit initia alicuius rei: & t̄mē nō habeat artē: q̄ eam cōponere possit
non poterit de eis aliquā artē facere. Qui illa: id eē qui tenet illa elemēta & initia quib⁹ ars effici possit
Habeat illā sciētia id eē habeat eā industriā sciēdi efficere ex his rebus quarū nodū sit ars. Vt ex his
rebus. i. principiis: vt verbi gr̄a. Qui primū gramaticā: instituit artē: illā nunq; instituere potuisset: nisi lras
& oia huiusmodi in ordinē cōposuisset vt litteras: alias vocales: alias mutas: alias semiuocales: &
syllabas vnigramas alias. vt singule vocales: q̄ syllabā efficere possunt. Vnigramā vt a. bigramā vt ne
trigramā vt nec nō: vl̄ vl̄: ad exagramā: vt stirps. Deinde dictiōes i ordine exposuisset: vt alias declina
biles: alias idclinabiles diceret. Et nisi q̄ primū hāc artē instituit: hāc scia; habuisset tñ & si lras oēs tenuisset

niē. Dicit. n. i renūciatione cōnubii: cū di
uortū sit: verba hæc haberi solent tu tibi
res tuas habeto tua tibi agito & plautus
dat hæc verba alemenæ. Vale res tuas
tibi habeas. Hæc igitur: Nūc concludit̄
q̄ bis exemplis pbare intēdebat: videli
cet impudentē esse eū qui iur⁹ ciuilis pe
rit̄ eēt. Igit̄ quū possint in iudiciis eius
modi causa tractari plarūq; Hæc sup̄ra
memorata. Erectū supinum corpe. Cel
sum: sublimē. Prompto ore. id eē faciet
vultu specie: & fronte apta. Intuentē q̄
si se oibus offerat: qui operā suā; deside
derent Vagari cum magna caterua cli
entū Præditiū: inferioribus. Opem
paribus afferri notandū e. Tendētē
ostendentē & pollicentē. Porrigētē
affirmantē. Flagitiosum: e vitiū flagi
tione dignū. i. reprehensione: vt in eunucō
donatus ait. Nā si p̄ supposito & non
cōcesso: vt iuris ciuilis difficilima eēt co
gnitio: tñ vtilitatis causa: eā capessere de
berent sed quū nō sit difficilis imo facilis
deberet cauidici: eā omīno capessere.

Odi. sed ego inquit nō auderē de faci
litate iur⁹ ciuilis disputare p̄sente Scæuo
la. nisi audiuissem sape ex eo nullaz rē si
ue artem sibi faciliorem videri. Odi p̄ i
terpositionē legēdū e: & e exclamatio cō
tra inertia & segnitiam facta. Qd̄ qd̄
Nūc causas exegit̄ cur iuris ciuilis scie
tia nōnullis difficilis esse videat̄: & q̄ pri
mo dicit: Nōnulli sunt qui ius ciuile dif
ficile appellēt quia qui iuri ciuili p̄fuerūt
vt potentiores: ius ciuile ignotū esse vo
luerūt nam iuris ciuilis sciētia: hos ideo
reddidit potentiores: q̄ eos vniuersa ci
uitas consuleret. Obtinēda: vt nō so
lū potētia suā haberēt sed etiā augerēt.

Artē. i. iuris ciuilis. Potētie suæ: nā
potentiores reddebat eos iur⁹ ciuilis sci

cas componere non potuisset: & arte illam nunquam efficere potuisset. Ita etiam quod iuris civilis capita non tenuerit arte de ea nunquam efficere poterit. Hoc videtur: sicut Cicero in persona Crassi: hoc obscurius dictum. Hoc scilicet quod pertinet ad scientiam artificis. Paulo obscurius: quia fertur: necessarium est: ut quod breuiter dicatur: id obscurum videatur. Omnia fere quae sunt incipiunt per singulas artes discurrere: quod materia cuiuslibet arte si fuerit dissipata: quae nunc conclusa & coniuncta est. Conclusa coniuncta. Dissipata: locis distincta. Dissipata: ordinibus incerta. Ut in musicis: musica ex partibus vocum composita est atque mensura. Voces & numeri si fuerint, sed tam & si haec elementa fuerint: tamen nisi vox mensura cum numero vocis addita fuisset ars musica nunquam composita fuisset. Numeri: rhytmimi concinnitates. Moditoni: quos graeci appellat. Voces quae vos est numeri & modi genus. nam numeros metra dixerunt Virgili. Numeros memini si verbi tenerem.

Lineamenta. id est superficies ex lineis: ut punctus quod est principium huius artis. Dicitur autem punctus quod diuidi non potest. Linea quae ab uno puncto ad alium ducitur & lineae sunt: Superficies ex lineis ducitur: quia duae lineae coniunctae faciunt superficiem unius anguli vel acuti vel obtusi. Formae quae ex multis superficialibus consistunt. sicut orthogonus: rectus angulus: qui ex utraque parte aequalis est. Ambligonus angulus obtusus: quod est latior ex altera parte. Rectangulus est quum lineae ita coniunguntur ut nulla pars magis declinet. Circulus quod est ex aequalibus partibus ducto circuecirca: voluitur. Pyramis est ad similitudinem ignis in acutum tendens. Interualla: complectuntur: latitudinem. Magnitudines: quae continent altitudines. In astrologia caeli conuersio: circa poli arcticum & antarcticum. Arcticus septentrionalis. Antarcticus meridionalis. Ortus & obitus: quia solis & luna variantur tempora: quia altius vel humiliter sol currit: ut hic canit errantem lunam solisque labores. Motusque siderum: tardiores vel celeriores: quattuor anni tempora varietates: nam si aegyptia sol declinare ceperit: incipit facere autumnum. Deinde quum paulo plus descenderit facit hyemem: quum ad extremum descenderit profunda diu hyems: & haec si fuerint: sed antequam in ordine cogentur ars astrologiae non erat. In grammaticis poetarum: alia quoque exempla subiungit: quibus ostendit quod superius dixerat. Poetarum tractatio: haec antea primo dispersa fuerunt. Historiarum cognitio: quae in factis & dictis illustrum virorum posita est. Verborum interpretatio: quae etymologia vocatur: per quam singula verba in interpretatur: ut si quis interpretetur hoc nomen philosophus: compositum a philosophia: quod est amor & sapientia. Pronunciandi quidam sonus: quod accentuum diuersitate variatur siue acuto siue graui: siue circumflexo. Acutus: ut dominus in ultima syllaba magis dinoscitur: grauis ut pena: circumflexus ut apprimere: rauennas: arpinas. In hac de re ad elocutionem. Disponere: ad dispositionem. Agere ad pronunciationem. Meminisse ad memoriam. Adhibita est igitur ars extrinsecus. sicut ab artifice: qui ageret in materiam ut ligni robur artifex: aerisque massam in cogens opus informat. Sic philosophus genera rerum diffiniens atque deducens concinat in corpus. Ex alio genere quodam quod sibi quae diuersa est a materia. Nam possumus tenere materiam alicuius rei: sed tamen alio genere scientiae indiget: ut informetur: nam philosophiae est. Haec materiae cognitae reducuntur in artem: quod philosophiae est. Nam philosophiae hoc proprium est: rerum naturam: rationemque cognoscere & cognitae suo quaque ordine collocare. Totum scilicet rerum naturam cognoscere: Dissoluta. id est rem membratim sparsam. Diuisa: passim dissecta. Conglutinaret: dissolutam. Constringeret: ad id quod dixit diuisam. Sit ergo: quandoquidem exemplis ostendemus res ante sparsas cuiuslibet arte postea a philosophis in formas fuisse redactas: ita & de iure civili dicimus: & sicut ceterarum artium suus finis est: ita etiam iuris civilis conseruatio aequalitatis est. Legitime secundum leges. Virtute: secundum mores.

In causisque civilium id est in causis civilibus. Tum post finem. Notanda sunt genera: quae ad ipsam finem dirigantur. Numerum: ad ordinem. Paucitatemque: ut multas species contineat. Genus a logicis diffinitur quod praedicatur de pluribus differentibus specie: re quidem idem est quod Cicero dicit: Verbis autem differt Genus autem est quod similis sui. id est similitudinis suae: necesse est ut similitudinem habeat cum genere suo. Communionem: quia similitudinem illam genus cum partibus communikat. Specie autem differentis: quia genus & duas & plures partes habere potest aut plures. Nam

nisi ille prius: qui illa tenet: quorumque arte instituire vult habeat illam scientiam: ut ex his rebus: quarum ars nondum sit arte efficere possit: hoc video: dum breuiter voluerim dicere: dictum a me esse paulo obscurius: sed expertar: & dicam si poterit planius: omnia fere quae sunt conclusa nunc artibus: dispersa & dissipata quondam fuerunt: ut in musicis: & numeri & voces & modi. In geometria lineamenta: formae: interualla: magnitudines: in astrologia caeli conuersio: ortus. obitus: motusque siderum: in grammaticis poetarum tractatio: historiae: cognitio: verborum interpretatio. pronuntiandi quidam sonus. in hac denique ipsa ratione dicendi. excogitare. ornare. disponere meminisse. agere. ignota quondam omnibus & diffusa late videbantur. adhibita est igitur ars quaedam extrinsecus ex alio genere quodam. quod sibi totum philosophi assumunt: quod res dissoluta diuisaque conglutinaret. & ratione quaedam constringeret. Sit ergo in iure civili finis hic. legitime atque virtute in rebus causisque civilium aequalitatis conserua

hoc genus quod est aial ptes cōplectif: vt bouē & leonē: sed iste spēs diuerse sunt: nam alia species est bō: & aial. Duas aut plures: spēs est quæ p̄dicat̄ de pluribus differētibus numero. bō est spēs quæ p̄dicat̄ de pyrro & de ppyrotima. Partes: vt bō & leo subiūctiē huius generi: quod est aial. Ex quibus emanat. i. descēdūt Subiūctiō: oia quæ post h̄ docuit quod sit genus quod sit spēs: nunc dicit genera & ptes esse diffiniendū. Nā si quis voluerit diffinire quod sit aial: generis nomen diffinit: hoc modo. Aial est substantiaviuēs & sensibilis Si ptes: vt bō rōnale aial est & mortale. Vim virtutē. Est em̄.

Declarat quod sit diffinitio. Diffinitio est cū breuiter & absolute explicamus rem illam quā diffinire volumus Breuis: cui nihil superest: absoluta cui nihil deest. Circa scripta: pfecta: quā em̄ dico rōnale: ad huc nodū differētia est explicata: quæ etiā angeli aialia sunt: & rōnabilia: sed si addideris mortale: tūc facta erit diffinitio hominis. Explicatio: exp̄ssio. Hic ego rebus: adiūgere inquit exēpla bis rebus: quæ admodū supra nos fecimus: nisi haberē disputatō: apud hominē boies: quæ sūt crudelitissimi. Hic rebus: ḡm̄ & speciei. Quod p̄posui. i. quæ admodū ius diffiniendū & componendū sit fm̄ gen̄: ptes: suas Si ḡm̄ aut mibi facere: si aut inquit ego genera iuris: aut ptes eius cōponā: aut a ius p̄uenit. Aut alius quispiā: quicū quæ fuerit. In genera digerat: quæ pauca sūt vtpote tria: aut em̄ ius a natura p̄ficiē vñ ius om̄e originē habuit: alterū quod in consuetudinē ex utilitatis rōne puenit: terciū quod & ip̄m a natura p̄fectū: a consuetudine p̄batū legū metu ac religiōe sancitū est. Primū natura: scdm̄ consuetudine terciū lege ius appellari noluerūt. Ius nature est: quod nō opinio genuit: sed vis quædam innata inseruit. Eius ptes sunt: religio: pietas: gr̄a: vindictio: obseruantia: veritas. Religio est: quæ superioris cuiusdam nature: quā diuinā vocat curā ceremoniā: affect: pietas p̄ quam sanguine cōiunctis: patriā: beniuolus officiū: & diligēs tribuit cultus. Gr̄a i qua amicitiarū & officiorū alterius memoria & remunerādi voluntas cōtinet. Vindictio est p̄ quā ius & iniuria: & oē oino quod offuturū est defendēdo aut vlciscēdo p̄pulsat. Obseruantia est p̄ quā boies aliq̄

dignitate antecēdes cultu quodā & honore dignamur. Veritas est: p̄ quā immutata ea: quæ sunt aut antefuerūt aut futura sunt dicunt. Et hæ quidē nature iuris aut eius partiū diffinitōe sunt. Consuetudine vero ius ius est quod leuiter a natura tractū: aliud aut magis vsus fecit: vt religionem aut siquid eorū quæ ante diximus: a natura p̄fectū manu factū p̄pter consuetudinē videmus: aut quod in morem vetustas vulgi approbatōe p̄duxit. Partes eius sunt tres. Pactū: quod inter aliquos cōuenit. Par: quod inter oēs æquabilē ius cōtinet. Iudicatū: de quo aliquorū snia: vel sentētis cōstitutū est. Ius lege est: quod eo inscripto quod p̄p̄lo expositū ē: vt obseruet cōtinet. Cuius virtus quadruplex: aut em̄ impat aut vetat aut p̄mittit aut punit. Eius ptes pene innumerabiles sūt tot videlicet quot capita legū: quæ a p̄batissimis iuriscōsultis lata tradūt. Leges sūt quæ populo. cēturiatis cōmittis sciuerit aut decreuerit. Hæc genera iuris cū p̄tib⁹ cōsue quæ admodū ab ip̄so Cicerone diffiniūt exposita p̄ tpe satis huius loco fecisse videant. Per pauca: vtpote tria. Membra: ptes iuris naturalis. Tum p̄pria. i. & generis ex partiū: hoc mō habetis ius ciuile. Atque interea. Sed diceret aliquis quod faciemus interea: dū alius aliq̄ digerat in ordinē spēs istas: Rūdet & dicit dum hæc quæ: & reliqua. Carpentē: singula. Colligentē: piura. Vndiq̄ ex oibus legibus: vel certe iuriscōsultis: quod quæ p̄batissimū & sūt & habent. Hōiem acutissimo oim ingenio. i. in iure ciuili: sed in cæteris artibus impitū. Mecū viuūt. i. familiaris meus est. Oia em̄ supposita: p̄bat quod supius p̄posuerat se: ius ciuile neque difficile neque ita magnū vt nō facile p̄cipi possit. In vltū q̄tidiano: quæ frequēter incidūt quæ in iure ciuili sūt. In cōgressione hoim: quæ ius ciuile sermone boim celebrat. In foro: quæ sepi⁹ agit

LIBER

de iure civili apud p̄tores a causidicis. Eodē em̄ ordo est. Eadē em̄ sunt elata primū pluribus scriptorib⁹
deinde sunt scripta etiā ab eisdē sapius paucis cōmutatiua verbis: vel certe: Eadē sunt elate: primū pluri
bus verbis: deinde scripta sapius ab iisdē scriptoribus paucis cōmutatis verbis: vt sit sensus: Facile intel
ligi posse: q̄ & copiose: & sepius variis eadē verbis cōscripta sint: sed nō videt̄ cū superiorib⁹ couenire: qd̄
dixit: nō multis liis. aut voluminibus cōtineri. Quare verius est: si dicas eadē sunt elata primū pluribus
deinde sunt elata paucis cōmutatis verbis. Hic facta distinctōe: deinde inferat etiā ab eisdē scriptoribus
scripta sūt sepius. Et erit sensus Vere nō
cōtinēt̄ multis liis aut voluminibus iu
ra: quippe q̄ antea pluribus verbis scri
pta erāt eadē nūc paucis scripta sunt cō
mutatis verbis: hoc est cōpendiosiorib⁹

A pluribus deinde paucis: q̄ antea plu
ribus verbis: eadē paucis postea scripta
fuerūt. Accedit vero. s. ad oia supradicta
Percipi: intelligi. Cognosci: vbi p̄ce
ptū fuerit. Suauitas verborū. Dele
ctatio: rerū: nā duo sunt in cognoscēdo:
quæ delectāt. s. res & verba. Qd̄. s. sua
uitatē: & delectationē esse in iure civili.

Nam si quē: nihil qd̄ magis suauitatez
rerū afferat q̄ nouitas & varietas. *Alie
na: quasi pegrinarū rerū: & ab vsu nō re
motissimarū studia ga adeo iā vetustate
absoluerūt vt pegrina potius q̄ dome
stica esse videant̄. In iure civili. s. natu
rali: morali: legali. Pōtificū: qui sacra ri
tusq; deorū & religionē cōtinēt. In duo
decim tabulis: q̄ ciuitatis cōmodoz rō
nem habēt. Effigies imago quædā q̄ si
spēs antiquitatis: sicut in hystoria vetu
stissima cōtinēt̄ inulitata verba: & ob
tolet dudū mores. Vitāq; maiorē: vt de
auspiciis & in augurādi cōsuetudine de
fo: ialibus: de patre patrato: & de hmoi
aliis legibus quarum exigua memoria
apud nos extat. Extant etiā in antiquis.
simis legibus vetustissimi sermones: vt
apud. T. Liuiū: cōplaraq; aliarum illud
sacri foederis institutū. Dicit em̄ Si rem
po. ro. Quiritiū ad pximū quinquēniū
sic validā: saluāq; saluauerit bisce duellis
datū ioui donū duit po. ro. Quiritiū

q̄ duellum populo ro. cum cartbaginensibus est: quæq; duellum cum gallis sunt qui cis alpes sunt: qd̄
ver attulerit ex suilo: caprino: ouilo grege &c. Genera quædam: quæ continebantur in his legibus: vt
actiones auspicio: tum: & iura inaugurandi: vt foedera feacialium: & patris patrati: sicut foedera de indicen
do bello: de foederibus ciēdis. Seu quis ciuilem sciam: scriptis vtilitatibus: ac partibus: videlicet de ad
ministracione reip. & ciuitatis. Nā scia ciuilis est: vt ex rep. i. ex vtilitate reip. ciuitas gerat̄. Ex aliquo ge
nere: id est reip. gubernacione. Duodecim tabulis: quæ cōmodorū ciuitatis rōnē ha
bent: quas decem viri cōp̄suerunt: vt reip. totiusq; ciuitatis incolumitatem: & potentiam conseruent

Descriptis omnibus ciuitatis vtilitatibus: vtilitatū reip. harū ptes sunt: incolumitas & potētia. Inco
lunitas vt salus ciuitatis integra & incorrupta seruet̄. Potētia: vt & nra cōseruare & aliena tueri possu
mus. Partes ciuitates ciuitatis sub incolumitate p̄tinēt̄: agri: portus: classēs: naues: milites & socii q̄ ciui
tati adiuncte sunt. Nam potentiam non solum vtilitati reip. consulit: rerum etiā amplitudini vt excellētī
quadam pecunia: & amicis ac sociis abundet. Præpotens virtute: q̄tum ad inuentiōnē: & ad stoicos p̄
tinet. Gloriosa: industria: docendi q̄tum ad disputationem peripateticorum. Dicam audacius quia a
vulgari opinione alienum videt̄. s. omnem philosophiam in iure civili contineri. Hosce habet fontes.
Hoc ideo dicit: quia iuris ciuilis fundamentū est iusticia. Iusticia aut̄ omnem complectit̄ virtutē: sed phi
losophia in virtutum disputatione versatur: recte ergo dicit̄: in iure civili philosophiam omnem conti
neri: q̄ aut̄ iusticia oēm complectat̄ virtutem p̄batur hoc modo. Iusticia est fm̄ leges obseruatio. Leges au
tem cunctarum virtutum præcepta iubent: & omniū viciorum facinora vetant: ergo iusticia virtutē om
nem complectit̄. Philosophia autem in disputatione virtutum versat̄: apparet in iure civili: cuius funda
mentum est iusticia omnē philosophiā contineri: iusticia aut̄ p̄fecta dicit̄ q̄ nullius virtutis vsus illi desit

peritissimi sūt: ante ponat̄. Oia. n. supposita ante
oculos collocata in vsu quotidiano: in cōgressio
ne hoīm atq; foro: neq; ita multis litteris: ac volu
minibus magnis cōtinēt̄. Eadē em̄ sunt lata pri
mū a pluribus: deinde paucis cōmutatis verbis
etiā ab iisdē scriptoribus scripta sunt sepius. Ac
cedit vero quo facilius percipi: cognosciq; ius ci
uile possit. quod minime pleriq; arbitrant̄: mira
quædā i cognoscēdo suauitas & delectatio. Nā
si quē hæc aliena studia delectant: plurima est: &
in iure civili: & in pōtificū libris: & in duodecim
tabulis: antiquitatis effigies: qd̄ et verborū priscave
tustas cognoscit̄: & actionū genera quædā maio
rū cōsuetudinē vitāq; declarat. seu qs ciuilem scien
tiā cōtemplet̄: quā Scæuola nō putat oratoris cē
ppriā: sed cuiusdā ex alio genere prudentiæ totā
hanc descriptis oibus ciuitatis vtilitatibus ac par
tibus. xii. tabulis contineri videbit: siue quē ista p̄
potēs & gloriosa pbia delectat. dicam audacius
hosce h̄ fontes oīm disputationū suarū q̄ in iure
civili & legibus cōtinēt̄. Ex his. n. & dignitatē
maxime expetēdā videmus: tū vero & iustus ac
honestus labor honoribus p̄miis splēdore deco
ratur. Vitia aut̄ hoīm atq; fraudes damnis vincu

Siquidē ipsa iusticia oim virtutū princeps est: quæ iusticia pfecta adeo laudabilis est: vt quæadmodū ait Euripides. Nechesperus nec lucifer ita admirabilis sit. Qui in iure ciuili & legibus. i. in legibus iuris ciuilibus: & est endiadis. Ex his. s. legibus: & pbat hoc Cicero. Dignitatē: cū ea legibus seruentur quæ in pbia p̄cipiunt. Verus: sine simulatōe. Iustus: sine iniuria: vt nemini noceat. Honestus: sine turpitudi ne vt recte & cum virtute gerat. Labor: quia verus vt recte & cum virtute fiat. Honoribus: quia ve rus. Præmiis: quia iustus. Splendore: quia honestus. Vicia: cōtra honestatē. Fraudes: cōtra virtutē

lis ignominis verberibus exiliis morte multatē. & docemur infinitis cōcertationūq; plenis dispu tationibus: sed auctoritate nutuq; legū domitas nostræ libidines: cohercere omēs cupiditates no stra tueri ab alienis mentē: oculus manus abstine refremant: oēs licet dica; qd sentio bibliothecas mehercule omniū philosophorū vnus mihi vide tur. xii. tabularū libellus: si quis legu; fontes & ca pita viderit & auctoritatis pondere & vbertate vtilitatis superare. Ac si nos id qd maxime debet nostra delectat: cuius rei tanta est vis: ac tanta na tura: vt ita bac illam in asperrimis saxulis tanq; ni dulum affixā sapientissimus vir immortalitati an teponeret: quo amore tandem inflāmati esse debe mus: in eiusmodi patriā: quæ vna in oibus terris domus ē virtutis. imperii dignitatis: cuius primū nobis mens: mos disciplina: nota eē debet vel qa est patriā parēs oim nostrū: vel quia tanta sapien tia fuisse in iure cōstituēdo putāda est quāta fuit in bis tātis opibus imperii cōparandis. Percipie tis etiā illa; ex cognitiōe iuris læticiā: & volupta tem q; q̄tum præstitierint nostri maiores pruden tiā: cæteris gentibus: tū facillime intelligetis: si cū illo; lycurgo et dracone & solone: nostras leges conferre volueritis: incredibile est em̄ q; sit omne ius ciuile: præter hoc nostrū inconditū: ac pene ri diculum de quo multa soleo in sermonib; quotti dianis dicere: quum hominū nostrorū prudentia ceteris hominibus: & maxime græcis antepono His ego de causis dixeram Scæuola ius: qui pfe cti oratores esse vellent: iuris ciuilibus cognitionem esse necessariam: iam vero ipsa per sese quātum af ferat iis qui ei præfunt: honoris: gratie: dignitatis

quæ cū suscepisset hospitiū ipsius amore correpta: q; vir erat: & alio corpe p̄stātissimus: in suos inuitauit amplexus: & cū discedere velle immortalē eū fore p̄mittebat. si apud se oē xūū degeret. Ille patriæ desi deriū pati nō posse rēdit. Saxulis: diminutiū vt ē: vt insulā illis minuat. Affixā: nō sita: vt q̄si pendēs iāiā lapsura videat. Sapientissim⁹ vir. s. vlixes. Immortalitati: quā Calypso pollicebat: si apud se oē eūū degere vellent: vtpote nympha. Patriā. s. vrbē romā. Virtutis videlicet magnitudine rerū gestarū: Impiū quæ caput orbis est. Dignitatis: videlicet auctoritate maiestatis. Mens: cōsiliū. Vir. Quo facere id pos sis nostrā nūc accipe mentē. Mos cōsuetudo: Disciplina: rō vite. Vel qa est patriā: debem⁹ scire oia iura

Damnīs: dum cōdemnant extorque do diuitias. Ignominis: in p̄sona. Ver beribus: cedendo. Exiliis: patria pellen do. Morte: capitis multando. Infini tis: sine numero. Concertationū: vide licet affirmationū & cōfutationū: qa aliū alia p̄cepta dant: & inuicem distentiunt. Nutuq; legū voluntate: quasi ipso nutu boies p̄hibēt a vitiis. Libidines. s. libe ri: cereris: veneris: nam libidinis advolu ptates corpis p̄tinent. Omnes cupidi tates: pecuniā: honoris: vindictā: auari cæ: ambitōis & iracūdiā. Tueri: defen dere vt quod suū cuiusq; ē eo vt suo vta tur & cōibus vt cōibus. Mentē: animū

Oculos: cōcupiscētā. Manus: rapinā Fremāt oēs. Prosequit̄ ostēdere qd su perius dixerat iuris ciuilibus fundamentū esse iusticiā: Iusticiā aut̄ omnē p̄biam cō plecti. Id aut̄ p̄cipuā pbat ex duodecim tabulis oia p̄borum p̄cepta cōtineri vt il le liber oēs p̄borū bibliothecas sup. Fre mant reclamēt p̄bi q; velim libris suis duodecim tabulas antepone. Biblio thecas: bibliotheca p̄prie locus dī vbi li bri reponunt: nam græce latine liber: & repositio: vñ bibliote ca: locus vbi libri reponunt. Libellus: quē decē viri cōposuerūt. Fontes ori gine. Capita: principia. Auctoritatis pondere quia duodecim tabulæ ex ma iori p̄te ex Solonis & Licurgi legibus a decem viris cōpilate sunt. Vtilitatis: q; ex supradictis partibus ciuitatis sūt. Ac si nos. Aliā rōnem adducit Cicero: cur sciam iuris ciuilibus p̄discere debeamus vī delictet amore patriæ quā sine hac scia nū q; tueri poterimus: quātū aut̄ patriam amare debeamus: pbat exemplis. Itha cam: insula est cui impauit Vlixes in as primis locis posita: ante leucada: & acba iā. Ad hoc prinēt vt argumentū intē dat. Si patriā illā infocundā & sterilem amauit tantopē Vlixes: quātopē nostrā amare debemus: quæ omnibus antepo nendā est. Vitiā: Fabula ita se habet. Quū excisa Troiā Vlixes domū rediret ventorū tempestatibus ad insulā quādā eiecit: vbi Calypso nympha habitabat

ut possumus fin ipsius utilitate: & voluntate vivere: nam & filii parentibus obediētes esse debent: ita etiam
ciues patrie. Patrie autē obediētes eē nō poterim? nisi hanc oīa didicerimus. Vel ga tanta sapia: si magna
sapia fuit in comparādo impio: quantā in comparādis legibus fuisse credimus. Opibus: p potentia posuit.

Percipietis: etiā. i. capietis: & est alia rō cur discere velimus ius ciuile: qd voluptate copabimus: nō me-
dioerē. Illo: i. p pios: grācorū. Percipietis: quos ciues: si cōferre uolētis nros legū latores: cū lycurgo:
dracone: solone: & legibus suis. Latitiamini: Voluptate: corpis. Præstiterint: excelluerint. f. sapia Ly-
curgo: dracone: & solone: bi tres pstatil-
simi legū latores fuerūt: uidelicet: Lycu-
rgus Lacedæmonius: solon atheniensis:
ex qbus draco seuerissimus fuit: adeo ut
diceret oē delictū pena mortis puniēdū
hoc exēplo. Quū pscriptū fuerit: ne qd
hunc terminū trāscat: q vno digito trāsi-
erit: nihilomin? peccauit quā q mille pal-
fibus pterierit. Cōferre copare. Præter
hoc nostrū. f. ius ciuile: qd duo decim ta-
bulis cōtinet. Inconditū: incōpositum

Ac pene ridiculū. q. irrisione dignum.

His ego decaulis. Nunc cōcludit: & di-

cit q ille rōes quas supra memorauerat

io pstricte sunt: ut etiā cognitione: iuris

ciuilis discēdā esse diceret. Iam uero ip-

sa p sese: pter qd necessariū est uide?

etiā qd sit honorificū. Ipsa p sese: sine re-

spectu necessitatis: & utilitatis. Hono-

ris: qd colunt. Grā ga amant. Digni-

tatis: qd obseruant. Non ut apud græ-

cos. f. iuriscōsultos: qd appellāt q. ne-

gociates: & bi uulgo pcuratores uocāt

nam negociū signāt. Mercedula:

qstulibet puā mercede. Ministros: qd

suggerūt ius ciuile oratoribus Clarissi-

mus uir: apud quos iuris ciuilis scia ma-

xime celebrat. A summo poeta: uide-

ret Ennio. Nā summus poeta apud Ro-

ma. Enni? fuit. Aelius lex: iuris ciuilis

pitissimus fuit. Cordatus hō. i. insignis

corde & pstat mēoria & est bemistibiū

Enni. Multiq; pterea: licet ingeniū faci-

at auctoritate: tñ auctoritas non unq; su-

pat: ingeniū: adeo ut & si qd aliqd male p-

mat: tñ id auctoritate sua recte dictū uide-

atur. Senectuti uero: alias itē rōes addu-

cit: qbus hortet nos ad ius ciuile p discē-

dū: qd uidelicet: in senectute plurimū or-

namenti: ac decoris afferat ac eā qdāmō

desolatā iacere nō patiat. Qd honestius

pōt esse pfugiū. q. d. nullū. Celebrāda:

colēda: obseruāda: frequētāda. Ornan-

da: decorāda. Egdē mib: & ex eo qd

ipse facit ondit qd alius faciēdū sit. Hoc

subsidii. f. ius ciuile: nō solū ad usum fo-

rensem: sed ad honestatē & ornāmētū se-

nectutis cōparauit. Quū me uires defi-

cere cepisset ppter senectutē: Iā em ad maturiorē atātē declinabat. Crassus: & ē notāda locutio: qd bone-

stissima ē. A solitudine: nā si senex iurispit? fuerit: solus eē nō poterit. Quippe qd uniuerse reipu. cōsultit.

Honorib? . f. ptura: cēsura: cōsulatu. & ceteris bmoī magistratib?. Qd apud enniū dicat ille Pbyti? En-

nus inducit appolinē ita loquētē. Si reges ad me cōsulēdū nō ueniret tñ eo cōsularet: qd ciuib? meis cō-

filia ppono: qb? cōsiliū mei cōpotes reddo. Suo iure suo arbitrio: Idē. f. Pbythius: & pbythi? dictus ē

aut a pbythone serpēte: quē ipse cū diana sorore interfecit: cui? pelle tripodib? imposuit: aut

ab interrogādo. Vñ: quo. Sibi: qd hoc petit. Quos: f. ciues meos. Mea ope: meo auxilio. f. iuris ciuilis

scia ciues meos adiuro. Cōpotes cōsiliū: qd nā cōsiliū potissimū capiāt. Turbidas ob: curas: dubias &

quis ignorat. Itaq; nō ut apud græcos infimi ho-
mines: mercedula adducti: ministros se præbent
in iudiciis oratoribus: ii qui apud illos pragmati-
ci uocant: sic in nra ciuitate contra amplissimus
atq; clarissimus uir ut ille: qui propter hanc iuris
ciuilis sciam sic appellatus a summo poeta est. Egre-
gie cordatus hō. Catus. Aelius Sextus multiq;
præterea: qui cū ingenio sibi auctore dignitatem
peperissent perfecerunt ut in respondēdo de iure:
auctoritate plus etiā q; ipō ingenio ualere: sene-
ctuti uero celebrāde & ornāde qd honestius pōt
esse perfugiū: q; iuris interpretatio. Equidem mihi
hoc subsidiū iā inde ab adolescētia cōparauit non
solum ad causarū usum foresem: sed etiā ad decus
atq; ornāmētū senectutis: ut quū me uires qd fe-
re iā tēpus aduētāt: deficere cōpissent: a solitudine
domū meā uindicare. Quid est em pclarius: q; ho-
norib? & reip. muerib? pfunctū senē posse suo iu-
re dicere: idē qd apud enniū dicat ille Pbytius ap-
pollo: se eē cū vñ sibi si nō populi & reges: at oēs
sui ciues cōsiliū expectāt suaz: sumarū rez: icerto:
quos ego mea ope: ex icertis certos cōpotesq; cō-
siliū dimitto: ut ne res temere tractēt turbidas: est
em sine dubio domus iuriscōsulti totius oraculū
ciuitatis: testis ē huiusce. Q. Mutii ianua & uelū-
bulū qd i eius ifirmissima ualitudine: affecta q; iam
ætate maxia quotidie frequētia ciuū: ac sumorū
hoīm splēdore celebrat. Iam uero illa nō longaz
orōne desiderat q; obrē existimē publica quoq;
iura q; sūt ppia ciuitatis atq; ipii: tū monumēta re-
rū gestaz: et uelut. exēpla oratori nota eē dbe-
re. Nā ut i rez puataz: causis atq; iudiciis depro-

piculofas. Et est translatio a fonte: cuius aqua turbata impedit oculos: ne pspicere possint. Est em̄ & p
sistit in similitudine. Quēadmodū appollinis tēplū: ita etiā domū iuriscōsultorū intrātes ab eo cōsiliū
petūt. Testis est. I. pbat testimonio. Quisq; scruole iurispitilī imi: q̄ hūc disputatōi intereat. Ianua
& vestibulū. i. vestibulū ianux. Qd̄. s. vestibulū celebrat: & frequēat̄ vt sapius etiā dixit. Infirmissima
ga iam vires deficiēbāt in senectute. Jam vero illa: alia rō cur juris ciuili sciā nō minus cōphēdi debeat
quā bystoria & antiquitas. Jam illa q̄ diciturus sum. Ius ciuile oratori esse p̄disendū: sed etiā ius publicū

mēda sepe oīo est ex iure ciuili: & iccirco. vt ante
diximus. oratori iuris ciuili sciā necessaria est sic
in causis publicis: iudiciorū cōcionū: senatus oīs
hęc & antiquitas mēoria: & publici iuris aucto
ritas: & regēdæ reip. rō. & sciā. tanq̄ aliqua mate
ries: iis oratoribus quī versant̄ in rep. subiecta eē
debēt. Non em̄ causidicū nescio quē neq; procla
matorem aut tabulā hoc sermone nostro conqui
rimus: sed si euz virū qui primus sit eius artis anti
stes: cuius quū ipsa natura magnā boī facultatem
daret: tamē deus esse putat̄: vt & ipm̄ qd̄ est boīs
pprium nō factū p nos: sed diuinitus ad nos p la
tum videre. Deinde qui possit nō tam caduceo
q̄ noīe oratoris ornatus incolumis: vel inter bo
stium tela versari: tū qui scelus fraudēq; nocentis
possit dicēdo subiicere odio ciuili: supplicioq; cō
stringere idēq; ingenii p̄sidio innocētā iudicioꝝ
pocna liberare. Idēq; labentē languentēq; pplm̄
ad decus excitare: aut ab errore deducere aut in
flāmare i improbos: aut incitatū i bonos mitiga
re. Qui deniq; quēcūq; in anīs hominū motū res
& causa postulari: eum dicēdo vel excitare possit
vel sedare. Hanc vim si quis existimat: aut ab iis q
de dicendi rōne scripserūt: expositā esse: aut a me
posse exponi tā breui: vehemēter errat: neq; solū
in sciā meā: sed ne reꝝ qdem magnitudinē p̄spi
cit. Equidē nobis. qm̄ ita voluistis: fontes vñ bau
riritis: atq; itinera ipsa ita putauī esse demōstrāda
nō vt ip̄e dux essem qd̄ & infinitum est & non ne
cessariū: sed vt cōmonstrarē tantū viam: & vt fieri
solet digitū ad fontes intenderē. Mibi vero inqt.
Mutius satis superq; abs te videt̄ istoz studiis si
modo sunt studiosi. esse factū. nam vt socratē illuz
solitum autē dicere: perfectum sibi opus esse siq;

tā dicēs se nō itelligere causidicū: siue platorē: & rabulā: sed eū q̄ possit nō tā caduceo: q̄ p̄sidio ingenii tu
tus eē. Caduceū ē virga: q̄ vtiē mercuri? ei ab appolline dono data: cū ille lyrā accepisset: vt dicit Horati?
Hui? aut virge hęc ē rō. Mercuri? & ofonis dī de?: & interps deoz: vñ virga bellātes diuidit. Nā bellā
tes interptū orōne sedāt. Vñ teste Liuiō: Legati pacis: caduceatores dicūt. Vir. Tū virgā capit: bec aias
ille euocat orcho. Pallētes alias sub tartara tristia mittit. Dat somnos: adimitq; & luminamorte resignat.

qd̄ nūi statuta appellant: qd̄ pprie plabe
scita dici deberet. Publica quoq; iura i.
statuta ppli. Nā in statutis ciuitatis reip.
administratio cōtinet̄. Quæ sūt ppria
ciuitatis. i. q̄ sua sunt cuiusq; ciuitatis: &
quæ ad reip. mgratū p̄tinent. Monu
mēta: bystorias. Et vetustatis ex qbus
ōrōnes nās ornatores: & robustiores
efficere possimus. Nam vt in reꝝ. Red
didit rōne: cur iuris quoq; priuati: & by
storiarū peritiā tenere debeamus. Nā
vt illa in priuatis causis necessaria sūt: ita
etiā hęc in publicis. In causis: in con
trouerfiis. Iudiciis: q̄ ex cōtrouerfiis:
iudicia nascunt̄. Depromēda: bauriēda.

Sape est: sapius satis demonstratū est:
quō oratori ius ciuile necessariū sit. Iu
diciorū i foro. Concionū: i campo mar
tio. Senatus in curia. Reip. ad magi
stratus p̄tinet: qui reip. gerūt: atq; ad
ministrat. Tanq̄ aliqua materies: & ita
dedarat: quid sit ciuili qd̄. s. sp̄alis & in
diuidua & thesim & hypothēsim quarū
altera ad oratorē: altera ad philosphū p̄
tinet. Qui versant̄. i. q̄ res ciuiles agūt
& tractant. Non em̄ vere inquā hęc te
nēda sūt oratori: q̄ si hęc ignoraret: po
tius p̄damator vocandus eēt: q̄ orator.

Prodamatorem: qui vociferando p̄pu
gnat. Rabula: litigiosum. a rabire dictū
vt No. marcello placet vt apud Senecā
in Hercule furente. Hic clamorū rabiosa
fori iurgia vendēs improbus iras: & ver
ba locat. Sed si eū virum: sed requirim?
eum virū: qui sit orationis antistes quæ
oīo & si ppria bonis sit tñ eius antistes
deus putat. Qui: quis magna dicendī
ptās boibus concessa sit: tñ orōnis anti
stes mercurius deus esse putat: cuius of
ficio fungit̄: & hoc dicit̄ fm̄ poetas: qui
mercuriū eloquētix deū esse sinxerunt.
Antistem: templi custodē pprie dicim?
quē nūc p̄ oratore ponit: quia si maioris
cuiusdā q̄ generis humanæ res p̄fes. Fz
cultatē possibilitatē: & hoc p̄tinet ad id:
vt ostēdat magnā reuerentiā habēdam
esse eloquentix. Vt & ipm̄ quod erat
bois: quia hoc voluerūt maiores nūi ob
hęc causam: vt etiā si ppriū bois est log
tñ id diuinit? poti? q̄ būaniter cōseq vi
deremur. Deide: nūc etiā laudat eloqn

Illa fretus agit ventos & turbida frannat. i. eloquentia: alios damnat: alios absoluit: alios accusat: alios defendit. Vñ p caduceatores ita pax fiebat: vti p faciales bellū indiciebāt. In columis. b. d. ad similitudinem respiciēs: q̄a orator vbiq; locorū tutus esse debet iure gentiū. Et vt caduceatores vbiq; tuti sunt: ita & orator vbiq; tutus esse debet eloquentia. Subiicere odio ciuiū. i. q̄ possit in odii ciuiū maleficos adducere. Scelus: mali facinoris: Fraudē: male calliditatis. Nā scelus factū: fraus dicto cōmittit. Odio ciuiū: accufando. Supplicio: dānādo. Constringere: cōprimere. Praesidio. i. vi ingenii. Innocentiā p innocētes Languentiā: adhortādo. Labētē docēdo. Excitare: ad languentiā. Ab errore deducere: ad labētē referas. Inflamare. i. q̄ possit inuidiā cōtra improbos cōmouere. Ex q̄ p̄cipit inuidia improbos: odio maleficos laborare. Sed aia aduertendū est id qd̄ dixit supius: scelus fraudem p̄ nocēns subicere odio ciuiū. Improbos magna nimis appetētes. Inflāmare: p̄amplificatiōē. Mitigare. p̄ cōmiseratiōē. Qui deniq; a superiori oia pendēt. Motū: vel leticiā: vel mōdestiā: & bis similia. Excitare: amplificando. Sedare: cōquirēdo: & mitigādo. Ab iis. s. rhetoribus. qui de hoc artificio p̄cepta tradiderūt. Tam breui: tam paucis verbis. Equidē vobis: sed possent dicere auditores: si tā breuibus spaciis p̄cipi nō possunt: qd̄ ea tam breuiter p̄strinxisti: Rndet. ego hoc feci: non vt vobis artē exponerē: sed vt viā quandā artis vobis monstrārē. Fontes originē: Vñ. s. ab eloquentia. Itinera: viā quamdam: & rōnem. q̄ ad eloquentiā puenire possētis. Non vt. s. artificii hoc qd̄ est infinitū. i. p̄lixū nimis. Nō necessariū vobis s. nō impitis: & inuenire cupientibus. Ad fontes: nā quēadmodū sitientes cupiditate magna ferunt ad fontes: ita etiā qui seire cupiūt: ita cupide vebūt ad sciam. Mibi vero hoc sermone murti quasi cōdudis orō crassi: nā idē pbat qd̄ crassus dixit: Studios s. satis eē eloq̄ntia: viā: rōnēq; discēdi demonstratam esse. Et hoc dicit s. Socrate: qui dicebat: nihil p̄terea regrendū esse: q̄ discere vellet nisi hoc: vt doceri vellet. Satis sup̄. i. plus q̄ satis. Illū. s. magnū: & sapientē: p̄m̄phasim dixit illū. Esse factū: videlicet esse ad opis p̄fectionē puentū. Si q̄s satis: q̄a q̄ rem aliquā cupit: id maiori ex pte cōsecutus est. Cognoscēde: primo dixit cognoscēde deinde p̄cipiende q̄a primo cognoscim: deinde p̄cipim. Nemo em̄ re aliquā iuestigabit: quā nō irius cognouerit. Quib; em̄ id p̄suasū. Hic diffinit qd̄ sit p̄bia. P̄bia em̄ ē: q̄ docet bonos viros eē. Nā p̄bi: nisi bonos sapiētes eē negabat. Nihil mallēt. i. supra cōcupiscere. Doctrinā. s. p̄bia: quia p̄bia non solū est scire qd̄ sit virtus: sed multo magis est virtute viuere. Nobis vero inq̄: in hoc sermone. Sulpitiū rndet se cōprobare: q̄ dicta sūt de iure ciuili: & q̄ plani dicāt de arte rhetorica requirit. Vero: nō solū sp̄ est aduerlatiua: sed etiā affirmatiua: vt hoc loco: vero p̄ vere: certe. Ea q̄ p̄tinet ad vim dicēdi. Percursā: p̄stricta. Quū illa: q̄a sup̄ dixit p̄desse q̄ a rhetorib; i arte tradūt. Sed nō cōtineri hac oia in ea arte: quā ad oratorē p̄tineat. Ea. s. q̄ ad p̄ceptionē artis p̄tinet. Nā nūc: Hac p̄tacula cū superiore cōiūgiēt. Vere inq̄a dixit ea nobis p̄iucūda fuisse: q̄ a nobis disputata sunt. Seda te plani dicit volum: q̄ de arte rhetorica dicēt. Quid si inq̄: Crassus approbāte sulpitiū: petit ab antonio vt suā explicet de dicēdi arte snia; Quid: ac si diceret laudabitis ne? Vte volūtati: q̄a id vt dicerē magnope institutis. Quā cōsuetudiniq; in studiis minime versat; fuerim. Nature. q̄ ab his etiā auersus fueri. Misteria: p̄prie arcana facta sūt ceteris

satis esset cōcitatatus cōhortatiōe sua: ad studiū cognoscēde: p̄cipiēdeq; virtutis: q̄bus. n. id p̄suasū esset: vt nihil vellent se esse: q̄ bonos viros: iis reliquā faciliē esse doctrinā: sic ego intelligo: si in hac quā patefecit orōe sua Crassus intrare volueritis facillime vos ad ea q̄ cupitis: peruēturos: ab hoc aditu ianuāq; patefacta. nobis vero inq̄ Sulpiti; ista sunt p̄grata: perq; iucūda. Sed pauca etiā requirimus. In primisq; ea: q̄ valde breuiter a te Crasse de ipsa arte percursa: sunt: quū illa te: & nō contēnere: & didicisse cōfiteri: ea si paulo latius dixeris expleris oēm expectatiōē: diuturni desiderii nr̄i nā nūc quibus studendū rebo esset accepimus qd̄ ipsum est tñ magnū: sed vias ear; rerum rationēq; cupimus cognoscere. Quid si inq̄ Crassus: qm̄ ego quo facilius vos apud me tenerē: vix potius obsecutus sum voluntati: q̄ aut cōsuetudini atq; nature meae petimus ab Anthonio: vt ea q̄ contēnet: neq; ad huc ptulit ex q̄bus vnū libellū sibi excidisse iam dudū quæstus est. explicet nobis. & illa dicēdi mysteria enunciet. Vt videt inq̄ Sulpitiū: nā Anthonio dicēte. etiā qd̄ tu intelligas. sentiemus. Peto igit inquit Crassus a te. quoniā id nobis anthoni hoibus id etatis oneris ab hoib; adolescentiū studiis imponit vt exponas quid iis de rebus quas a te queri vides sentias. Deprehensum me inquit Antonius plane video atq; sentio nō solū q̄ ea requirunt a me: quos; su; ignarus atq; insolēs. s; q̄a qd̄ i causis valde fugere soleo: ne tibi Crasse succedā id me nunc isti vitare nō sinūt. Ve

ris. Sed hoc loco mysteria archana: & secreta quæ ad dicendi arte præcepta. Nā antonio: Sensus biē paulū obscurior ē. Nā antonio dicēte: etiā qd tu intelligis: sentim? ideo dicit: qd Crassus aut pbabit: aut cōtradictor qd d' Antonius dixerit. Peto igr Crassus petit ab Antonio: vt suā de hīs reb? exponat sententiā. & Antonius ad dicendū se modestū lūmē pparat. Quoniā id. Primū id ad oneris. secundū ad ætatis referē. Id ætatis hominibus id ē hominibus iam gradioris ætatis. Dephen sum: postq̄ probante Sulpicio Crassus petit ab Antonio: vt suā de arte rhetorica sententiā explicet: nunc se pparat modestissime: vt bis adolecētibz morē gerat. Dephen ū: detentū: & ē verbū nauticū vt Virgili? Dephenſis olim statio ḡtissima nautis: Nō solū: duab? de causis video me esse detentū. Primū qd ego cogor de his reb? disputare: q̄s ignoro. Secūdo: qd ego nunc cogor facere id: qd sp̄ aufugi: ne post orationē tuā ego loqrer: & in hoc maxime laudat Crassum. Inſolens: id ē nō sum solitus disputare. Id me nūc: videlicet ne succedā post orationē tuā quia post Crassi eruditā orationē sua videre inculior: nā opposita oppositis clarius elucescūt. Verū ego: sed ego inq̄ iste audacius dicā quia vt nulla in me vnq̄ eloquētia fuit: ita etiā ne nūc quidē a me expectat. Vsu esse venturū. i. fore vt cōtingat vt Cicero in Catone maiore Si ea culpa senectutis esset: cadē oia non solū mihi v̄u euenirēt: sed oibz maioribus natu. Sensus ē audaci? dicā: qd quū nunq̄ in me fuerit eloquentia: nec nūc qdem expectabitur. Neq̄ enim ecce quāta vititur modestia Antonius: & vult potius consuetudinē quandam esse q̄ artē

rum ego ingrediar ad ea quæ vultis audaciū. qd idem mihi vsu esse venturū in hac disputatiōe: qd in dicendo solet: vt nulla expectet ornata oratio. Neq̄ enim sum de arte dicturus: quam nūq̄ didici: sed de mea consuetudine. Ipsa q̄ illa: quæ in cōmentariū maxum retuli: sunt eiusmodi: nō aliqua mihi doctrina tradita: sed in rerū vsu: causisq̄ tractata: q̄ si nobis hoibz eruditissimis nō pbabūtur vestra iniquitatem accusatore: q ex me ea q̄siueritis q̄ ego nescirē: meā facilitatē laudatote: quū nobis nō meo iudicio s; v̄ro studio iductus nō grauate m̄dero. Tū Crassus inq̄t Pergemō Antoni. Nulū. n. ē piculuz: ne qd tu eloqrē: nisi ita prudēter vt neminē n̄m peniteat adhuc te f̄monē impulsisse. Ego vero inq̄t p̄gā. & id faciā: qd in principio fieri i oibus disputatiōibz oportere cēleo: vt qd illd sit de q̄ disputez explanet: ne vagari: & errare cogat ōo: si ii q̄ inter se dissenserint: nō idē eē illd d quo agit̄ intelligēt. Nā si forte q̄reret: q̄ esset ars impatoris: cōstituēduz putarē p̄cipio q̄s eēt ipator q̄ quū eēt cōstitutus admistrator belli gerēdi. tū adiūgeremus: d exercitu: de castris: de agminibus: d signoz: collatiōibz: d oppidoz: oppugnatiōibz: de cōmeatu: d insidiis faciēdis atq; vitadis

bitatem quia nihil iniquius est: q̄ aliquid ab eo expectare: quod ille minime præstare possit. Facilitatē scilicet in obsequiēdo. Meo iudicio: quia iudicabam me harum rerum ignarum: secuti sum. Tum Crassus. In hoc sermone Crassus ostendit tantam esse facultatem Antonii cui sit magnopere confidendum. **EGO VERO INQVIT** Hoc caput quartum & vltimum est: In quo plane negat Antonius qd Crassus dixerat: proprium eē oratoris ciuitatis gubernationem: p̄yloſophiæ studium: iuris ciuiliſ scientiam: & pronunciationis exquisitam rationem. Quæ omnia Crassus disseruit oportere baud mediocriter inesse oratoribus: quemadmodum in superiore ipsius disputatione vidistis. Hoc caput in septē partes diuiditur. In prima quodammodo per inductionem ostēdit: quid sit orator. In secūda refellit Crassus opinionem: qd oratorem velit eundem: & gubernatorem ciuitatis esse. In terciā refellit Crassus sententiā qd dixerat perdiscendam esse p̄yloſophiam naturalem oratori: vt animorum motus. quocunq; voluerit flectere possit. In quarta ostendit absurdum esse: qd dixit perdiscendam oratori p̄yloſophiam moralem: vt de iusticia moribusq; ciuium differere possit. In quinta confutat omnino: qd Crassus tam multz verbis probare contenderat: iuris ciuiliſ scientiam oratori per necessariam esse. In sexta non improbat: quod dixit de oratoris exercitatione: sed dicit esse opus longioris t̄pis. In septima & vltima: omnino plane condēnat: qd Crassus de pronunciatione: nimis asperē: & duriter senserit: Prima pars est in principio lectiōnis. i. Ego vero inquit. Secūda ibi: Crassus vero mihi. Tercia ibi. Nec vero. Quarta: p̄yloſophoz: aut. Quinta: Nam qd ius ciuile: Sexta: Sed me Hercules. Septima & vltima: illud vero fuit. Ego vero: Respondet

LIBER

Antonius: dicēs. Postq̄ talibus adolescentū studiis obsequi necesse ē: primū disputare incipiā: qd sit orator. Vt. i. scilicet. & ē expositio eius: qd faciendū ē in oībus disputationib⁹: sicut græci dicūt. Ne vagari cogat: Sensus ē cogēt oratio a pposito nō declinare: quū ex diffinitione cognitū fuerit: qd sit de quo disputet. Nā si forte alienū dicit: cōtinuo diuersū eē intelliget. Vagari p diuersa. Errare p aliena. Nā si forte primo diffinit quā sit orator quodamō p inductionē. q̄ si nunc cōstituit ars oratoris primū diffiniendū ē: quid sit orator. Administrator belli gerēdi: diffinitio ē imperatoris. nam qd aliud ē imperator: nisi administrator belli gerēdi. De exercitu: hac oīa ad scientiā rei militaris ptinent. De exercitu. i. de genere & de numero militū. De castris: opportuno loco mutādi. De agminibus: struēdis. Signorū collationibus cōserenda mane: & comitēda pugna.

De oppidorū oppugnationibus vide licet q̄bus machinis oppida capi possūt. De cōmeatu: vt opportuno loco castra metant: vt abūde cōmeatus cōuehi possint. De insidiis faciēdis atq̄ vitandis. in quibus stratagemata. i. astutia militarū contineat. De reliquis rebus vicē q̄ p̄nēt ad bella gerēda. Aio: ad gerendum. Sciētia ad puidendū. Apfricanorum exēplis: vult oīdere eiusmoī viros fuisse Apfricanorū. s. superioris & inferioris Scipionis qui Carthaginēses bello pfligarūt. Maximorū: vt fabii maximi: ex quibus: primus ille dici meruit maxim⁹. qui hānibalē iuueniliter exultantē: paciētia sua superauit. Epimenidē. qui lacædemonios sapissime acie uicit. & p̄cipue apud leutrā. & mantineā. Fuit autē thebanus iter primos græcæ duces habi⁹: p̄bi losophus sumus: prudēs modestus. grauis t̄pibus sapiētē vtēs pitissimus bellifortis manu: aio maxio ve: iratis amicis: continēs: demēs ac paciēs & alia pene in nūera q̄ de illo legūt Hannibalē qui in italia romano rū opes cōtudit: & maxie cānas vicā apuliz: vbi quinq̄ginta milia ciuū romanorū iterfecit. Eius gener⁹ q̄ bello p̄stātes fuerūt. vt Alexandrū: Tbe mistodē: Niciā: Lylandrū: & eius generis alios cōplures. Quis eēt. s. reipu. ad ministrator. Moderand⁹ moribus istituentā. Vlum: expiētiā. Sciētia. i. habitū. Studiū: affectionē. Vtilitas reip. ptibus icolumitas videlicet agris portibus: classibus nautis militibus. Augere ptibus potentia: exornatōe. amplitudie excellentia pecuniarū. & amicorū eiusdē reipublicæ. Publici cōsiliū auctorē. i. principē senat⁹. P. Leutulum Hic est qui Gracchū in auctino opprassit rempublicā vexantē. Deinde inimicis: ac obtrectatoribus suis cedens: Sicilia exiliū locū delēgit. Tiberiū Graccū patrē s. Cn. Gracchi. Hic ē qui vt apud Valeriū maximū: Scipionē Asiaticum in carcerem conici passus nō est. Qu. Metellū: qui & ipse administrāda reipublicam deueniret. P. Apfricanū. s. inferiorē: & C. Laelium amicum eius. Sin autem diceret aliquis q̄ re vitat ante omnia hac inductione: non oīmino ab re alienū est: q̄ confirmare intendit antonius: vt singula diffiniendo: ea omnia ab oratore aliena esse ostendat: quæ oratori Crassus attribuerat. Legum. scilicet in ciuitate scriptarum. Consuetudinis: sicut ius scriptum: ius lege: & ius cōsuetudine. Priuati: nā consentiam: & consulendū ex iure: & tractandū causas & solenniter condendū tabellas. Respondendū: vt ex iure consulat. Agendū vt causas agere sciat. Cauendū: scilicet tabellis testamentorū solenniter condendis. Ex eo genere: Nunc subiungit exēpla p̄stantissimorū iuriscōsultorū. s. Se. Aeliū. M. Maniliū P. Mutiū qui omnes peritissimi legū scriptores fuere. Se. Aelium: quem Ennius laudauit. P. Mutiū: qui frater fuit. L. Crassi. Qu. vero Mutius Publii filius fuit: & Pont. vt q̄ Max. Atq̄ vt iā id ē & vt vni uersaliter cōp̄bendam: idem de omnibus artibus faciendū arbitror: hoc est exempla p̄stantissimorū

De reliqs rebus: q̄ essent pprie belli administrandi quarū qui essent aio & scia cōpotes: eos eē imperatores dicerē: vterq̄ exemplis apfricanorū & maximorū. Epimenidē: hānibalē: atq̄ eius generis hoīes noīarā sinaūt q̄reremus: qs esset iis: q̄ ad rēp. moderādā vsūm: & sciam & studiū suū cōtullisset: definirē hoc mō: q̄ q̄bus rebus vtilitas reip. pareret: augeret q̄: teneret. iisq̄ vteret. hūc reip. rectorē & cōsiliū publici auctorē eē hōdū Prædicarēq̄. p. Lētulū p̄cipē illū. & tiberiū Gracchū patrē. & Qu. Metellū & P. Apfricanū. & C. Laeliū: & innumerabiles alios: tū ex nra ciuitate: tū ex ceteris. Sinaūt q̄reret. q̄nā iuris cōsultus vereno minaret: eū dicerē q̄ legū cōsuetudinifq̄ eius: q̄ priuati i ciuitate vteret: et ad mōdēdū: & ad agendū: & ad cauēdū pitus eēt. Ex eo gñe Se. Aeliū. M. Maniliū. P. mutiū noīarē: atq̄ vt iā ad leuio ra artū studiū aueniam: si musicus: si grāmaticus: si poeta q̄rat: possum siliter explicare qd eos: q̄ q̄ p̄fiteat: & qd nō amplius a quoq̄ sit postulandū Philosophi deniq̄ ipsius. qui de sua vi. ac sapiētia vnus oīa pene profiteat est tamen quædam desc̄riptio: vt is qui studeat omniū rerum diuinarū atq̄ humanarū: vim: naturā causarūq̄ nosse: & oēm bñ viuēdi rōnē tenere: & p̄seq̄ nomine hoc appellet

Administrator belli gerēdi: diffinitio ē imperatoris. nam qd aliud ē imperator: nisi administrator belli gerēdi. De exercitu: hac oīa ad scientiā rei militaris ptinent. De exercitu. i. de genere & de numero militū. De castris: opportuno loco mutādi. De agminibus: struēdis. Signorū collationibus cōserenda mane: & comitēda pugna. De oppidorū oppugnationibus vide licet q̄bus machinis oppida capi possūt. De cōmeatu: vt opportuno loco castra metant: vt abūde cōmeatus cōuehi possint. De insidiis faciēdis atq̄ vitandis. in quibus stratagemata. i. astutia militarū contineat. De reliquis rebus vicē q̄ p̄nēt ad bella gerēda. Aio: ad gerendum. Sciētia ad puidendū. Apfricanorum exēplis: vult oīdere eiusmoī viros fuisse Apfricanorū. s. superioris & inferioris Scipionis qui Carthaginēses bello pfligarūt. Maximorū: vt fabii maximi: ex quibus: primus ille dici meruit maxim⁹. qui hānibalē iuueniliter exultantē: paciētia sua superauit. Epimenidē. qui lacædemonios sapissime acie uicit. & p̄cipue apud leutrā. & mantineā. Fuit autē thebanus iter primos græcæ duces habi⁹: p̄bi losophus sumus: prudēs modestus. grauis t̄pibus sapiētē vtēs pitissimus bellifortis manu: aio maxio ve: iratis amicis: continēs: demēs ac paciēs & alia pene in nūera q̄ de illo legūt Hannibalē qui in italia romano rū opes cōtudit: & maxie cānas vicā apuliz: vbi quinq̄ginta milia ciuū romanorū iterfecit. Eius gener⁹ q̄ bello p̄stātes fuerūt. vt Alexandrū: Tbe mistodē: Niciā: Lylandrū: & eius generis alios cōplures. Quis eēt. s. reipu. ad ministrator. Moderand⁹ moribus istituentā. Vlum: expiētiā. Sciētia. i. habitū. Studiū: affectionē. Vtilitas reip. ptibus icolumitas videlicet agris portibus: classibus nautis militibus. Augere ptibus potentia: exornatōe. amplitudie excellentia pecuniarū. & amicorū eiusdē reipublicæ. Publici cōsiliū auctorē. i. principē senat⁹. P. Leutulum Hic est qui Gracchū in auctino opprassit rempublicā vexantē. Deinde inimicis: ac obtrectatoribus suis cedens: Sicilia exiliū locū delēgit. Tiberiū Graccū patrē s. Cn. Gracchi. Hic ē qui vt apud Valeriū maximū: Scipionē Asiaticum in carcerem conici passus nō est. Qu. Metellū: qui & ipse administrāda reipublicam deueniret. P. Apfricanū. s. inferiorē: & C. Laelium amicum eius. Sin autem diceret aliquis q̄ re vitat ante omnia hac inductione: non oīmino ab re alienū est: q̄ confirmare intendit antonius: vt singula diffiniendo: ea omnia ab oratore aliena esse ostendat: quæ oratori Crassus attribuerat. Legum. scilicet in ciuitate scriptarum. Consuetudinis: sicut ius scriptum: ius lege: & ius cōsuetudine. Priuati: nā consentiam: & consulendū ex iure: & tractandū causas & solenniter condendū tabellas. Respondendū: vt ex iure consulat. Agendū vt causas agere sciat. Cauendū: scilicet tabellis testamentorū solenniter condendis. Ex eo genere: Nunc subiungit exēpla p̄stantissimorū iuriscōsultorū. s. Se. Aeliū. M. Maniliū P. Mutiū qui omnes peritissimi legū scriptores fuere. Se. Aelium: quem Ennius laudauit. P. Mutiū: qui frater fuit. L. Crassi. Qu. vero Mutius Publii filius fuit: & Pont. vt q̄ Max. Atq̄ vt iā id ē & vt vni uersaliter cōp̄bendam: idem de omnibus artibus faciendū arbitror: hoc est exempla p̄stantissimorū

virorū eius artis afferre. Musicus musicā. Grammaticus grammatīcā. Poeta: poetam p̄fitef. A quoq̄
 .f. phylofopho. Sua vi acumine intelligēdi: cu inueniēdi rerū naturalīū causas tractādo. Sapiētia ra
 tioe p̄cipēda de moralib⁹. Vim effectū. Naturā: p̄prietatē vt verbi gratia. Ignis p̄prietatē ē vrere: &
 fursum ferri. Causas rōnes: q̄a purissimū & leuissimū est omniū elementorū: & hoc ad phylofophiā nā
 turalē p̄tinet quia phylofophi nō solū ē scire: quid sit viuere: sed etiā cū virtute viuere: vt dixi. Tene
 scientia. Prosequi vita. Orator ē autē: ecce qd̄ superius dixi: primo Crassum p̄ inductionē quodam
 mō dīfinire qd̄ sit orator. De co. f. ora

Oratorē autē qm̄ de eo querimus: eodem nō facio
 eundē: quē Crassus: q̄ mihi visus est oēm omniū
 rerum atq; artū scientiā cōprehēdere: vno orato
 ris officio: ac noīe atq; cum puto esse q̄ & verbis
 ad audiendū iucūdis. & sententiis ad p̄bandū ac
 cōmodatis. vti possit in causis forensibus atq; cō
 munibus: hūc ego appello oratorē cūq; esse prae
 terea instructum voce: & actione: & lepore quo
 dā volo. Crassus vero mihi noster visus est orato
 ris facultatē: nō illius artis terminis: sed igeniū sui
 finibus immensis pene describere naz et ciuitatū
 regēda: oratori gubernacula snia sua tradidit: in
 quo p̄mirū visum mihi ē. Scæuola: te hoc illi con
 cedere: quū sēpissime tibi senatus breuiter: ipolī
 teq; dicenti maximis sit de rebus assensus. M. ve
 ro Scæurus quē nō longe ruri apd̄ sese esse audio:
 vir regēde reip. sciētissimus: si audierit hāc aucto
 ritatē grauitatis & cōsiliū sui vindicari a te Crasse
 q̄ eā oratorē p̄prietatē esse dicas: iā credo huc veniat
 & hāc loq̄citātē nām vultu ipso aspectuq; conte
 reat. Qui q̄q; ē in dicēdo minie contēnēdus: pru
 dētia tñ rerū magnarū magis q̄ dicēdi artē nitē
 neq; vero siq; vtrum pōt: aut ille cōsiliū: P. auctor
 ac senator bonus: ob eā ipsam causam orator est:
 aut hic disertus. aut eloquēs si ā idē in p̄curatiōe
 ciuitatis egregius: aliqua scientiā dicēdi copiā ē
 cōsecutus: multū inter se distant istae facultates lō
 geq; sūt diuersae atq; seiunctae: neq; eadē rōe ac via

mō dīfinire qd̄ sit orator. De co. f. ora
 tore. Quē Crassus q̄a dixit oratoris p̄
 priū ē. apposite ad p̄suasione de vnaq; q̄
 re p̄posita dicere Qui & verbis. i. quī
 cōpositione: & elegātia orationis valeat
 In causis forensibus: atq; cōmunib⁹. i. in
 causis priuati & publicis. Eūq; p̄terea vo
 ce: & ad cōpositionē: & elegātia oratio
 nis accedat oportet p̄nūciatio cū vrbani
 tate quadā. Voce sono vocis. Actio
 ne gestu corpis. Lepore suauitate & vr
 banitate quadā vt orationē suā faceciis
 quibusdā exornet quo auditor: animos
 ad audiendū retinere possit. Crassus
 vero: ratio fortissimā ē q̄ ei ignoscat: q̄a
 ingenia aliorū oratorū suo metiū ingenio
 vt quantū ipse valeat: tñ etiā alios in di
 cēdo valere existimet. Illius. f. artis rbe
 toricæ. Nā & et aggredif̄ id quod dī
 xit orator? p̄prietatē esse debere ciuitatē ad
 ministrare: ideo primū fuisse qui guber
 nacula ciuitatis instituerit: & eos vna co
 alefcere p̄suaserit. Et primo refutat illud
 nō esse oratoris p̄prietatē. Sententiā suā
 sic em̄ sensit oratorē administrāde ciuita
 tis peritū esse oportere Quū sēpissime
 miror inquit o Scæuola qd̄ hoc Crasso
 cōcesseris: quū tu sine dicēdi copia: & or
 nata magna saepe de rep. senatui p̄suaserit

Breuiter sine copia. Impolite: incul
 te sine exornatione. M. vero scæurus:
 p̄terea. M. etiā scæurus cui? p̄prietatē ē admī
 nistrare ciuitatem quia in ea gerendauer
 satus est. si audiret te hoc sentire: videlicet
 administrare rēpu. cē oratoris p̄prietatē: te ab
 hac sentētia deterreret: Hic ē. M. scæurus
 quē principē senatus fuisse legim⁹ apud
 Valeriū maximū. Nō longe. f. a nobis
 videlicet a tusculano. Apud sese. i. sibi
 ipsi vacare quo anitū suū a laborib⁹ rei
 publicæ colligat. Vindicari: oratori at
 tribui. Huc veniat: quia nullo mō pati

etur hanc indignitatem. Aspectu quia aspectu tantummodo: etiam sine vlla voce nos ab hac loquaci
 tate deterreret. Qui quāq; q̄uis inquit tantum dicendo valeat: vt minime cōtemni debeat: tam ē pru
 dentia magis p̄stat q̄ arte dicēdi. Neq; vero: incipit nunc argumentari contra Crassum. Nam cras
 sus dicebat oratorem eloquentiā suā ciuitates constituere. Nitatur contra hanc Crassi rationem. hoc mō
 do: Si orator erit gubernator: non tamen dicendum est oratoris vtrunq; propriū esse. Nam si orator etiā
 gubernare ciuitate didicerit vel ecōtra nō tñ ga orator ē: ideo gubernator ē vel q̄a gubernator: nō ideo
 orator. Vtrum & dicendo valet & in gubernanda republica pollet. Auctor publici cōsiliū: videlicet
 princeps senatus. Hic scilicet orator: non est tamen dicēdus gubernator ciuitatis. Nam id propriū
 oratoris est: & habet cum gubernatione ciuitatis coniunctum: non est gubernator. Multum istae facul
 tates: dicēdi orate: ac diserte: & gubernandae ciuitatis. Distant differunt. Diuersae. natura: Nā alie
 ra politices: alia logices pars ē. politices pars ē gubernatio ciuitatis: logices eloquentiā oratoris. Se
 iunctae: ratione nam ille dicendo: hic gerendo suum implet officium: tantūq; enim differt: q̄tum agere &
 dicere.

LIBER

M. Cato: Si dixeris fuisse quosdam qui vtriusque fecerit: non negauerim: sed hoc contemderim: alteris officium ab alterius officio longe diuersum. M. Cato. non eadem ratio gubernandae ciuitatis: & ornandae orationis est: quae gubernare ciuitatem: & ornare orationem idem non est: quae sequitur alium esse oratorem & alium gubernatorem ciuitatis.

Neque enim ut inquit in aliquo esse potest grammatica & rhetorica ita etiam concedimus posse esse & oratores gubernatorem ciuitatis: & ut eos dicemus non eandem tenere scientiam: sed diuersas: ita etiam dicemus oratores duas scientias habere nam si vtriusque idem esset: sequeretur ut eodem artificio indigeret. *Leges scriptae. More consuetudine non scripta.* Singulas artes quia singuli homines plures artes percipere possunt. Nam nunc particulariter probat quod superius generaliter dixit posse homines plures artes comprehendere: & dicit Peridem vtriusque consecutum fuisse.

Perides: qui eloquentissimus fuit: & prudentissimus: & qui rem publicam Atheniensium quadraginta annis rexit. Consilium publicum. senatus: quae publicum consilium maioris nostri appellatur. Idcirco non est dicendum quod vtriusque facultas: scilicet orationis & administrandae ciuitatis sit oratoris propria. Eiusdem hominis: aut oratoris aut gubernatoris ciuitatis sit orator: aut ars rhetorica sit gubernatoris ciuitatis. Nec si P. Crassus aliud inducit exemplum. In facultate in scientia iuris ciuili. Nam si quis: Postquam probauit diuersas artes in vno posse consistere: nec tamen eas eiusdem facultatis esse: nunc a sequenti probat: ostendens rem absurdissimam puenire: si quis hoc concesserit: ut qui pila optime luserit: & interpret iuris ciuili peritissimus idem sit. Sed hoc fuisse in C. Laelio accepimus: ergo pila ludere: & duodecim scriptis idem est. Praeterea praeter illam artem & facultatem dicendi: quam quisque habet ex arte. In quacumque arte & facultate. in quacumque facultate artis: nam facultas dicitur facilitas illa: quam quisque habet ex arte ut facultas grammaticae artis est scribere & recte dicere. Ludere pila: agilitate corporis. Ludere duodecim scriptis: celeritate interpretandi iuris ciuili. Quod haec comparauit: respexit ad celeritatem: nam quae pila ludat agilitate ut sit necesse est. Duodecim scriptis in duodecim tabularum legibus. Vtriusque. i. & pila ludere: & ius ciuile interpretari.

Eadem ratione dicantur quae admodum si quis ad eam artem in qua excelluerit: aliam quoque artem adhibuerit: non eandem artem vocabimur: ita etiam physici: qui poema aliquod scripserit: non idem artificium vocent. Empedocles: hic de rerum natura scripsit dicens: omnia ex quattuor elementis constare scripsit etiam versibus transitum xerxis & alia non nulla quae postea uxor eius cremavit: Floruit autem eo tempore: quo Fabii ad Cremeram interfecti sunt.

Ad hoc id est praeter: & ceteris omissis: & ut de philosophis dicunt: qui omnia sibi arroganti: dixerunt geometriam esse quandam partem. Omnes philosophi quia Plato tam & si philosophus fuerit praestantissimus: tamen in his artibus plurimum excelluit. Ac si iam quasi partes ipsius facultatis.

Sed si vis scire: quae nam sit mea de oratore sententia: non ego dixerim has artes esse ipsius facultatis oratoriae. Sed fatebor multa vidisse: & legisse: ut oratio quibuscumque ornamentis possit ornata esse. Facultas ars rhetorica. Ieiuna sententis. Nuda verbis. Aspera: quibus multis. Distincta: quia variis

Multa auribus accepisse: per doctrinam. Multa vidisse per historiam. Multa animo & cogitatione: per meditationem. Multa legendo: per lectionem. Libasse leuiter tetigisse: & est translatio ab his qui summis labiis poculum gustat. Callidum: astutum. Tyronem: imperium: translatio sumpta a militibus. Nam tyrones noui milites dicuntur: & rei militaris imperiti. Rude in doctum Peregrinum aduenam. Hostile: alienigenam: hoc est ignarum & inexpertum. Neque vero istae tragodiae: Postquam ad id argumentum redit Antonius

M. Cato. P. Africanus. Qu. Metellus. C. Laelius: qui omnes eloquentes fuerunt: orationem suam & reip. dignitatem exornabant. Neque enim est inter dictum: aut a natura rerum: aut a lege aliqua atque more: ut singulis hominibus ne amplius quam singulas artes nosse liceat: quare non & si sit eloquentissimus athenis Perides idemque in ea ciuitate plurimos annos princeps consilii publici fuit: idcirco eiusdem hominis atque artis vtriusque facultas existimanda est. Nec si P. Crassus: idem fuit eloquens & iuris peritus ob eam causam inest in facultate dicendi iuris ciuili scientia: nam si quisque: ut in aliqua arte et facultate excellens aliam quoque artem sibi assumpsisset: is proficiet ut quod praeterea sciet: id eius: in quo excelleret pars quadam esse videatur: licet ista ratione dicamus pila bene: & xii. scrupis ludere proprium esse iuris ciuili: quoniam vtriusque eorum. P. Mutius optime fecerit: eademque ratione dicantur: & quos philosophi graeci vocant: idem poetae quoniam empedocles philosophus egraeum poema fecerit ad hoc: ne philosophi quidem ipsi quae omnia sicut propria sua esse atque a se possideri volunt: dicere audent. geometriam aut musicam philosophi esse: quia platonem omnes in illis artibus praestantissimum fuisse profiteantur: ac si iam placet omnes artes oratori subiungere. tolerabilius est sic potius dicere. ut quoniam dicendi facultas non debet esse ieiuna. atque nuda. sed aspera atque distincta multarum rerum iucunda quadam veritate. sit boni oratoris

q̄ Crassus dixerat oratorē pbiam morālē discere oportere: nūc transit ad aliud argumentū: in quo dicit
 rat Crassus pbiam quoq̄ naturalē oratori eē pdiscendā: & hoc loco Antonius ostendit satis esse oratori:
 si mores hoimū atq̄ cōsuetudines didicerit. *His tragœdiis. i. portētis. Nā quēadmodū in tragœdiis*
ab histrionib⁹ magna quidē dicta sed re ipa inania tractant: ita etiā ab oratore mouent auditorū animi &
ōndit animorū impulsione quā Crassus dixerat necessariā eē oratori: qd Antonius cōfutat. In eo. i. in
flāmado: & restringendo. Inflāmare ad iracundiā. Aut restringere: lenire & mitigare. Vis virtus

multa auribus accēpisse: multa vidisse: multa aīo
 & cogitatione: multa etiā legendo pcurrisse: neq̄
 ea: vt sua possedisse: sed vt aliena libasse: fateor em̄
 callidū quenda; hūc & nulla in re tyronē ac rudē
 nec pegrinū ac hospite in agēdo esse debere: neq̄
 vero istis tragœdiis tuis: q̄bus vtī philosophi ma
 xime solēt Crasse pturbor qd ita dixisti: neminē
 posse eorū mētes qui audirēt aut inflāmare dicen
 do: aut inflāmas restringere. quū in eo maxime
 vis oratoris magnitudoq̄ cernat̄: nisi q̄ rerū oim
 naturā: mores hoimū: atq̄ rōes penitus pspexerit.
 In quo pbia sit oratori necessario percipiēda quo
 in studio hominū: quoq̄ ingeniosissimos: ocio
 sissimorumq̄ totas ætates videmus esse cōtritas:
 quos: ego copiā: magnitudinēq̄ cognitiōis: atq̄
 artis: nō mō non cōtēno: sed etiā vebemēter admī
 ror. Nobis tñ q̄ in hoc populo foroq̄ versamur
 satis est ea de moribus hoimū scire: & dicere: quæ
 nō abhorreāt ab hoimū morib⁹. Quis. n. vnq̄ ora
 tor magnus & grauis quū iratus: aduersario iudi
 cē facere vellat. hæsitaui ob eā causam. q̄ nesciret
 qd eēt iracūdia. Feruor ne mētis: an cupiditas pu
 niēdi doloris. Quis quū ceteros aīos: motus aut
 iudicibus aut populo dicendo miscere atq̄ agita
 re vellet: ea dixit. q̄ a philosophis dici solent. Qui
 ptim oīo motus negant in aīs vllos esse debere. q̄
 eū eos iudiciū cōcitet mētibus. scelus eos nepha
 rium facere. partim q̄ tolerabiliore volūt esse. &
 ad veritate; vitæ ppius accedere. per mediocres
 ac potius leues motus debere eē dicūt. Orator at
 oīa bec. q̄ putant̄ in cōi vitæ cōsuetudine mala ac
 molesta. & fugiēda mlto maiora & acerbiora ver

mis potissimū cōmouerēt & pturbarēt auditorū ai. Tolerabiliores. s. q̄ stoici. Mediocres: leues: qd
 ē academicorū & etiā pipateticorū: quū i bis pbis tāta sit distēto: qd orator hęc pdiscere. Accedere
 i. ppius venire ad cognitiōē hūane cōsuetudinē. Orator: his breuib⁹ verbis docet q̄ i pbemīs faciē
 da sūt. In cōi vitæ cōsuetudine: nō discēdis a cōi hoimū cōsuetudine: quū motus aliquos sedare voluerit.
 Mala vt noceāt. Molesta: vt displiceāt. Fugiēda: quia inuidiā concitāt: Bona: quia vtilia sunt: Iocun
 da: quia delectant: Honesta: quia per se sunt appetēda: & hęc superioribus cōtraria sunt. Neq̄ vult ita
 sapiens: cōp̄it superius dicere de oratoris officio: quid ipsi faciendū sit vt mores corū diligenter exgrat
 neq̄ velit ita sapiēs videri inter stultos: vt eū græculo cōparent: vl quū eū audiant: infulsos se & isipietes
 eē existi mēt: & ex hoc maluoli reddant. Sapiēs: nā vulgū stultū dixit. Inter stultos. id ē inter turbam

oratoris. nā mouere summum ac potissi
 mū ē in oratore: Rerū oim naturā. ppter
 pbylicā. Mores hoimū ppter ætaticā.
 Quo i studio: ac si diceret: si hoc vey eēt
 neminē sperare oporteret: posse banc fa
 cultatē p̄cipere: q̄ pbylosophi oīm vitā
 in ea p̄cipiēda cōtrita eē videmus. Inge
 niosissimorū: q̄ ingenio valēt. Ociosissi
 morū: q̄ tēpus vacuū habēt: nec in admī
 nistrāda republica occupati sunt. Quoq̄
 pbylosophiā quidē illorū nō contemno:
 sed oratoris p̄pria eē nō dixerim. Co
 pia: q̄ tū ad multitudinē rerū. Magnitu
 dinēq̄: q̄ tū ad difficultatē earū. Nobis
 tñ: q̄ quis hęc oīa: q̄ a pbis tractant: nō so
 lū laude: sed etiā admiratiōe psequenda
 sunt. tñ ea oratoris p̄pria eē nō dixerim.

Ab hominū moribus: a cōsuetudine.

Quis em̄ & ostendit tenēda hęc esse
 quæ ad mores hominū pertinet pot̄ cō
 suetudine q̄ arte: nā si natura quæ nobis
 data ē cognoscere possumus: & iracundi
 am & feruorē mentis: & si nō poterimus
 diffinire quid sit iracūdia: nō tamē ppte
 rea officio pbylosophi satisfacere non po
 terimus: videlicet animos iudiciū ad quē
 cunq̄ motū voluerim impellere. Ma
 gnus re & noie. Grauis. consilio & au
 ctortate. Hæsitaui dubitaui: tardus ē
 in dicēdo. Feruor ne mētis: si iniuria ad
 eos qui audiūt pertinet. An cupiditas
 ad eum de quo dicēdū spectat. i. vlscēdi

Quod nesciret qd eēt iracūdia: baud
 magni refert diffinire iracūdiā: iracūdia
 ne sit motus animi: an cupiditas, vlscēn
 di. Quis quū ceteros prater ea quem
 admodū dixi de iracūdia: pari mō dicen
 dū ē de ceteris reb⁹. Cetero s: vt odii
 contentiōnis inuidiæ: rursus amoris mi
 sericordie & miseratiōnis: qui affect⁹ mo
 ueri solent ab oratore. Aut populo: si
 in cōtione & rostris aliqd ageret. In ani
 mis hoimū: q̄ videlicet dnt animos nros
 ita uirtute eē cōpositos: vt ægritudine nul
 la cōmoueri possint. Qui & vnde etiā
 apud Lacedæmones lex erat neq̄ pbœ
 mio vterēt: sed quū qs ad dicendū veni
 ret: rē tñ mō nudā declararet: eo q̄ i pbē

& multitudinem vulgi. Ineptum: qui non seruato loco nec tempore de his disputet quæ minime sunt idonea nam in foro non decet disputare de pbia & rebus naturalibus. Græculū quia græcorū ista cōsuetudo est de eiusmōi rebus disputare in scolis. Sapientiā animi admirent: Hic qui hoc studet: vt apud oēs sapiētia admirabilis sit: nō recusat quo minus illi qui audiūt ingeniū suū laudet ita & laudēt sapiētiā suā: vt se insipietes eē putēt: nā hoc pareret iniuriā. Esse stultos: coparatione oratoris Sed ita pagat: sed ille sequit naturalē quandā rationē. & ita inducit: vt facile itelligat quid sit sibi faciendū. Animos bonū ita sensus. i. naturalis affectus Mētes: rōnes quib⁹ mores boninū cognoscunt: quorū Crassus dixerat aliud: naturaliū: aliud vero moraliū esse. Pborū descriptiones. i. pbylosophorū disputationes. Oratioe. i. disputādo: an in animo. i. in bonesto: an in corpe. i. in bona valitudine. Nā aliqui in bonesto: alii in bona valitudine summū bonū ponebāt: nō nulli in voluptate: & hi in nullo pborū numero habēt. In virtute: vt stoici: paripatetici: & academici. An voluptate vt epicuri. Nam qui virtutē summū bonū diffiniūt in animo ponunt. Qui vero in voluptate & bona valitudine: in corpe statuunt. An hęc. i. an summū bonū in bona valitudine aut in virtute: aut in voluptate simul cōiungi possit: quō hoc cōconiūgi potest: difficile sane videt: vt q̄ i corpe ponit nō diffentiāt ab his: q̄ i animo constituūt sed hoc mō nonnulli argumētari voluerūt vt sentētiās pborū concordēs ostenderent. Voluptas sine bona valitudine eē nō potest hoc ē coniunctū Rursus bona valitudo virtutē desiderat vt modesta cōtinentiāq; vita bonā valitudinē si ē: cōseruet: si nō ē cōparet. Rursus voluptatis comes est virtus: doloris comes ē vitiū. Nā vt rebus fortiter ac sapiēter gestis gaudemus: ita contrariis necesse ē doleamus. Quibusdā scilicet academicis: tam & si eīm multa concedunt tamē nihil affirmant: vt Cice. ad Hortensiu in academia: Sunt qui concedāt solē: lunam stellas. cœlum & terram deos esse. Nam ga videbant certum ordinem seruare: propterea deos esse credebant sed tamen non affirmabant. Fateor magnam: non negauerim inquit eam sciētiā: quæ ab his pbylosophis tractatur: magnam esse: sed oratori nō esse necessariā. Multiplicemq; quia variæ sunt pbylosophorum sectæ. Copiosas: ipso argumentorū genere. Variasq; modo naturales modo morales. Acuto ad intelligendum: Callido ad excipendum. Sagaciter: insidiosē quodam modo vestigans: & est translatio ab odorante cane. Cogitent: de presentibus. Sentiant & opinentur de præteritis & futuris. Sentiant iudicando. Opinētur cogitando. Expectent. cupiendo: & optando futura. Cuiusq; generis: id est cuiuscunq; conditionis humane & est Metaphora a fontibus: quorum p qualitate loci: aut dulces: aut salæ: aut amaræ sunt venæ. Pari ratione hominum genera diuersa sunt alii sunt mites: alii acerbiores: alii comes & faciles: alii morosi & difficiles. Aetatis: adolescentiæ feruentioris. iuuentutis leuioris. senectutis grauioris. Ordinis vt plæbei: æquestris senatorii. Plæbei cupidioris. Equæstris ambitiosioris & gloriolior. Senatorii constantioris: & grauioris. Agat in præsentī. Acturus in futuro. Mentēs rationis est. Sensus: naturæ. Nā mentes pro consuetudine morum: sensus pro naturali affectu. Pbylosophorū. Sed quomodo Anthoni: non vis oratorem pbylosophiā libros legere. Volo æquidem: sed nolo vt sint quasi ad minicula oratoris: sed quædam quasi laxamēta a laboribus: quum a reipublicæ administratione vacui erimus. Atq; otii: a gerendis rebus. Requiem a laboribus. Ne si quādo: nec velim ipm mutuo quasi accipere a Platone: quādo de ea disputare voluerit: quia nō est oratori necessaria. De iusticiā: de q̄ supra dixit. Quæ duplex est altera vniuersalis: altera singularis. Singularis ē æquitatis māter Vniuersalis ē omnīū virtutū capax. Hęc: q̄ ad iusticiā & æquitatē p̄tinent. Quod si ea: postq̄ aliis argumētis nixus ē pbare pbylosophiā nec morālē nec naturalē oratori necessariā esse: nūc ab ipius Crassi exemplis probat. Dicit eīm: o Crasse aliter dicis & aliter facis. Dicis oratori seruāda esse p̄cepta pbylosophorū & tamē in orationib⁹

tuis aliter facis: nam si orones tuas diligentius inspicient: animi aduertet longe a phis esse alienas. Ea: q̄ a Platone: & ceteris phis tractant. Eripite. Ecce verba Crassi & dicta esse intelligimus aduersus Cephonem: & M. Scaturum & L. Philippum. qui senatum inuaserat equitū opibus freti: quē M. Crassus de ne ciuitatis socios etiā in partes suas illexerat. Eripite. s. o. Quirites. Ex miseris. s. nobilitatis: qui nos in seruitutē: si cōcedit: tradere cupiūt. Eorū. s. equitū: qui sepe multa in plebē moliti sunt. Cuiq̄. s. nobilitati

agat aut erit acturus: mētes sēsusq; degustet. Pbi losophos: autē libros refuet sibi ad hmoi tusculari regē atq; ociū. Ne si quū ei dicēdū erit de iusticia & fide: mutuet a Platōe: q̄ quū hęc exprimēda verbis arbitraret nouā q̄ndā fixit i libris ciuitatē: vsq; eo illa: q̄ dicēda d iusticia putabat: a vite cōsuetudie & a ciuitatū morib; abhorrebāt. Qd si ea pbarēt i pplis: atq; i ciuitatib;: qs tibi Crasse cōcessisset clarissimo viro & aplissimo pncipi ciuitatis: vt diceres illa i maxia cōciōe tuā: ciuiū: q̄ dixisti. Eripite nos ex miseris: eripite ex faucibus eos: quos crudelitas nro sanguie nō pōt expleri nolite sinere nos cuiq; seruire. nisi nobis vniuersis qbus et possumus et debemus. Omitto miserias in qbus vt illi aiūt vir fortis eē nō pōt: omitto fauces: ex qb; te eripivis: ne iudicio iniquo exorbeatur sanguis tuus qd sapiētī negant accidere posse. Seruire vero: nō mō te sed vniuersū senatū: cuius tū cās agebas. ausus es dicere: p̄t ne virtus Crasse seruire istis auctorib;: quos tu p̄cepta oratoris facultate cōplecteris q̄ & sp̄ & sola libera est. queq; etiā si corpa capta sint armis: aut cōstricā viculis tum suū ius atq; oīm rez; ipunitā libertatē tenere debeat. Quæ vero addidisti nō mō senatū seruire posse pplo: s; et debere: qs hoc pbūs taz; mollis tā lauidus: tā enervat;: tā oia ad voluptatē corpis dolorēq; referēs. pbare posset senatū seruire pplo cui pplis ip̄e moderādi & regēdi sui potestatē: q̄ si q̄sdā habeas tradidisti. Itaq; hęc quū a te diuinitus ego dicta arbitraret. P. Rutilius Ruffus hō doctus et phie deditus nō tantū paz; cōmode s; etiā turpiter et flagitose dicta eē dicebat. Idē. Qu. Seruiū Galbā quē hoīem pbe nosse & meminisse. se aiebat pgrauiter rep̄bēdere solebat. q̄ is. L. Scribonio q̄stionē i eū ferrētē ppli miscdiaz; cōcitasset quum. M. Cato Galbe grauis atq; acer inimicus aspere apd pplim romanū: & vehemēter eēt locutus quā orōnē in originib; suis exposuit. Rep̄bēdebat igit Galbā Rutilius q̄ is. C. Sulpiciū Gal

nisi nobis o Quirites. Debemus em̄ solū pplo romano seruire. Probat Antonius hęc verba Crassi longe diuersa a phos; sētētis. Omitto. s. eripite nos ex miseris: ergo miseris cōcedis eē fortes: qd poenitus pbi negāt. Fauces: ga fauces dixisti: ex quibus te vis eripe: ne sanguis tu; exorbeat iudicio iniquo. Qd videlicet vtrūq; .s. & miserias: & metum mortis: Nā pbi negāt metū mortis sapiēti timēdū. Seruire vero: Sed dicam; qd dixisti seruire: quō p̄t hęc tua p̄cepta phos; sentētis esse accomodata: cū virtus nūq; seruire possit. nā si virt; sp̄li ber; e. quō sapiēs seru; eē p̄t: Pōt ne. q. d. nō. Ea semp; ga nūq; seruit: nā ipse sola sempiterna vit libertate. Armis ab hostibus. Vinculis: custodia. Impunita: ga nūq; supplicia sentit. Quæ vero addidisti: Pergit Antonius redarguere Crassum q̄ aliter fecerit & faciat in oronib; suis q̄ ipse supius p̄cepit: videlicet oratores phie p̄cepta seq; debere: qd minime facit: & verbor; suoz; p̄culā illā rep̄bēdit. s. nolite sinere nos cuiq; seruire: nisi vobis vniuersis hoc loco dixisti inquit o Crasse senatum debere seruire populo: quū senatus potius ipse habenas regendi & moderādi accepit. Quæ vero: & dicit hęc dicta rep̄bēdi a quibusdam philofophis. Tam mollis: tam effeminaus. Tam languidus: tam torpidus. Tam enervatus: tam dissolutus Ad voluptatem: sicut epicuri qui dicebant dolorem fugiendum: & voluptatē appetendam. Moderandi: ne cupide effluerent. Regēdi: ne a recto: errore labantur. Itaq; & ob eam rem: qui valde dissentiūt philofophi ab his quæ posita sūt in conditione humane vitæ: quum hęc tua dicta mirifice laudare. P. rutilius: ea rep̄bēdere cepit: q̄ ea nimis molliter & effeminatē dicta esse diceret. P. rutilius: de quo postea latius dicef. Homo doctus: eo q̄ philofophie plurimum deditus esset. Et philofophiæ deditus: & ideo abhorrebat ab his dictis tuis: quia philofophus erat. Turpiter: turpe dicitur quod est euitandum. Flagitose: flagitiosum quod rep̄bēdendum est. Idē. s. P. rutilius rep̄bēdebat Sergium Galbā ob hanc q̄onem: q̄ infra est: & habitata est cōtra galbā: q̄ lusitanorum haud mediocrē numerū interposita fide p̄tor in hispania occidi iussit. Itaq; actio tribunitie cū se. M. cato admodū senex oratione sua: quam in originibus retulit: sub-

scriberet. Reus p se ia nihil recusans puulos liberos suos: & galli sanguine coiunctu sibi filiu flens comē dare cepit. Eo q facto mitigata cōtione: qui oim cōsensu piturus erat: nullū poene triste suffragiū babu- it: quēadmodū Valerius in memorabilibus li. viii. de his qui quū rei essent infames: nihilominus euasere. Comemini se: quō adolefcēte galba causam agisset. L. scribonio tripla. Grauis: q inimicicias cū gal- ba uehemēter agebat. Cn. sulphitii: hic sulphitius gallus est de q apud Valeriū legimus: q. L. pauli Aemii aduersus Perlam Macedonū regē bellū gerētis eclipfi factam: de cōli & siderum natura differens eos alacres: quum pauidi essent effecit. Re- cordatōe & memoria: vnū patētis: alte- rū agentis. Ac se tanq in p̄mptu siue p̄ cinctu in p̄mptu siue in p̄cinctu testm si- gnificat: q milites p̄ntibus cōmilitoni- bus testamēta faciebāt nō scripta. Plutar- chus dicit in coriolano: Mos Romanis erat: vt milites quū in acie instructi scuta capturi: vestesq cincturi eēt: tribus: aut quatuor audietibus haredem noiarent: & hoc testm vocabat esse factū in p̄mptu siue in p̄cinctu. Sine libera: qa ibi libra nō adest: quū in hostem ruiturus est. Li- bra: eo q testm sp̄ mācipationē continet quoties hares aliq noiāt mācipatio si- gnificat. nā haredibus noiatis: alienatō sequit. Ois res q mācipat. i. ab vno dño in aliū trāsire p̄t: emācipat p̄ nexū. i. per quā dā iuris solēnitatē. Nexus est quē dā iuris solēnitatis facta: sicut Caius expo- suit institutorū li. ii. cui? verba hęc sunt. Mancipatio est qdā imaginaria vēditio qd est p̄priū ius ciuū Romanorū Ad hi- bitis nanq qnq; testibus ciuibus roma- nis puberibus: p̄terea alio q librā teneat qui libripēs dicit: is qui mācipiū accipit hūc inquit boiem iure quiritū meū esse aio. Itq; mihi emptus est xere aneaq; li- bra: & xere librā p̄cutit: idq; xē dat ei a q mācipiū accipit: qsi p̄ci loco. Nō autē di- cit: sine hac solēnitatē: qsi i p̄cinctu testm cōdidisse Galbā. Hęc Boetius in topica Ciceronis: qbus euerbis intelligere pos- sumus in testamētis cōdēdis. Ideo librā adhiberi: quia mācipatio sit hareditatis. Nam bona testatoris in haredes transe- unt: cuius cōuetudinē nos vestigia te- nemus: quū in stipulationibus dicat: Bo- ni auri: iustiq; ponderis exhibitam esse pecuniā. Ergo & in tutoribus testamēto scribēdis hęc aderant q significarēt bona testātis cum haredibus pupillis tantisp̄ in ptate tutoris esse: dum illi impuberes essent. Hanc etiā cōuetudinē Varro de doctrina linguę latinę bis verbis innuit. Nanilius iuriscō. ingt. Om- ne scribit qd p librā & xē gerit in quo sit mācipia. Mutius iuriscō. q p xē & librā fiunt: vt obligent: p̄ter q mācipio denf. Hoc verus esse ipm verbū oñdit: de quo quærit. Nā id ē qd obligat p librā: neq; suū sit videlicet nexus: de nouis significatōe quærebat. Mutius: cui snie conuenit: qd hoc loco Cicero dicit. Nam tutori nō dat mācipio pupillus: & obligat p librā. nec suus sit: sed ad tps dūtaxat obnoxius est ei qd ad intutelā suā venit. Illorū. s. pupillorū. Inuidia: qd potēs nimii atq; supbus fuisse q lusitanorū ingentē numerū interposita fide interemisset. Odio crudelitatis. His q; eū tragœdiis. i. bis qsi tragœ- diarū rep̄ntationibus. Nā tragœdiā rep̄ntare videbat: quū pupillū poene in humeros extolleret: Item silt dicebat Rutilius sicut apud Cato. in libris originū scripta erat hęc oīo: Pueris: spectaculo puerorū. Hęc Rutilius valde vitupabat: vt pote pbūs. Sed si fuisset orator nō rep̄bendisset. Ergo apparet orato- riā facultatē a pbō; facultatibus valde alienā atq; diuersam esse. Humilitati. i. abiectiōni. Nā quū eēt ille sicut etiā apud Valeriū hui? viri mētio sit: quō dānatus fuerit. Hęc. P. Rutiliū sime innocētiē virū: qm qstor. C. Mutii p̄cōsulis Asiā ab iniuriis publicanorū liberauit: inuidia equestris ordinis q tūc indicia exercebat repetūdārū dānatus in exiliū missus est. Qui cū postea ob syllanā victoriā in patriā redire lice- ret: maluit in exilio esse: q; q aliquid cōtra leges fecisse videre. Innocētia: nā innocētia est primū iusti- cōe munus: vt ne cui qs noceat. Integrior: incorruptior: qa nulla cupiditate vincere. Sanctior: firmior

constantior: q̄ nulla animi p̄turbatōe frāgi posset. Ornatus: apparatus. Ferebat: dabat: cōcedebat. Patrum buic: Cōcessit inquit buic Cottæ adolefcēti disertissimo paulū p̄tū. i. puulā dicēdi p̄tē: q̄ filius fororis suæ esset. Nullo apparatu. i. nullo ornatu. Pure simpliciter. Dilucide: vsitate: more solito. Q̄d si tu nūc Crasse: Dānatus est inquit. P. Rutilius q̄ nemo p̄ eo cām dixit sicut res merere videbat. Sed si tu inquit Crasse dixisses: nō p̄bō: more: sed tuo potius arbitrio. P. Rutilius tantus ciuis esset seruatus neq̄ p̄bōs imitatus esses: q̄uis oratori adiuuētā a p̄bis sumenda esse dixisses. Tūc: quū q̄o babita est in

runt pestiferi ciues supplicioq̄ digni: tñ oēm eorū importunitatē ex intimis mentibus euellisset vis orōnis tuæ: nunc talis vir amissus est: dū cā ita dī: vt si in illa cōmēticia platonis ciuitate res agerēt: nemo ingemuit: nemo in clamauit p̄ronorū: nihil cuiq̄ doluit: nemo est q̄stus nemo rēp. i. plorauit: nec supplicauit qd̄ mīta: pedē nemo in illo iudicio supplot. Credo ne stoicis renūciaret: imitatus ē hō romanus & cōsularis veterē illū Socratē: qui quū oīm sapiētissimus eēt: sanctissimeq̄ vixisset: ita in iudicio capitis p̄ se ipse dixit: vt nō supplex aut reus: sed magister: aut dñs videret eē iudicū: qn̄ etiā cum ei scriptā orōnē disertissimus orator Lysias attulisset: quā si ei videret: edisceret: vt ea p̄ se in iudicio vteret: nō inuit⁹ legit: & cōmode scriptā eē dixit: s; inqt: vt si mihi calceos syconios attulisses nō vterer: q̄uis eēt habiles & apti ad pedē: q̄ nō eēt viriles: sic illā orōnē disertā sibi et oratoriā videri: fortē & virilē nō videri. Ergo ille quoq̄ dānat⁹ ē: neq̄ solū primis sentētis q̄b⁹ tantū statuebāt iudices dānarēt: an absoluerēt: s; etiā illis: q̄s iterū legibus ferre debebāt. Erat em̄ atbenis reo dānato: si fraus capitalis non eēt: q̄si p̄na ea est iatio & sn̄ia: quū iudicib⁹ dare⁹: iter rogabat⁹ re⁹ q̄ q̄si est iatio: cōmeruisse se maxie cōfiteret: qd̄ quū iterrogat⁹ socrates eēt: m̄dit se meruisse: vt aplissimis honorib⁹ & p̄miis decoraret⁹ & vt ei vic⁹ quotidian⁹ i prutbanco publice p̄beret⁹: q̄ bonos ap̄d grecos maxim⁹ h̄ret. cui⁹ m̄siōe siciudices exarlet⁹ vt capitis inocētissimū boie: cōdēnarēt: q̄ qd̄ si absolut⁹ eēt: qd̄ m̄bercule. etiā si nihil ad nos p̄tinet: tñ p̄pter ei⁹ igeniū

existimās: alia vero demonia inducēs. Cōtra ius itē & fas iuuenes corrūpe. Dānatus ē igit̄ iudiciū ducētis octoginta & vna sentētis. Post paucos deinde dies venenū hausit. multa prius de immortalitate aiorū dīsserēs: Sed atbenisibus ei⁹ facti tñ p̄nie incessit vt mox palestras & gymnasia clauderēt. & alios qd̄ exilio: Melitū vero delatorē morte dānarēt. Socratē aerea imagine publice honorarēt: quā a Lisippo p̄fēctā i vrbis celeberrimo loco statuerūt. Pulera ē appologia xenophotis de Socrate quē cōstat castissimū fuisse. Quū ei scriptā orōnē: Lysias discipul⁹ Socratis tuit q̄ orōnē copiosissimā & cause sue cōmodissimā cōposuit: & eā Socrati tradidit: vt ea si videret: vteret in iudicio. Eā qd̄ legit socrates: & pb̄auit cōmode scriptā: sed tñ ea vti noluit. Cui cū Lysias dixisset. Cur ea vti nō vis cū apte cōposita sit: R̄ndit. q̄

Rutiliū. Subsidiū: adiuuētū. Ex illis. i. p̄ceptis & institutis p̄bōr. Tuo more: vt in ceteris causis dicere soles. Licuisset p̄ ip̄m Rutiliū: videlicet q̄ nō est p̄ se passus orari. Pestiferi ciues equites notat: cuius ordinis inuidia: & factōe dānatus est Rutilius qui (vt supra diximus) cū Mutio cōsenserat ne qd̄ publicani in asia agerēt. Digni: q̄ ipsi merebant̄ supplicii. Eorū: egtū & publicanorū. Euellisset: expulisset. Vis. i. potuisset orōnis tuæ vebemētia e cordibus eorū iporunitatē delere. Nūc: sed n̄ ga oratorio sed philosphico more cā est acta: Ideo dānatus est vir tantus: & ciuitas n̄ vix talē amisit. Dū cā ita dī. i. nō alio more Rutili cā acta est: q̄si ageretur in ciuitate: quā Plato sibi finxit in libris

.i. de legibus. Cōmēticia: ficticia: quā Plato sibi finxit. Nemo ingemuit se: patronorū ad cōmiserationē comouēdā. Inclamauit: ad indignationē concitandā in aduersarios. Nihil cuiq̄: ad id qd̄ dixit in clamauit. Nemo est quæst⁹: ad id qd̄ dixit ingemuit. Nemo rēp. i. implorauit. i. nemo pplm̄ inuocauit: vt reo opem afferet. Nec supplicauit: nec etiā reū sub iudiciū p̄tate statuit: nā vtraq̄ loca plurimū valent ad cōmiserationē comouēdā. Pedē supplot. idē nemo pede strepitū nec plausum fecit dolores ondens. Credo ne stoicis renūciaret: ironice dixit. Verebāt ne si ipsis supplicatū fuisset p̄ Rutilio: stoicos offēderet q̄ Rutilius stoicus erat. Imitatus fecit inquit quē admodū Socrates: nā si in cā sua se oratorē p̄buisset: absolutus fuisset Sed si Socrates absolutus fuisset: iniqui nobis fuissent p̄bi nūmū p̄fecto. Vterem illū: p̄ excellentiā hoc dixit. q. d. vterem & summū p̄bm̄. Sapientissimus etiā oraculo Appolinis. Ita in iudicio capitis: videbat ipse non vt reus & supplex: sed eo vultu: eoq̄ habitu cām suam dixit: vt nō supplicare iudicibus: sed imperare videret⁹. Accusabatur em̄ hisce criminibus q̄ iura violaret q̄ ciuitas ex maiorū instituto suscepat deos esse non

videlicet nec si mihi calceos sycionios (sunt enim effoeminationes) attulisses: etiā si mihi accommodati & habiles essent: ego tamen eis non vterer: quia non essent viriles. Calceos sycionios: Sicon insula est: teste Plinio in mari Aegeo ex opposito ad Epidaurum: unde calciameta sycionia dicta sunt. Lucan. & pedibus leua sycionia demit bo-
 nesta. Aperi: idonei. habiles ad civitatem aperi ad quietatem. Diserta: excelsa. Oratoria artificiosa. Ergo quasi antoni? cum indignatione dixit: ille dicitur esse ob suam severitatem. Ille autem: sicut Rutilius. Hoc iocundus dicit: quod Athenienses primo quidem simpliciter disputabant reus nunquam dānāndus: an absolūendus esset. Deinde si nocens videretur reliqua consultatio erat qua poena dānanda esset. Et hoc dixit: quia non solum primis sententiis dānatus est: sed etiam reliquis: in quibus poena capitis afficiendus esse putarunt. Illis legibus. id est. secundum illas leges: quae ita sceleribus poena: sicut virtutibus praemium statuunt. Erat enim Athenis: & ostendit quomodo ius reddebatur Athenis: Primo quidem iudices inter se disputabant: nunquam dānāndus esset. Deinde quomodo nocens visus fuisset: interrogabant iudices reum: nisi esset in iudicio capitis quam poenam meruisset. Ita etiam de Socrate primis sententiis iudicavit eum esse nocentem. Secundo eum obtulerunt iudicibus. Iudices autem interrogaverunt reum quam poenam meruisset: tunc ille se meruisse summos honores dixit: & sibi in gratia praemia in prutaneo dāda esse dicebat cui? nisi sic iudices exarserunt ut eum poena capitis afficerent: Reo dānato. ita statuebat poenam Athenienses iudices ei quod dānatus esset quasi ex ipsius rei sententia. Dānato: quod dānare est Fraus. id est. poena: ut apud Virgilium. Iam nosces vetera ferat cui gratia fraudem. id est. poenam. Aestimatio: estimabant. id est. statuebant iudices: quibus quanta poena sumenda esset de reo. Prutaneo sicut diceret in capitolio. Nam prutaneus locus erat in arce dignissimus: ubi magistratus consilium habere solebat. Erat etiam prutaneus magistratus: ut consultatus dicitur: quem publici consilii principem appellabant: graece autem magistratus ille appellabatur. Quomodo modo: Si absolutus fuissetocrates: adeo se nobis arrogantes praebuissent ut nullo modo ferri potuissent. quod dicitur. Si nunc se iniquos praebent dānato Socrate: quod iniquiores fuissent: si absolutus fuisset. Inscientia id est. ignorantia. Non pugno: non contendo Melius: tutius. Verus probabilis: an oratore an philosopho non dico utrum sit melius: sed dico hoc sibi illo longe diversissimum. Hoc. id est. orare. Sine illo: philosopho. Nam quod ius civile: Hec est ratio quare principalis huiusmodi capitis: in quo plane reprehendit antoni? Crassum: quod tanto peius voluerit ostendere oratorem esse non posse sine iuris civilis scientia. Et ostendit hanc multum ab illa esse diversam ut etiam de aliis ostendit. Video quod exgeris: Cuius: cur tanto peius ius civile laudaveris. Prior fuit ut gratificareris Sexuole: quod dignus est amari. Altera causa: quod cum ius civile nudum esse videres: illud diutius eloquentiae tuae exornare: & locupletare voluisti. Amplexus: quasi necessarium oratori. Videbam. id est. non solum video postquam disputasti: sed inter disputandum etiam ad tuam sententiam cognoveram. Pro eius eximia suavitate: nam mox huius Sexuole suavitas ea est ut amari ab omnibus meruerit. Cuius arietem. Et ostendit quod ob rem tam multa de iure civili dixit Crassus ut gratificaretur Sexuole quia iuriscōsultus erat: & quia nuda ea scientia videbat eam voluit oratione sua exornare. Inornata. inopere: non habente diuitias orationis. Inornata: desolata sine confortio alterius facultatis. Et incōpta: inornata. Locupletasti: diuitias fecisti. Deinde quod mea: alia causa est: quia in eo diutissime versatus es: cum eius studii tibi & hortator & magister esset: tibi domesticus: propter P. Crassum quod propinquus erat Sexuole. Exaggerasti: amplificationes. Ista artem. id est. iuris civilis. Ne operam: ne frustra didicisti ius civile: sed ego: Sed si quis meam sententiam nolo contra ius civile contendere: neque negauerim eam esse magnam: sed dixerim causas sine ea tractari posse. Tanta: ars iuris civilis. Etenim est cum sicut tu dicitur. s. longe patens. Magna. id est. qua iubet: aut vetat: aut permittit. Et late patet. id est. iustitia: quae in omnibus virtutibus extenditur. ad multos: aequitate: quae vnicuique pro dignitate tribuit. Et summo in honore: id enim disputat Crassus ius civile apud omnes semper maximo in honore

nore fuisse. Et clarissimi: & hodie nedū supiori tpe ius civile p̄sides habet p̄stācīssimos. Sed vide. i. vide o Crasse. nedū tu ius civile ornare volueris. alienis laudib⁹: suis etiā priues. Nouo. i. magno. Vigi. Pollio: & ipse facit noua carmina. i. magna. Alieno: oratorio. Cōcesso. i. sicut res postulat accomodato. Tradito: sicuti meruit. i. ex cōmodo & dignitate rei. Spolies ad cōcessum. Denudes: ad traditū. Nā si: & ondit illud ita esse: & ita argumentat. Si tu diceres: nec ius civile sine eloquētia nec eloquētia sine iure ciuili: tunc velles vtrāq; sciam ornare & iure ciuili adhibito eloquētie & eloquētia iuri ciuili adhibita.

gas nisi illam scientiam assumpserit: esse posse. Ita & tibi iuriscōsultus ipse p se nihil: nisi Leguleius quidā cautus: & acutus p̄æco actionum: cautor formularū: anceps syllabarū. Sed quia saepe titur orator subsidio iuris in causis: iccirco istam iuris scientiam eloquētie: tanq; ancillulā pedisse quāq; adiunxisti. Qd vero ipudētā admiratus es eorū patronorū: q aut quū pua nescirēt magna p̄fiterētur: aut ea q maxima eēt i iure ciuili: tractare au derēt in causis quū ea nescirēt nūq; didicissent: vtriusq; rei facilis ē & p̄mpta defensio nāq; neq; illud est mirandū: q qbus verbis coemptio fiat ne sciat eūdē: ci? mulieris q coemptionē fecerit cām posse defendere: nam & si parui et magni nauigii eadē est in gubernando scientia: iccirco qui qbus verbis heriscūdæ cieri oporteat. nesciat. idē heriscūdæ familie causam agere nō possit: nāq; q maximas centū iurales causas i iure positas ptulisti: q tandē ea: cā fuit: q ab hoīe eloquēti. iuris imperito: nō ornatissime potuerit dici. Quibus qdem in causis oibus sicut i ipsa. M. Curii q abs te nup est dicta: vt. i. T. Lucilii Mācini cōtrouersia. atq; in eo puero. q ex altera nat⁹ erat vxore. nō remis so nūcio supiori. fuit inter p̄tissimos hoīes sūma

Iouis dari censet: interpretat aere p̄cioso fabricatū: qui dicit alterū interpretat aereū. i. aeri expositū: non in di ctiōe sed in syllaba disceptatio ē: vt vel aere? aeri exposit⁹ vel ex aere fabricat⁹. Anceps syllabarū qa cuius modi syllabe ea cōtinere pnt q ambiguitatē facere pnt. Sed qa: ecce quō ondit ipsa suo honore priuatā eē. quā alienis laudib⁹ ornare cōtēdit. Iccirco: neq; em si ipator subsidiariis militib⁹ vtiē ad debellādos hostes: iō dicim⁹ subsidiarios milites eē ipatori anponēdos nō it. q ipator hētvelites p̄cipes & subsidiarios. Qd vero: nūc ad aliā argumētationē Crassi descendit: qa ita argumētabat Crassus q puas cās tractare nescit: is magnas multo min⁹ tractare poterit. At q videm⁹ bos oratores in puis hāsitare ergo nō sūt oratores: dicit facile eē vt eā absoluat & quō oīn soluat ondit. Impudētā. i. cor q magna p̄tē tur cū pua nesciāt. Vtriusq; rei & q orator etiā si pua saepe ignoret: & magn. tractare possit: & ea quā nunq; didicerit. Prompta: expedita. Nā neq; illud. Exēplo p̄bat fieri posse vt orator etiā si verba iuris ignorauerit: tñ qd ad ius civile ptinet: defen dere possit: vt verbi grā Mulier nupsit viro: & qbus verbis conubia fiāt plerūq; ignorabit: orator tñ cām cōnubii facere poterit: cū id ignorauerit & ipsam legitimā eē ondere. Coemptionē. i. p̄actionē nuptiarū. ea rōne q antiquus vir & vxor inuicē se emebāt: quā em p̄tionē antidotē appellam⁹ q nūc etiā taruiss vtunē. Quū em spōsa pacta fuerit: & sexcētos aureos viro spopoderit cōtinuo intelligit tēciā p̄te d q̄is. i. antidotē factā eē a spōso: cū cōsenserit i bāc dotē: & obli gatū eē ducētis aureis. si dos eēt sexcēto rū aureorū. Vñ vir. videt hoc lenisille. An de? imēsi venias ma ris: antua nauat: Numina sola colant tibi seruiat vltima tula. Teq; sibi generū t̄betis emat oibus vndis. His verbis fiebāt cōnubia. Figo te in spōsū accipio: & ego te in spōsam: alioqn fieri nō posset. Si em dice ret: ego te accipiā: & ecōtra fieri nō posset: qa oportet vt verba sint de p̄nti. Nā & si pui nauigii: Refellit

erat. q̄ galba diceret id tñ qđ Galba dicebat: Crasso pbabilius videbat. Attamē q̄ causa. Q̄uis inquit orator tm̄ eloquentia valeat: vt plerūq; ea etiā q̄ i iure ciuili cōtinē vi eloquentiā suā redarguere possit tñ sūt multa q̄ manifesta sūt: vt si etiā i iure cōtinē: cognosci tñ sua sponte possint. In iudiciū: nā cū n ipsas causas oibus notū eē possit ius nec p̄pterea quisq; dubitare possit quid de causis dubitari debeat necessariū oīno nō ē: vt i iudiciū veniat. Nūquid causa ē de posthumo: quā Crassus supius tetigit: dixit ei de p̄re qui testamētū cōdidit: nesciēs vxorē i uā aliuū gestare scripsit heredē externū q̄ndā nec vllā post-

ri oēm hāc p̄tē iuris in cōtrouersis ignorare. q̄ ps sine dubio mltō maxia ē. In eo ē iure qđ abigīt. inter pitissimos: nō eē difficile oratori. ei? ptis q̄ cūq; defendat: auctorē aliq̄ i uenire a quo quū amētatas bastas accepit: ipe eas oratoris lacertis viribusq; torq̄bit nisi vpro bona venia bui? opti miviri dixerit. Scēuole tu libellis aut p̄ceptis foceri tui cām. M. Curii defēdisti nōne arripuisti p̄ro ciniū aqtatis: & defēsiōnē testamētos: ac volūtatē mortuorū. Ac mea qđē snia frequēs. n. te audiui atq; affui mltō maiore p̄tē snia: sale tuo et lepore: et pollitissimis facetiis pellexisti: quū & illd̄ nimū acūmē illuderet: & admirare ingeniū Scēuole: q̄ excogitasset: nasci p̄us oportere. q̄ amorū quūq; mltā colligeret & ex legib?: & ex senatus cōsultis: et ex vita ac fmone cōi nō mō acute: s; ēt ridicule ac facete: vbi si verba nō rē seq̄rēt: cōfici nihil posset. Itaq; hilaritatis plenū iudiciū: ac leticiē fuit: i quo qđ tibi iuris ciuilis exercitatio pfuerit nō itelligo: dicēdi vis egregia: sūma festiuitate ac venustate cōiūcta pfuit. Ipe ille Muti? p̄ni iuris defensor & q̄si p̄rimoniū ppugnator sui qđ i illa cā. cū cōtra te diceret. attulit. qđ de iure ciuili de p̄optū videret. Quaz legē recitauit. qđ patefecit dicēdo: qđ fuisset i peritis occultius. nepe oīs eius oīo versata ē i eo. vt sc̄ptū plurimū valere oportet

pparet. b̄sim legi. Affui. tibi cām agēt. Mea. & vt arbitror Crasse: tu poti? relic? argumēt. salib? vte baris: q̄ cōmoueres: & aduersariū cōfunderes. Pellexisti. i. blandas subdolasq; dedisti. Sale vrbānitate tua. signāt aut scōmata: q̄ prima fronte iocūda sūt. exitu vero ip̄o plurimū amaritudinis hnt sicut salis ē natura. Lepore i verbis. Facetiis i dictis vrbātoribus. Ingeniū Ironice Crassus iocabat in Scēuolā. quū sc̄ptū diceret admirari ingeniū qui hāc excogitare: & iuenire potuisset. Nāci pri? ille argumentabatur quia testamēto scriptū erat si quis natus fuerit: & ab itēto mortu? M. Curius secūdus mibi hares esto. Natus nemo: q̄ nec mortu?: i q̄ hares esse nō debet quia multas leges: & mltā senatus cōsulta colligebat in quib? oñdebat: si verba ip̄a lequi vellem?: & non sentētiās nihil confici posse: vt verbi grā: Lex est. Vim vi pellere licet. p̄ verbis ip̄ius legis. Si pater isurgat in filiū: filius in patrem manus inferre p̄t qđ nefas eēt dicere: quia hāc nō fuit conditor legis snia. Rurlus lex est: Per alienū nemo trāsito. Sed si verba sequi vellem?: quū domo egressus fueris: pedem mouere non poteris. Itaq; q̄ bis tuis facetiis iudiciū animos b̄ hilaritate & leticia complesti. Hilaritatis ac leticia: hoc animi illud vultus: & oris leticia ab altitudine animi dē: vñ p̄ x̄ dipthongū scribit. Festiuitate: suauitate verborū. Venustate iocūditate rerum. Vnum ē delectationis: vt suauitas. Alterq; vero etiā vtilitatis. Ipe ille Non modo tu Crasse quicq; de iure ciuili sumpsisti sed nec Muti?. Paterni iuris: qđ a p̄re didicerat iuris peritissimo. Et q̄si propugnator p̄rimoniū: quia iuris ciuilis scientia familiarū peculiaris fuit. Defendere scriptū: nihil aliud est nisi scriptū seruare: nec ab eo vsq; quāq; discedere ne punctum quidā. Apud magistrōs: quia non est iurisconsulti: sed magistrōrū docere pueros: & eos dedamationibus exercere. In hoc genere: Legitima constitutio constat ex scripto: sentētia contrariis legib? ambigua diffinitioe trāslatione: & ratiocinatione. Magi

bumi mētionē fecit. Postea nat? ē ei fili?: etiā si aliū scripsisset heredē testamento. Quis igr̄ nesciret eū scripto heredē i agnatione anferri debere. Ergo hāc causa nō dī i iudiciū ferri: qā b̄n cogitēt. Agnascēdo nomia q̄ incipiūt ab. n. plerūq; allumūt. g. vt ant? gnāt? agnascēdo. i. p̄re nascēdo. Ergo in hoc genere qđ naturali qđ dā rōe oib? patet: quia iudicia nulla exercent: q̄ hāc p̄tē iur? de q̄ nemo dubitare possit oratores possunt ipone ignorare.

Qua ps. si iur? qđ ip̄m p̄ se patet. In eo aut sed nō negaueri aliquid i iure esse qđ scire necesse ē oratori. Sed si n̄ iuris perit? erit orator. Nū ne facile erit a iuriscōsulto id accipere: & quū ab eo q̄si famulo accepit meli? sciret tractare q̄ ip̄e iuriscōsul? In eo. i. i ea p̄te iur? i q̄ disceptationes eē solēt iter pitissimos viros. Amētatās amētatū lorū ē: q̄ media basta relīgat & iacit. & dictū ē p̄ similitudinē oratore accipere bastas amētatās. i. munitas cās. Nā sicut amētatū telū munitū dicim? ita amētatās causas munitas iur? ciuilis sciētia. Vir. itendūt acres arcus amētatq; torquet spicula. & latēt v̄ dicere meli? eē causā ab oratore agi: quā a iuriscōsul? i. strui. quē admo dū laudib? ē telū a milite torq̄ri q̄ ip̄m ab artifice i. strui. Torquet bit. vi orōnis suā tractabit. Lacert. i. v̄rib?. Nisi vero: & vt habeāt argumētā sua maiore vim: sp̄ ip̄ius Crassi v̄t exēplis. Bona venia. i. pace tua dixerim.

Defendisti: qđ p̄fecto mime fecisti. Socer tui. si ip̄ius Scēuolā. Patrocinū aq̄uitat? vt oñderet aqtatē vt si q̄s i v̄e diderit vitiatū mācipiū scies nisi dixerit: p̄stare debeat. aegat? q̄ ē singular? iusticiā ne q̄s pl? hēat cōmodi q̄s i cōmodi. Frequēs. n.

Crasse: tu poti? relic? argumēt. salib? vte baris: q̄ cōmoueres: & aduersariū cōfunderes. Pellexisti. i. blandas subdolasq; dedisti. Sale vrbānitate tua. signāt aut scōmata: q̄ prima fronte iocūda sūt. exitu vero ip̄o plurimū amaritudinis hnt sicut salis ē natura. Lepore i verbis. Facetiis i dictis vrbātoribus. Ingeniū Ironice Crassus iocabat in Scēuolā. quū sc̄ptū diceret admirari ingeniū qui hāc excogitare: & iuenire potuisset. Nāci pri? ille argumentabatur quia testamēto scriptū erat si quis natus fuerit: & ab itēto mortu? M. Curius secūdus mibi hares esto. Natus nemo: q̄ nec mortu?: i q̄ hares esse nō debet quia multas leges: & mltā senatus cōsulta colligebat in quib? oñdebat: si verba ip̄a lequi vellem?: & non sentētiās nihil confici posse: vt verbi grā: Lex est. Vim vi pellere licet. p̄ verbis ip̄ius legis. Si pater isurgat in filiū: filius in patrem manus inferre p̄t qđ nefas eēt dicere: quia hāc nō fuit conditor legis snia. Rurlus lex est: Per alienū nemo trāsito. Sed si verba sequi vellem?: quū domo egressus fueris: pedem mouere non poteris. Itaq; q̄ bis tuis facetiis iudiciū animos b̄ hilaritate & leticia complesti. Hilaritatis ac leticia: hoc animi illud vultus: & oris leticia ab altitudine animi dē: vñ p̄ x̄ dipthongū scribit. Festiuitate: suauitate verborū. Venustate iocūditate rerum. Vnum ē delectationis: vt suauitas. Alterq; vero etiā vtilitatis. Ipe ille Non modo tu Crasse quicq; de iure ciuili sumpsisti sed nec Muti?. Paterni iuris: qđ a p̄re didicerat iuris peritissimo. Et q̄si propugnator p̄rimoniū: quia iuris ciuilis scientia familiarū peculiaris fuit. Defendere scriptū: nihil aliud est nisi scriptū seruare: nec ab eo vsq; quāq; discedere ne punctum quidā. Apud magistrōs: quia non est iurisconsulti: sed magistrōrū docere pueros: & eos dedamationibus exercere. In hoc genere: Legitima constitutio constat ex scripto: sentētia contrariis legib? ambigua diffinitioe trāslatione: & ratiocinatione. Magi

stros: rhetores: siue sophistas: ubi p dedamations docent discipuli. Acquitatē. i. sniam scripti. Et cre-
 do: De alia causa dicit: quā pposuerat: quū onderet ius ciuile oratori necessariū esse: de milite illo: quē pa-
 ter mortuū credēs ptermiserat testamēto: q quū paulo post rediisset cōtēdebat nō ido hareditate priuatū
 eē debere: & quodamō p ironiā legif. Hostilianas. i. ad leges hostili: de actionib⁹ causari. Nā Hostili-
 us: sicut i iure ciuili legim⁹: legislator isignis fuit ac nobilis. Vim. f. dicēdi: q magis ingenii q̄ iuris ciuili-
 s. Tu vero. f. hareditate ei⁹ qui scriptus eēt testamēto hares: defenderes: sic ageres. Nā multa multo-
 rū testamēta colligeres: quib⁹ p similitu-
 dinē vterer: ad cōfirmāda argumēta tua
 Militis: Diceres nō optere: quia ptermis-
 sus fuerit ignorātia: patris iprudētia mi-
 liti nocere. Patre ei⁹ p orōne tua intro-
 ductus eēt i ea causa: & mortuū ipm fecif-
 ses: q̄ si pntē i p̄ris hāerere cōplexib⁹: & la-
 chrymātem eū: & crudelia fata cōquarē-
 tē: adeo vt & cōmēdatōe filii & fortunæ
 suæ lamētationes ipa etiā laxa i lacrimas
 cōcitare potuiffes. Nihil boꝝ i iure ciui-
 li cōtinet sed ab oratore veniūt. Statu-
 isles. i. eū mortuū: q̄ si p̄sentē introduxiffes
 Cōmēdasset: vt obsecro vos p equitate
 v̄ra: nolite filiū meū hareditate p̄uari:
 qd̄ ego nō volūtate sed falso mortis eius
 nūcio p̄termisi. Vt totū illud: a superi-
 ori l̄ra pendet. Totū illud. f. mouere au-
 ditōꝝ aios: dū patrem q̄si a mortuis exci-
 tas. Vt lingua nūc p̄asset: videlicet vel
 gr̄ca: v̄ latina. i. quocūq; lingua conti-
 giffes: nuncupare siue cōmiserationē. vel
 gr̄ce patbos. i. affectionē v̄l cōquātionē
 & iccirco loqui facit Anto. hoc mōvt on-
 dat illū rhetorice artis q̄si iperitū. Nō i
 duodecim tabulis: q̄ i bis legib⁹ hoc nō
 agif. Dicis. n. i duodecim tabulis oēm p̄by-
 losophiā cōtineri. Oibus bibliothecis:
 Quia sicut supius disputauit: duodecim
 tabulas oim⁹ bibliothecis anponbat.
 In mḡi causa. i. p̄cepto rhetoris siue so-
 phistæ. Carmie. Nota quū dicat carmi-
 ne alludit ad leges quia sicut d̄r: Lex est
 bui⁹ carmis: ac si diceret: nō i iuriscōsulti
 lege: s̄ i rhetoris p̄ceptis cōtineri: sic etiā
 apud Liuiū: lex ē hōrēdi carmis. Nā
 q̄ iertiā: Nūc ad aliā p̄iculā trāsit: i q̄ re-
 p̄bēdebat adolefcētes suæ ætatis. Crassus
 q̄ nō disceret ius ciuile. Primū: quia faci-
 lis eēt iuris ciuili sc̄la: & vtilis. Deinde q̄
 plena eēt delectatiōis. Dicebat. n. ius ciui-
 le etiā si difficilimū eēt: tū eē p̄discen-
 dū p̄pter magnā ei⁹ vtilitatē. Facilimā: q̄
 prima rō ē. Subnixi. i. sursum nixi & sub-
 limes: qui mos ē eoz: q̄ seipos magni fa-
 ciūt. Sub. n. sursum nōnunq; signat. vt ap̄d
 Virgī. Et corpa saltu subiiciū i eq̄s. i. sur-
 sum iaciūt. Eā ar. ē. i. sciam iuris ciuili. Si i-
 ḡt fuerit aliq; iuriscōsult⁹: aut orator q̄ didicerit aliquā artē. i. p̄biām: tūc artē efficere poterit. Propriū. n.
 ē p̄biāi suo q̄q; loco digere: & artē hoc mō efficere vt supra disputauit. Deīn postq; refutauit illā rōnē
 difficilē nō eē iur⁹ ciuili sciam nūc ad alterā rōnē trāsit qd̄ vic; delectare possit. In q̄; h̄ babeas tibi ing t o
 Crasse istā voluptatē patiūf: q̄ facile tibi cōcedet. Tu die; plurimū delectatiōis eē i iure ciuili: sed omēs
 ecōtrario d̄nt eas eē icultas & sordidas: & malunt aliquā fabulā: q̄ leges illas discere. Teucru pacuui: nō
 mē fabulæ: ac si diceret: q̄ n̄ malit ediscere fabulā teucru: q̄ d̄ teucru calamitate pacuui⁹ scripsit fabula talis ē
 quū telamō teucru & aiacē fratres vnū legitimū: & alter; nocturnum ex h̄sione ad bellū troianū immitteret.
 Teucro mādauit: ne sine fratre rediret. Hic paterni interdīcti memor patriam dimisit: & in cyprum venit
 re defenderet. At in hoc ḡne pueri apud maḡos
 exercent omēs: cū in ciuilmōi causis alias scriptū
 alias æquitatē defendere docent: & credo in illa
 militis cā: si tu aut h̄æredē. aut militē defendiffes.
 ad hostilianas te actiones. nō ad tuā vim. & orato-
 riā facultatē cōtuliffes. Tu vero. vel si testamētū
 defenderes. sic ageres vt oē oim testamētōꝝ ius
 in cō iudicio positū videret. vel si cām ageres mi-
 litis partē ei⁹ vt soles dicēdo a mortuis excitasset
 statuiffes ante oculos complexus eēt filiū: siensq;
 eum centūuiris cōmendasset: lapides me bercule
 oēs flere: ac lamētari coegiffes vt totū illud vt lin-
 gua nūcupasset non in. xii. tabulis: quas tu oibus
 bibliothecis anteponis: sed i maḡistri carmie scri-
 ptum videret. Nā q̄ inertīā accusas adolefcētū:
 q̄ istā artē: primū facillimā: nō ediscat: q̄q; sit faci-
 lis illi viderit: q̄ ei⁹ artis arrogātia: q̄si difficilima
 sit ita subnixi ābulāt. Deinde etiā tu ip̄e videris:
 q̄ eā artē facilē eē dicis: q̄ cōcedis adhuc artē: oīo
 nō eē sed aliq̄n: siq; aliā artē didicerit: vt h̄c artē
 efficere possit: tū esse illā artē futurā. Deinde q̄ sit
 plena delectatiōis: in q̄ tibi remittūt oēs istāvolu-
 ptatē: & ea se carere patiunt nec q̄q; ē eoz: q̄ si iā
 sit ediscēdū sibi aliqd nō Teucru Pacuui malit:
 q̄ mamilianas venaliū v̄dendōꝝ leges ediscere.
 Tu aut q̄ amore patriæ censes: nos n̄m maiorū
 inuēta nosse debere: n̄ vides veteres leges aut ipa
 suauetustate cōsenuisse: aut nouis legib⁹ eē subla-
 tas: q̄ vero viros bonos iure ciuili fieri putas: q̄
 legib⁹ & p̄mia p̄posita sint virtutib⁹ & supplicia
 vitis: eq̄dē putabā virtutē hoib⁹: si mō tradi rōe
 possit instituēdo: & psuadēdo: nō minis & vi: ac

ubi urbē cōdidit Salaminā de nomine patriæ sic appellatam: & in ea reliquū vitæ suæ tps̄ pegit. Mamilia
nas leges. i. leges a Mamilio cōpositas: q̄ de rebus venalibus tractāt. Venalius de rebus venalibus: q̄
aliud alio mō vendit: vt supra dictū ē. Si quis vendat equū: aut domū: neq; vitū dixerat p̄stare tenere.
tur. Sed nō eodē mō: si agri venderent: aut fruges. Quas leges scripsit Mamilius. Siquid vitū inerit: ven
ditor p̄stare debet. Tu aut q̄ amore patriæ: Ad aliā particulā trāsit in q̄ dixerat Crassus: nos ediscere de
bere ius ciuile: maxime hac rōne: vt monumēta maiōꝝ nostrōꝝ noscerem? quā antoni? refutat dicēs. Nō

metu tradi. nā ip̄m qdē illd̄ etiā cognitōe iuris: q̄
sit bellū: cauere malū scire possum? De me at̄ ip̄o
cui vni tu concedis vt sine vlla iuris scia: tñ causis
satisfacere possim: tibi hoc crasse m̄deo neq; me
vnq; ius ciuile didicisse neq; tñ i his causis q̄s i iu
re possim defendere vnq; istam sciam desiderasse
aliud ē em̄ cē artificē cuiusdā gn̄is atq; artis: aliud
in cōi vita vulgari hōim cōsuetudine nec hebetē
nec rudē cui nrm̄ nō licet fundos n̄ros obire aut
res rusticas vel fructū cā. vel delectatiōis iuisere.
Tñ nemo tā sine oculis tā sine mente viuūt: vt qd
sit semētis ac messis: qd arborū putatio ac vitium.
quo tpe anni. aut quō fiāt ea oīo nesciat. vn̄ igit̄ si
cut fundus inspiciedus. aut si mādādū aliqd̄ p̄cura
tori de agricultura. aut ip̄andū villico sit Magōis
carthaginēsis sint libri p̄discēdi. an hac cōi intelli
gētia cōtineri cē possum? Cur ergo nō idē i iure
ciuili p̄serti cū i causis & i negociis & i foro. cōter
ramur. sat̄ instructi cē possum? ad hoc dūtaxat. ne
in n̄ra patriā p̄grini: atq; aduenæ esse videamur.
Ac si iā sit cā aliq̄ ad nos delata obscurior. diffici
le credo sit. cuz hoc Scæuola cōicare: q̄ ip̄o oīa
quos negociū est c̄oultā ad nos. & exquisita de
fererunt an vero si de re ipsa si de finibus cū in rem
præsentē nō inuenimus si de tabulis & p̄scriptio
nibus cōtrouersia est cōtortas res & sepe difficilē

muni hōim consuetudine contineant. Cuiusdā generis. quia primo quideꝝ genus rē scire debem? de
inde artem: vt verbi gr̄a. Phylsophia: at̄ bicem. i. moralem diuisa est. Sed moralis diuidit̄ i logicem. id est
sermocinalem. Sermocinalis diuidit̄ in grammaticā r̄beroricā: & dialecticā. Et hæ tres artes sunt: q̄ conti
nent̄ sub logica. Esse artificem: videlicet discere: genus: vt logicem. Deinde artem: vt grammaticā r̄be
toricā: dialecticā: nam hæ sermocinales sunt. Hebetem: tardū ingenio. Rādem: ignarū p̄pter rerum
imperitiam. Cui nostrū. Et p̄ similitudinem p̄bat illud ostendens: quomodo etiā ea quæ ad æq̄tatem p̄
tinet scire possum? etiā sine iure ciuili: quæ admodū inquit aliquis: non esset adeo mente captus: vt n̄ pos
se p̄cipere: quo tpe arandū esset: & putandæ vites: si non etiam vidisset magonis libros qui d̄ agricultura
scripti etiā sine iure ciuili causas agere poterit orator. Obire audire: vt Ennius: ob romā ducere cepit
legiones. i. ad romā. Fructus utilitatis. Semētis. Hæc semētis: bui? semētis: signāt sationē. Vir. Et lon
gos sementē extendit i annos. Sine oculis: ad ea q̄ vident̄ magis. Sine mente: sine rōne. Quid arborū
putatio: q̄ tpe arbores putandæ sit. i. falce purgandæ: vt suos fructus emittere possint. Putatio vitū: cū
vites mundant̄ & purgant̄. Quō quia oīs sciunt cū vites & arbores putant̄: falce purgari: & arborū
putatio ac vitium vocatur. Num igit̄ p̄ similitudinē ostendit. Aut res rusticas: Hic duas causas colēdi
agri p̄transitum tetigit vel vt fructum p̄cipiamus: vel delectationē. Tamen quū iocunditatis: aut fru
ctus causa agros reuimus. Procuratori: procurator est cui agri colendi cura omnis incumbit: quasi vi
carius domini. Villicus qui tantummodo villæ: & rebus domini præest. Magonis: qui de agricul

ea rōne cē discendū ius ciuile quia etiā si
amam? patriā non tñ ius ciuile q̄c̄ p̄tā
p̄desse p̄t: q̄ legū illarū p̄trecq; v̄vetu
state cōsenuerūt: & antiquitate sūt: v̄ et̄
am sublata. Nouis legib? quia lex po
sterior sp̄ derogat priori vel abrogat Nā
derogare ē aliquid d̄ ea detrabere Abro
gare vero eā penitus tollere. Cōsenuisse:
obsoleuisse: antiquitas eē. Qd̄ vero vi
ros bonos p̄gite sicut instituerat Antoni?
r̄ndere Crasso: ad oīa q̄ ille d̄ iure ciuili p̄
posuerat: tā p̄ necessaria esse oratori. Le
gib? nā legib? p̄mia bonis supplicia mal
statuta sunt. Equidē putabā: m̄deo tibi
vt aliter longe sentis q̄ ego. nā existima
bā eā posse p̄ceptis. i. instituendo: & rōnib?
.i. p̄suadēdo eā p̄cipitu aut vis eā minis:
vt ac metu tradi Hoc cōdo dicit q̄ nō nul
li volūt igenio pot̄ iūta q̄ rōe comparā
putabā q̄si cū irrisione dixit. Instituen
do: p̄cept̄ p̄suadēdo: rōnib?. Nō minis n̄
p̄tinet ad id qd̄ supra dixerat supplitiavi
tū esse p̄tā. Nā ip̄m qd̄ d̄: q̄a nemo est
adō rōis exp̄s: qui n̄ intelligat: q̄ bonū sit
vitare malū: & sequi virtutes. Illā. qd̄ ad
ius ciuile p̄tineret. Bellū elegās prudēs
vt vult Nonius marcellus. Sed hoc loco
melius cōuenit bellū. i. prudens De me
aut̄ ip̄o cui vni: q̄a dixisti excepto te vno
Tñ causis satisfacere possim nō inficior
inq̄ Anto. me cās grauissimas ægisse &
tñ nunq; ius ciuile desiderasse: q̄a dixisti
excepto vno. Quas i iure: q̄ ad ius p̄ti
nent: q̄ cōtra ius mime tuerent̄ & q̄ con
tra ius suscepiss̄em & subdit rōem. Neq;
tñ: quia natura ip̄a mibi offerebat. qd̄ iu
stū esset. Istā sciam. iur̄ ciuilis Aliud ē
em̄. aliud est iquit alicui? artis tenere sciē
tiā. & aliud ē scire ea: q̄ in cōi vita: & com

LIBER

tura copiosissime scripsit. Cur ergo: Nunc cōfert similitudinē dicens. Si hoc ē i aliis reb? cur nō etiā p̄t hoc fieri i iure ciuili. Profecto p̄t fieri & p̄sertim his qui q̄tidie in foro versant. Idē: p̄ idē: i. p̄ filr̄ posuit. est em̄ nomen p̄ aduerbio positū. Coteramur. i. nil idue versetur: & ē trāslatio sumpta a veste cōrita. i. q̄tidiano vsu lacerata. Dūtaxat. i. solūmō: subaudi possim? instructi esse a supiori. Peregrini atq; aduenae alienigenae: & externi hoc ē vt mores hoim: & vitae cōsuetudines teneam? q̄b? causas nras agere possim?

Acti iā: Si etiā inquit causa aliq̄ obscurior iciderit: q̄ orator sine iuris ciuilis noticia agere nō possit: facile erit cōsulere vel hūc Scaeuolā: vel aliuz quempiā iuriscōsultū: vt p̄pterea dicēdū nō sit oratori eē ius ciuile necessarium & ironice loquit. Quāq; q̄q; inqt̄ nihil ē tam difficile: q̄ dīentes ip̄os defendere cōsueuimus. Mā quū p̄ mo diētes defē rūt causam suā ad iuriscōsultos: deinde ad oratores: nō ē opus: vt orator iuris ciuilis scientiā teneat. Obscurior difficilior

Cū hoc demōstratiue dixit. Exquisi ta diligēter explorata. Cōsulta: de quibus antea cōsulerūt iuriscōsultos. An vero. Nūc dicit oratorem facile p̄discere posse q̄ in iure ciuili cōtinent̄ p̄pterea q̄ etiā discūt q̄ difficilima sūt. Et ita intēdit argumentū Antoni? hoc mō: Si res difficiles orator p̄discit: res faciles multo melius discet. Si res difficiles discit: num ne res faciles discet orator. Si de finibus: declarat vt oñdat q̄ p̄posuerat: videlz si de finib? cōtrouersia fuerit. Nā cōtrouersia eē solet: quū duo vicini de aliq̄ re iter se contēdūt: vt quū de duob? p̄diis cōtē dūt. Difficile ē. n. intelligere fines alicui? regionis nisi prius in eaz venerim? & tñ eā cōplectimur. Quoties de finib? agit̄ totius regionis sitū n. ēte cōplectimur taz et si i locū p̄sentē nō venerim?. In rē p̄sentē: videlz i regionē. Si de tabulis. & p̄scriptionib? i. de p̄scriptionib? tabularz i quib? totius rei sūma cōtinet̄. P̄scriptionib? i. rubrica i q̄ toti? rei sūma continet̄. P̄scriptiones aut̄ quosdā q̄si titulos dicit: quib? totius rei sūma cōp̄edi videtur. Vt certe p̄scriptiones dicit tpm: q̄ sūt

triēnio iter p̄ntes i reb? mobilib? decēni i reb? imobilib? vigēnio iter absentes i reb? itē imobilib?: vt i li. instituto: & capite de vsucapione: & ordo ē: an veremur ne inde quaxam? cognoscere ea: q̄a min? studiuimus iuri ciuili: si leges nobis: aut hoim p̄tos: r̄n̄a cognoscēda sūt: quū necessario p̄dicim? res cōtortas. i. p̄plexas: p̄turbatas: sibi iuicē mime cōb̄rētes: ē aut̄ intētio argumēti. Si res difficiles p̄discim?: faciles nō discem?. Cōtortas res. i. p̄plexas & p̄turbatas: & sibi iuicē mime cōb̄rētes: & contortū d̄f: quū id q̄d seq̄ scribat & dicat vicini mei p̄dia dextera iacet: sinistra aut̄ mea. & deinde sulcus i medio ē: qui p̄diū meū ab illius diuidit. Si leges: S̄sus ē: Q̄ n̄ inquit h̄c p̄turbata discim?: dubitam? ne ea discere: q̄ i iure ciuili cōtinet̄: q̄ sūt faciliora & ē zeugma ab inferiori. Si res difficiles discim?: res faciles nō discem?. Peritorū: quia ea etiā p̄ legib? valēt: vt respōsa prudentū: cōsulta senat?: iudicata sapiētū: p̄ legib? habent̄. Nō quaxam? q̄. d. nō euerū. Nihil ne igit̄. H̄c loco obiicit simul: & obiētā purgat: q̄a aliquis dicere posset. o Antoni: nūc oratori iuris ciuilis scientia p̄dest. respondet fateor quidē multa oratori necessaria esse: sed nolum ip̄m in diuersa distrabi. Et oratori. At ego nolim vt necesse sit oñibus rebus studium intendere

Quis neget. Probat illud nō si multa necessaria sint oratori. Statuq; quia non mouendi solum sed etiā standi ratio oratori habenda est. Quis: q̄ ita sit nō esse distrabendū in plura studia. Plura studia: vt quaxcunq; sibi p̄sint ea summo studio p̄cipiat. Industriam: laborem stultū. Tamē: q̄uis h̄c videant̄ vtilia oratori: tamen nemo hoc dixerit: oportere oratorē ita laborare in his gestib?: vt mimos & bistrionēs. Opus eē oratori: quia nihil est tam necessariū oratori q̄ vox & quia sonus vocis necessari? sit oratori: tamen non debent tantum in vocis excitatione temporum consumere: q̄tum tragōdi: & graci potissimum. Studiosis: qui student dicendi copiam consequi. Dicendo: inter dicendum. Vox quod de gestu & motu diximus: idem de voce dicendum est. Græcorum: sōphistarum: qui dedamatiq̄es dō

necessario p̄discimus. si leges vobis: aut si hoim p̄tos: respōsa cognoscēda sunt: veremur: ne ea si ab adolescētia iuri ciuili minus studuerimus: nō queam? cognoscere. Nihil ne igit̄ p̄dest oratori iuris ciuilis scia: nō possuz negare: p̄desse vllā sciētia: ei p̄sertim: cui? eloquētia copia rez̄ debeat eē ornata. Sed multa et magna & difficilia sunt ea: q̄ sunt oratori necessaria: at ei? industriā i plura studia distrabere noli. Quis neget opus eē oratori i hoc oratorio motu statuq; Roscii gestu & venustate. Tñ nō sua serit studiosis dicēdi adolescētibus i gestu discēdo bistrionū more elaborare: qd ē oratori tā necessariū q̄ vox. Tñ me auctore: nō dicēdi studiosus græcorū more: et tragōdos: voci fuit. Qui & ānos q̄ pluris sedēdo declamitat: & quotidie ātea q̄ p̄nūciēt: vocē cubātes sēs̄im excitat: eādēq; egerūt sedētes ab acutissimo sono vsq; ad gūissimū sonū incipiūt: & q̄si quodāmodo colligūt: hoc nos si facere volum?: ante cōdēnabunt̄ ii. quos? causas recipi em?. q̄ toties quoties. p̄scribit̄ peanem aut munionem citatimus. q̄ si in gestu: qui multū oratorē adiuuat: & in voce q̄ vna. maxime eloquētia vel cōmendat vel sustinet: cla

ent. Tragediorū. i. tragediā cantantū. Inter tragicū & tragediū hoc interest. Nā tragicus poeta dicitur. id ē cantus. Tragedus vero: qui cā canit & recitat. Vociferuet. i. operam dabit voci. Qui: & docet exercitationē hmoi hominū. Qui græci. Sedētes. i. in scola. Declamant. id ē declamationib⁹ dant operā. Cubātes: videlicet vt sedatori: & integri spiritū vocis sonū vocē inuicent. Antea q̄ p̄nunciant. i. anteq̄ verba p̄ferāt primo quidē cubātes: quū manū sub aure posuerint. sedatori: & trāquilliori spū vocē inuitāt. Deinde cū inuitauerint: eā integri spū emittūt: & vox ascēdit nō nisi ad quintū gradū. Cubātes vocē puocāt: sedētes p̄nunciat. Sensim paulatim. Egerūt emittūt. Nā egerere ē emittere. Ab acutissimo. id ē sup̄mo Grauiissimo. i. ad primū recipiūt. i. ad remissū. Colligunt. Pulchra translatio ab impatore. Nā impator milites suos p̄sufos recipit: & disp̄los colligit. Hoc. i. exercere vocē quō græci: & tragediū faciūt. Hoc nos: si hoc facere vellem⁹ an cōdēnaret re: q̄ oia enarrauerim⁹. Penan: ē cātilena an̄ principū pugne decāta i bonorē pbēbi vt apud Vir. Latum p̄ana canētes. Munionē: munio cātilena agnūio quodā inuēta. Per scribē accusat. Te grandē tibi dicā ipingā: more græco Q̄ d̄ si gestu: Vide quo nūc argumētā p̄ situdinē. Per situdinē argumētari solem⁹ a maiori ad min⁹ vt ecōtra a minori ad mai⁹ vt si miori i re nobis nō iseruit amicus i maiorib⁹ multo min⁹ iseruet a maiori ad min⁹: i gestu & i voce: q̄ multo maxie oratori necessaria sūt: laborandū ē: multo min⁹ i iure ciuili elaborandū ē: qd̄ nō ē necessarium oratori.

borare nobis nō licet. at tantū in vtroq; asseq̄ possumus q̄tū in hac acie quotidiani muneris spaciū nobis dat: q̄to minus est ad iuris ciuili p̄discendi occupationē descendēdum. Qd̄ & summam percipi sine doctrina pōt. & hanc habet ab illis rebus dissimilitudinē: q̄ vox & gestus subito sumi & aliūde arripi nō potest: iuris vtilitas ad quāq; cām q̄uis repēte: vel a peritis: vel de libris depro mi pōt. Ita q̄ illi disertissimi hoies ministros hnt i causis iuris peritos: quū ipsi sint peritissimi: & q̄: vt abs te paulo ante dictū est: pragmatici vocant: in quo nri oīno melius multo: q̄ clarissimoz̄ hoim auctoritates leges & iura tecta esse voluerūt. Sed tñ nō fugisset hoc græcos hoies si ita necesse esse arbitrati essent oratorē ipm̄ erudire iure ciuili nō ei pragmaticū adiutorē dare. Nam qd̄ dicis senectutem a solitudine vindicari iuris ciuili scia: fortasse etiā pecunię magnitudine. Sed nos nō quid nobis vtile: verū qd̄ oratori necessariū sit q̄rimus q̄ q̄ quonia; multa ad oratoris situdinē ab vno artifice sumimus: solet idē Roscius dicere: se quo plus sibi ætatis accederet. eo tardioris tibi cīs modos. & cantus remissiores eē factus: q̄ si ille astrictus certa qd̄ nūeroz̄: moderatiōe et pedū tñ ali qd̄ ad req̄e senectutē excogitat: q̄to facili⁹ nos n̄

gestu. i. motu corporis. In voce in sono vocis. Quæ vna. i. sola vox. Hoc ideo dixit: quia ter iterrogat⁹ Demosthenes: qd̄ maximū eēt i arte oratoria Rndit p̄nūciationē. Cōmendat audiēdo. Sustinet dicēdo. Nā eloquētiā vox quū audis cōmēdat. Præterea quū dicim⁹: ita seruat vt a principio vsq; ad finē eq̄lis cōstiterit: eā sustinet. Acie quotidiani muneris. i. assiduo labore. & certamie actiōnū. Mūeris: Polifem⁹ fmo ē nā munus donū signāt: & on⁹ militare: qd̄ quum remittim⁹ vacatio dī. Mun⁹: officia vñ munitur.

nicipes dñr qui ciuilia munera. i. officia accipiūt: vt Vir. Collectūq; hæc ipla ad munera glutē. Summam vniuersaliter scdm̄ genus suum: & p̄ rubricā. Ab illis rebus. i. voce: & gestu: & declarat. Sumi pōt: quidē accipi sumi: eligi: vt Salustius. Sumunt sibi aliq̄ ex populo munitorē. Arripi: sicuti potest ius ciuile arripi a iuriconsulto: quia primo eligimus: deinde electa capimus. Itaq; Hoc loco Antonius argumentum Crassi in suū commodū vertit. Nam Crassus dixerat græcos necessitate quadam habere pragmaticos. id ē causidicos: qui ius ciuile sibi s̄ministrarent. dicens ita oratorī necessariā esse iuris ciuili sciētiam quemadmodum græcis: Hi causidici quos pragmaticos appellas: quasi quosdam subministratores. In quo: non negauro quod tu dixisti Crasse: nostros Romanos multo meli⁹ ægisse q̄ græcos vt voluerint clarissimos viros: & iuris præstantes esse quosdam quasi antistites iuris ciuili. Tecta munita: tuta atq; defensa. Sed tamen q̄uis hæc concesserim nostros melius fecisse q̄ græcos tamen hoc affirmauerim: græcos etiam potuisse hoc videre: quod disputasti. oratorem oportere esse eruditum in iure ciuili si ita necesse esse arbitrati essent sed quia videbant hanc iuris ciuili sciētiam minime oratori necessariam esse: ideo satis habuerunt oratori dare pragmaticum. Si ita necesse: ac si diceret: ipi etiā optime vidissent. Nam qd̄: Ad aliud argumentū: siue rationē Crassi transit Antonius: q̄ argumētatur. Crassus ius ciuile oratori p̄discendū: ne senectus destituta iaceret & hoc simul cū cæteris cōfutat hoc mō. Si hāc rōem dicis eē. cur ius ciuile orator discat: vt senectutē suā a solitudine vindicet: & frequentari velit: multa alia esse respondeo: quia si pecunię magnam quantitatem habuerit cōtinuo populū beniuolum sibi & frequentē largiēdo p̄ficiat: ergo etiā sine hac poterit populū frequentem habere. A solitu-

dine: ne o' nino destituta iaceat. Magnitudine pecuniae: videlicet largiēdo: vt a diuibus colat. Sed nos sed fac ita esse: vt uelitate hac asserat iuris ciuili sciētia. Ego dico tibi nō quari: quid oratori uile sit sed quid necessariū. Quāq; dixit nos nō querere qd uile sit oratori: tam etli hoc quoq; oratori uile erit si diligentius cōsiderauerit: vt nō semp intendat animū: sed reprimat aliquādo & hoc seni nō parū uilitatis afferet: & similitudinē sumit ab histriōne: sicut fecit & Crassus: quia placebat oratorē multis i reb; histriōni cōparari. ac si diceret. ego quoq; exemplo tui hāc Roscii sententiā oratori accomodabo. Artificerab Mjmo & histriōne. Aetatis accederet. i. quanto senior efficeret. Aetate quia nō potest id laboris sustinere in maturiori aetate: qd in uiridiori sustinuerat.

Modos. modulationes ad harmoniā p'inet quae variis uocibus certa quaedam ratione conficiē. Tardiores: longiori uocis interuallo. Nam qui canit diuersas uoces: uariasq; formas in unū cōiūgit: & modulationes conficiē. Sed qui senior ē nō potest has uocis uarietates celeriter p'currere spiritu deficiēte iam & languescēte. Cantus. i. tonos hoc est legitima grauitatis: & acuminis spacia. Nam ut ex uariis uocibus modus: ita ex uariis modis cātus conficiē & p'pterea cātus cōtinuo subiunxit. Remissiores: tardiores. i. uocū ipsarū longiori interuallo ut harmoniam facerēt: quū plus spaciū uel minus intendimus in deprimēda uoce. Qd si ille astrictus: nūc intēdit argumentū. Numerorū: modulationū. Virgi. Numeros memini: si uerba tenerem. Et pedū: quā p' quāritate syllabarū uersus modos cantusq; recipiūt: qui uel syllaba p'ducit: tōno utimur acutiore: quū uero corripitur breuiore. Laxare. i. uocē & nūeros p' nūciandi. Per multa. i. p' magnā orationis partē. Neq; n. ab ipso exemplū sumit. uide qd dicas: ne nimī uergeas oratorē: & eū uelis uoci operā dare intēsius q; opteat. Nā & tu ipse postq; ad maturiorē aetate inclinare cōpisti: uoce moderatiorē: uti incepisti: ut facile appareat oratorem non posse ita p'nucciare: ut dixisti.

Qz multa sint & q; varia quia tria sunt genera dicendi in quibus omnis oratio uersatur: sublimē: mediocrem: & humile in quibus uarios dicendi modos inesse oportet: ut alii p' contentionem: alii p' amplificationem: alii per sermones afficiuntur. ergo multa genera dicendi: numero uaria ipsis modis pronūciandis: ut ex se leuitatem sermonis in Crasso summam vim dicendi: & contentionem inesse dixit. Nam sermonis pars dignitas est: cuius oratio cū quadā grauitate esse debet altera p' acrimoniā conficiē. Multa numero. Varia diuersitate p'nucciandi: quia alii p' contentionem cendi p' uarietate & diuersitate aetatis. Te Crasse fallit: qd diximus de remittenda contētionē uocis. Solebas. i. priorī aetate. Neq; minus grauissimi quia sermo est. cuius oratio debet eē cū grauitate quadā.

Sūmavis: uehemētia dicendi qua solebas uti in iuuentute tua. Contentio. i. acclamatio & acrimonia celeratio. Distributio ē acris & distincta uociferatio. Multiq; oratores: & solū hoc fit in senectute: ut uocis sonus remissior efficiat p' comodo aetatis sed hoc etiā uidimus fieri a nonnullis oratoribus: ut hoc uerū p'nucciandi: ut histriōni. Scipionē & Laeliū: constat. n. Scipionē & Laeliū studiosos eloquentiae fuisse tā consideratione negocii. Nunq; contēderent: contētionē uerentur. Lateribus ubi longioribus: p' riodis spās cōsumit. Nā qui nō fuerit bonis lateribus: & uoluerit longioribus: p' riodis uocis defistere cogēt. Lateribus: p'pter longitudinē periodū. Clamore: p'pter intentionē uocis. Qd si hoc iā nūc cōcludit dicēs. Si si ne hoc quidē efficere poterit: ut remissiori uoce causas dicas: dubitas ne tua domus desolata relinq;ēt. Nam si litigiosi homines eā nō frequētari: tū uiri clarissimi eas frequētabūt. Jam uir

laxare modos: s; totos mutare possumus. Neq; enim hoc te Crasse fallit q; multa sint: & q; varia genera dicēdi: & qd haud sciā: an tu primus ostēderis: q; iā diu dicis remissius & leuius. q; solebas neq; minus hęc tamē tua grauissimis sermonis leuitas: q; illa sūma uis: & contentio p'bat: multiq; oratores fuerunt: ut illum scipionem audiuius et Laelium: qui omnia sermone cōficerent Paulo intētiore: nunq; ut Sergius Galba lateribus: aut clamore: contēderent: quod si iam hoc facere non poteris: aut noles: uereris ne tua domus talis & uiri & ciuis: si a litigiosis hominibus non colatur: a ceteris deserat. Equidem tantum absum ab ista sententiā: ut non modo non arbitrer subsidium senectutis: in corum qui cōsultum ueniant multitudine: esse ponendum: sed tanq; portum aliquem expectem istam quam tu times solitudinē. Subiūdiū enim bellissimū existimo esse senectuti: oclū reliqua uero etiā si adiuuāt. historiā dico & prudentiā iuris publici: & antiq; tatis iter: & exēplo: copiā. Si quādo opus erit. a uiro optimo: & istis reb; instructissimo familiari meo lōgem mutuabor:

delicet quā ad ætatē grauiorē pueneris. Noles: vt tādē ab eiusmodi litigijs desistas. Colas: frequē
tes. A cæteris s. principibus. Eodem: cōsūtata rōne crassi suā ponit sniam Prio qdē non destituet tua
domus: sed hoc cōcedat. Ego id nō solū dixi: sed et senectutis incomodū: sed etiā comodū cōtēderim:
vt aliqñ regem postulet. Sed tanq̄ portū: quū iam ingrauescēte ætate ab eiusmodi causis me remoue
ro. Subsidū em bellissimū: elegātissimū: prudētissimū: & optimū. Reliqua vero &c. Dixit supius An
tonius illā nō esse rōem admodū pbandā: q̄ ius ciuile senectutē a solitudine vindicet. Deinde dixit se

neq̄ repugnabo quo min⁹ id qd̄ mō hortatus
es oia legat: oīs audiāt i oī recto studio atq̄ bu
manitate versent. Sed mehercule nō ita multū
spaciū mibi hīc vident: si mō ea facere: & perse
q̄ volēt: q̄ a te crasse p̄cepta sūt: q̄ mibi ppe iam
nimis duras leges imponere vilus es buc ætati:
sed tñ ad id qd̄ cupiūt adipiscendū: ppe necessa
rias: nā & subita ad ppositas cās exercitatiōes
accuratæ ac meditatæ cōmēdatōnes: ac stilus
ille tuus: quē tu vere dixisti perfectorē dicendi
esse: ac mḡm multi sudoris ē: & illa orōnis tuæ
cū scriptis alienis cōparatio et de alieno scripto
subita: vel laudādi vel vituperādi vel cōprobā
di: vel refellēdi cā: disputatio: nō mediocris: cō
tentionis ē: vel ad memoriā vel ad imitandū. Il
lud vero fuit horribile: qd̄ mehercule vereor: ne
maiorē vi ad deterrēdū babuerit: q̄ ad cobor
tādū voluisti. n. i suo ḡne vnūquēq̄ nfm q̄si qñ
dā ē Rosciū: dixisti: q̄ nō tam ea. q̄ recta essent
probari q̄ quæ parua sunt fastidijs ad bærescere
Qd̄ ego nō tā fastidiose i nobis qd̄ i histrionib⁹
spectari puto. Itaq̄ nos raucos sæpe attētissime
audiri video: tenet. n. res ipa atq̄ cā at Esopū si
paulū irracuerit explodi a qb⁹. n. nihil p̄ter vo

nō querere qd̄ oratori vile sit: verū etiā
quid necessariū. Nūc vero dicit que de
bistoria: de morib⁹ de consuetudinibus
maiorū de exēplis dixerat crassus tenen
da esse oratori: vt orōne locupletare pos
set. dicit nō se negare: sed nō ē adeo ne
cessaria. Nā si ea necessaria erūt: potro
a longo familiarissimo meo mutuari eti
am si nō ea in scriptis didicerim. Histo
riā dico: quia dixit reliqua a crasso supe
rius disputata. Prudētia plebescitō: q̄
statuta vocāt. Antiquitatis: mores: & cō
suetudines maiorū. Explorū copiam
q̄ de bistoria & antiquitate sumunt. Istis
rebus. s. bistoria plebescitō: & consuetu
dine maiorū. Instruētissimo. i. pitissimo
viro. Hūc longū cōstat bistoriarū studio
sissimū fuisse. Neq̄. n. repugnabo: quia
supius dixerat anthoni⁹ nō cōcedere: vt
in diuersa studia oratoris industria di
strabat: videbat indicere: ne aliud disce
rēt p̄ter oratoriā artē. Nūc vero q̄ cōce
dēda sunt cōcedit: q̄ autē negandā refel
lit. Horati. sicuti vidim⁹ in crassi dispu
tatione: In oī recto studio & hūanita
te. i. in oī bonesto studio hūanitatis.

Hūanitatis eruditōis: & disciplinæ. Ci
p Archia poeta: eteni oēs artes q̄ ad bu
manitatē p̄tinent: qd̄ dā quasi cōe vincu
lū &c. Nā ita multū Nūc quasi beniu
olētā captare vidēt a cotta & sulphio.

Et psequi. i. si voluerit oia cōseq̄. Huic
ætati occupatissime p̄pter maiestātē po
ro. Ad id qd̄ cupiūt: p̄fectā facultatē
oratoriā. Nā & subita: oia serme repe
tit q̄ crassus dixerat superius oratori ne

cessaria & est zeugma ab inferiori. Subita: vt vel ex tpe: pposita cā dicere possit. Accurate. diligēter
Cōmēdatōes collocās. i. mēorie mādanē. Meditatæ alio versatæ. Stilus: ad iudiciū scribēdi p̄tinet
Stilus character: vt sicut i scribēdo dicere cōsueuisses ita pnūciādo seruare. Illa cōp̄tio. Hoc etiā i ex
ercitātōe p̄cepit crassus: vt in sua scripta cū alienis cōparet: & q̄ meliora eēt sua: illis adæquare conten
derē. Tu. i. cuiusq̄ p̄pria. Et de alieno scripto: sensus est: si oia q̄ dicta sunt a te o crasse: orator offi
cere voluerit: necesse est: vt nūq̄ ab exercitātōe desistat. Vel laudādi: q̄ digna sunt. Vel vitupandī: q̄
indigna. Cōprobādi: q̄ vera vel verisimilia. Refellēdi: q̄ falsa. Cōtentionis: nō mediocris intētionis
cōtinuationis & p̄seueratiæ. Illud: Hæc est septima & vltima bui⁹ capitū ps in qua anthonius crassi
reprehēdi de sniam tanq̄ durā & immitē. Deterrēdū: remouēdū ab eloquētia: ne sperēt se tantā pro
nūciādi artē cōsequi posse. Quā cobortādū: ab eloquētiā. In suo genere. in p̄pria facultate dicendi.

Quasi quendā esse rosciū: acti diceret vt nihil posset in pnūciatione nra reprehēdi. Dixisti: & quū
argumētaret crassus tantā opam in pnūciatione ponēdā esse dixerat: Histrionē: si nō nūq̄ illā seruare
potuisset pnūciationē accusatores facile inuenire: eo q̄ diceret crudū eē & nō bñ dispositū ad eam rē.
Nō tam ea: quia dixerat ea: q̄ dicerent inepta: in ais auditorū magis p̄manere q̄ ea q̄ recta eēt. Nō
tā que recta eēt. s. q̄ ea q̄ eēt inepta. Fastidijs fastidiosus hoibus. Qd̄ ego. Nūc antoni⁹ cōuertit hoc
argumētū crassi & dicit. Tu dixisti ea q̄ ab oratorib⁹ dicūt fastidiosius audiri q̄ ea q̄ dicant a mimis
& histrionib⁹. Sed ego aliter sentio. Nā q̄ audiūt oratorē: nō vsq̄ quaq̄ audiūt delectatiōis causa sed
vtilitatis. Qd̄ si aliq̄ a minus iocādū dixerit: egori anio ferūt: q̄ nō est oratoris intētio: vt delectet so
lū. Si vero bistrionis aliq̄ ineptū ptulerit: q̄ nihil p̄teca requirit ab eo nisi delectatio: nulla ratōne tolle
rari potest. Itaq̄ vos. Primo qd̄em re ipa cōfirmat: deinde rōne refellit: q̄ videlicet oratorē raucum

ſepiffime ſumma attentione audiuerit. At vero biſtrionē ſi paulo voces remiferit: nō eſt qui eū audire velit. Res ipa atq; eā. i. cā reſ. Tener. ſ. auditores nō orator nō ſolū delectat ſed etiā docet: biſtrio vero tūmō delectat. Sed ſi orator alioſ fecerit. ſ. vt doceat. equo aio eū popul⁹ patiet: & auditores. Res ipa. ſ. quū docet. Iracuerit. i. paululū rauco fuerit fact⁹. Notādū eſt verbū qđ rariffime inuenies. Cōponit ex in & rauco. Explo di: ciici & vi: pari: & eſt ſuprū de theatro. Nā qui in theatro pronūciatio: nē minime gratā habuiſſ: explo debat. i. extra theatz: & extra plauſum ciiciebat. A qbus. n. Et ve i ſimile ē vt audire nō poſſit roſciū: q; ali- quid inio cūdū dixerit: quia nulla aha de eā illuc acceſſerit. In iis biſtrionib⁹. Of- fendit impſonale. ē. i. offenſio ſit. Simul atq; i. qđ primū diminutio aliq; etiā pexi- gua facta fuerit. Imminuit: detrahit.

Quæ. ſ. ab oratore pnūciata. Sūma: nō ſunt: quia i orōne ab oratore multa i ſerūtur: q; nō ſunt magni pōderis. Ergo vt ad primū illud reuertar. Poſtq; cralli- rōnes cōfutauit antboni⁹: q; tāta; rerū ſcīa oratori minime ſit neceſſaria nūc in fert cōduſionē ondens qđ ipſe de pſata oratoris ſcīa ſentiat. Ego quoq; oratorē ita diſſinio ſicut crallus: & tū nemo ipſi ea neceſſaria eē dicet que diſputauit cral- ſus: nā etiā ſine illis poterit officiū ſuum adimplere. Ad primū illud: quia quū de oratore diſputatur eſſet crallus: pri- mū p inductionē qđndā diſſinire voluit qđ eēt oratoris officiū. Accōmodate: qā nō ſp pſuadet orator: & ſine hui⁹ bre- uiter p tranſitū tetigit: qā finis hui⁹ artiſ eſt apte pſuaſiſſe. In vſu: i cōſuetudie ci- uitatū. Rem geſta: cæteris ſtudiis. ſ. pbi- luſophia: aut iuris ciuiliſ. Vt ita dicā: qā exercitationē dicēdi opus appellaue- rat: iō dixit vt ita dicā Op⁹. n. magis ma- terialrei ē q; incorporeæ. Illū empha- ſim facit. q. d. pſtātē & illuſtrē. Impedi- mēta naturæ: qā anq; ad dicēdū Demo- ſthenes eueniret: neceſſe fuit vt vicia na- turæ corrigeret & emēdaret. Diligētia ppter ſtudiū. Industria ppter laborem. Balb⁹. i. pplexa lingua eēt. Primā ſcīam ſc; p. Cōſtat. n. ipm plurimū laboraſſe in bac ſcīa d. p. qua. A. quodāmō pſerebat.

Agulſtor: qā in media orōne deficie- bat: & pſertim ſi perīodus lōgior fuiſſet. Ania. i. ſpū retinendo. Cotentiones elatōes: & intētionē vocis. Remiſſio- nes: demiffiones. Cōiectis. ſ. calculis in oſ ad corrigēdā liguā baluociētē: vt eū ore ipedito multa pnūciaret: expedito- deide ore plura poſſet pnūciare. Studi- um: qđ ē magis ingenii. Laborē: qđ eſt corpis. Tā eſt: nā etiā ſi tū ingenio va- luiſſi: vt becaioſ cogēderis: tū nō debes becalioſ igeniis iponere: q; nō ſūt adeo acuti ingenio. Hæc quū antoni⁹. Poſtq; inqt antoni⁹ aduerſus cral. diſputationē pſecit. quū Sulpi. & Cotta cogitabundi- ſe ſignificaret incertos eē: cui⁹ poti⁹ orō- ni aſſentirent: orōne ipius crallus exce- pit. Tum crallus: o antboni: tu oratorē oparum quēndā faciſ: quēadmodū de oratore dixiſſe videbat antoni⁹: q; nihil ageret: niſi cauſas ſm vulgarem hominū

luptatē aurium quærit⁹: in is offendit⁹ ſimul atq; imminuit⁹ aliqđ de voluptate. In eloquētia aut multa ſunt quæ teneāt: quæ ſi oīa ſumma nō ſunt & plæraq; tū magna ſunt neceſſe eſt ea ipſa: quæ ſunt mirabilia videri. Ergo vt ad primū illud re- uertar. ſit orator nobis is q; vt crallus deſcripſit accōmodate ad pſuadēdū poſſit dicere. Is aute; cōcludat⁹ in ea quæ ſunt in vſu ciuitatū vulgari. ac forenſi remotiſq; cæteris ſtudiis q; ſunt ea ſint ampla: atq; pclara i hoc vno ope (vt ita dicā) no- ctes & dies vrgeant⁹. imitēturq; illū cui ſine du- bio ſūma vis dicēdi concedit⁹. athenienſem De- moſthenē in quo tātū ſtudiū fuiſſe tātūſq; labor- dicit⁹. vt primū impedimēta naturæ diligētia in- duſtriaq; ſuparſet. Quum ita Balbus eēt vt eius ipius artiſ cui ſtuderet primā ſcīam nō poſſ; di- cere. pſecit meditādo vt nemo plani⁹ eē locut⁹- putaret⁹. Deide quū ſpū ei⁹ eēt anguſtior tātū cōtinēda aīa i dicēdo eſt aſſecut⁹: vt vna cōtinu- atiōe verborū id qđ eius ſcripta declarāt binæ ei cōtētionē vocis & remiſſiōes cōtinerēt⁹: qn eti- am vt mēorie pditū ē: cōiectis i os calcul⁹ ſūma voce verſus mltoſ vno ſpū pnūciare conſueſce- bat. Neq; is cōſiſtēs loco: ſ; inambulās atq; aſcē- ſu ingrediēs arduo. Hiſce ego cohortatiōibus cralſe ad ſtudiū & ad laborē incitādos iuuenes- vehemēter aſſentior: cætera que collegiſti ex va- riis & diuerſiſtudiis & artib⁹: tā eſti ipſe es oīno cōſecut⁹ tū ab oratoris pprio officio atq; mūere ſe iūcta eē arbitror. Hæc quū antonius dixiſſet ſane dubitare viſus ē ſulpiti⁹ & cotta vtrius orō- ppi⁹ ad veritatē videret⁹ accedere. Tū crallus Opariū inqt nobis qđndā Antoni oratorē faciſ. At; baud ſcīo an aliter ſentias: & vtar tua illa mī- rifica ad reſellēdū cōſuetudie: q; tibi nemo vnq; pſtitit: cui⁹ qđē ipius facultatiſ exercitatio ora- torū ppa ē: ſ; iā i pbiſophorū cōſuetudie verſat⁹ maxieq; eorū q; de oīre ppoſita i vtranc; ptē ſo- lent copioſiſſime dicere. Veg; ego non ſolū arbi- trabar: bis pſertim audientibus: a me inform⁹

consuetudinē tractaret. Atq; haud scio: & tñ o anthoni q̄uis ingenium tuū in cōfūtādīs sentētīs no-
stris ostēderis: tñ te aliter sentire: & aliter dicere sentio. Prestitit: excelluit: quia mirificus fuit anthonius
in refellendis inimicorū causis. Propria: quia sicut Cicero ponit in arte id propriū est oratoris refellere ad
uersarios cās. Exercitatio: est oratoris: sed p̄cepta sunt philosophiae: sed iam in philosophorū. s. peri-
pateticorū. Maxime q; declarat: quia & inueniendi & dicendi rōnē habēt. In utrāq; ptem. s. cōfirmādi
& infirmādi. Infirmari: minui: vt eos negligētiores redderem: sed potius auerem: vt rerum ma-
gnitudine maius eorū desiderū effice-
retur. Nulli? i. q̄ntulūcūq; id eēt sed oīa
ornāmta oratori Ro. necessaria eē oport-
teret. Scia & liberales artes animū & in-
geniū exornāt. In nra rep. diuis imperiū
maiestas tāta est: vt iā serine totā terrā
orbē occupauerit. Exiguus quibusdā si-
nibus. i. exiguis diffinitōib;: quia breuiter
descripsit oratorē. De officiis quid
agendū sit. Præceptisq; quō agendum
Scdm. i. post hūc diē. Iā em̄ instabat tē-
pus curādi corpora. Nunc & scxuola: q̄a
ab initio ēt hoc dixerat ip̄e: q̄uis a latio
expectaret in tusculano: tñ dixerat se li-
bēter huic disputatōi interesse. Dū se ca-
lor frāgat: bonā & honestā piphras: vt
ōndat caloris diminutionē. Tū scxuola:
Vellē inq; nō cōuenisse cū latio i tu-
sculanū ire: q̄a libēter audire volebā an-
toniū: & quū hoc diceret itelligim; sur-
rexisse: vt abiret i tusculanū. Quō ire po-
terat i tusculanū: si i tusculāo erat. Hoc
iō dicit: q̄a oīs ille ager appellat tuscula-
nus: q̄ ē circa oppidū tusculanū: q̄re nō
est mirādū si de tusculano in aliū d tuscu-
lanū p̄fecti sunt. Peruellit. i. detraxit &
dignitate eius ad suā vilicatē

Liber primus finit.

Agna nobis. Hoc p̄mī in-
itiū cōtinet discessū scxuole ex
tusculano i urbē: & quō Catul-

lus & caesar fr̄es hortatu scxuolae i roma
p̄fecti sunt i tusculanū: vt huic disputati-
ōni interessent. Qm̄ aut. L. crassi & M.
anthonii oīs de oratore disputatio futu-
ra ē. Cicero ne videret eis ptes dedisse:
q̄rū ip̄i oīno ignari eēt. Idcirco prin-
cipio h; p̄bemū cōfutat eorū opinionē q̄
crassum & antoniū de hac arte nihil auc-
paz didicisse credebāt. Hoc at p̄bemū
in ex ptes diuidere possum;. In p̄ria

ri oportere qualis eē posset is: q̄ habitaret in sub-
celis: neq; quicq; amplius afferet: q̄ qd caruz; ne-
cessitas postularēt: s; maius qd dā videbā quum
cēlebam oratorē: p̄sertim in nra rep. nulli? orna-
mēti exptē eē oportere. Tu aut qm̄ exiguis qui
busdā sinib; totū oratoris munus circūdedisti:
hoc facili? nobis expones ea: q̄ abs te de officiis
p̄ceptisq; oratoris q̄sita sunt: s; opinor fm̄ hunc
diē satis. n. multa a nobis bodie dicta sunt: nunc
& scxuola qm̄ in tusculanū ire constituit. paulū
q; reuiescet: dum se calor frangat. & nos ip̄i. qm̄
id tēporis est: valitudini demus opam. Placuit
sic oībus. Tū scxuola. Sana inq; vellē. nō cō-
stituisse in tusculanū me bodie v̄turū eē Latio
libēter audire antoniū: & quū exurgeret: simul
arridēs. neq; em̄ inq; tam mihi molestus fuit: q̄
ius nostrum ciuile puellit: quā iocundus q̄ se id
nescire confessus est.

M. T. Ciceronis ad Quintū fratrem in secūdū de
Oratore Librum p̄fatio n̄cipit.

Agna nobis pueris Quinte frater: si
meoria tenes: opinio fuit. L. Crassus
nō plus attigisse doctrinā: q̄ q̄ntum
prima illa puerili institutōe potuiss;

M. aut anthoniū oīno oīs eruditōis expertē:

ponit: quid de his viris vulgo creditū sit. In secūda pte cōfirmat eos: quū aliorū. tū ip̄ius iudicio do-
ctissimos. In tertia pte rōnē affert. q̄re illi huic doctrinā ignaros: & rudes videri voluerunt. In quarta
ōndit eloquētiae p̄stantiā: quā viri illi medio crite cōsecuti sunt eā eē: vt oīs doctrinā & sapiētiae stu-
diū: cognitionēq; desideret. In quinta pte cās adducit cur hūc de oratore sermonē ab his viris habi-
tum meorū p̄diderit. In sexta & vltima: hos libros Q̄ fratri cōmēdat quū cuiusmōi eē dicat vt nō pos-
sit cōtēni nec debeāt. In quo illud aiaduertendū est Ciceronē interea nō p̄termisisse p̄bemū virtutes:
nā quū diluit min; honestā suspitionē: q̄ eos faciat de arte loq; q̄ arte ignorēt: beniuolētā cōpat a p̄so-
na sui. Itē quū dicit hūc sermonē ab his viris habitū iō se scribere voluisse: ne tales viri apud posteros i
docti haberent. & ne ei? nom; obliuī oī mādaret beniuolos reddidit auditores. Quib; ita breuiter per-
curtus ad lra expositionē descendam;. Magna opinio fuit s̄nter oēs. Nobis pueris. i. a puericia nra.

P̄ria institutōe. i. in ludo lra: quū prias lras i schola cū eglibus didicisset. M. aut Antonii: & rursus
fuit magna opinio. Exptē atq; ignaz; i. ip̄eritū & in doctū. Erāt; multi: & erāt nōnulli q̄ nō solū q̄
ita fuisse existimabāt: sed inuidiā qdā iducti nos a studio lrae deterrere voluēt q̄ dicerēt si sine his stu-
diis: docti viri euaserūt: stultū ē n̄m studiū. Rē h̄re: vt indocti fuissent. Hoies: antoni? & crassus. De
tetterēt: remouerēt. Sūmā prudētā atq; eloquentiā. in p̄bemio artis veteris. Cicero disseruit elo-